

Evaluatie pilot Tweetalig Primair Onderwijs

Startmeting schooljaar 2014/15

Publieksversie

Geert Driessen | Evelien Krikhaar | Rick de Graaff |
Sharon Unsworth | Bianca Leest | Karien Coppens |
Janice Wierenga

Februari 2016

Projectnummer: 34001749
Opdrachtgever: Ministerie OCW

© 2016 ITS, Radboud Universiteit Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het ITS van de Radboud Universiteit Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Samenvatting

Dit rapport beschrijft de startmeting van de evaluatie van de pilot Tweektalig Primair Onderwijs (tpo). De evaluatie geeft antwoord op de vraag op welke wijze wordt vormgegeven aan tpo en wat het effect van tpo is op de Engelse en Nederlandse taalvaardigheid.

Na deze startmeting in groep 1 kent het onderzoek nog twee vervolgmetingen in groep 3 (2017) en groep 5 (2019). Deze eerste rapportage is vooral beschrijvend van aard. In toekomstige rapportages zal verder worden ingegaan op de vaardigheidsontwikkeling van leerlingen en het effect van tpo hierop.

Naast twaalf tpo-scholen namen als controlegroep twaalf vvto-scholen (vroeg vreemde talenonderwijs Engels) deel en negen scholen zonder enigerlei vorm van vvto, die we eibo-scholen noemen (Engels in het basisonderwijs vanaf groep 7). Bij de startmeting is informatie verzameld op leerling-, ouder-, leerkracht- en lesniveau. Groep 1 leerlingen zijn getest op hun receptieve woordenschat en receptieve grammatica Engels; voor het Nederlands en rekenen zijn Cito-LOVS-toetsgegevens verzameld. Ouders hebben een vragenlijst ingevuld en leerkrachten zijn getest op hun Engelse taalvaardigheid, geïnterviewd en geobserveerd in een Engelse les.

Vormgeving tpo

Op de twaalf deelnemende tpo-scholen wordt tussen 25% en 50% (gemiddeld: 36%) van de onderwijstijd Engels als voertaal gebruikt. Ter vergelijking: op de vvto-scholen is dit gemiddeld 5% van de onderwijstijd. De helft van de tpo-scholen gebruikt een *one teacher, one language* benadering (OTOL: twee leerkrachten van wie één Engels spreekt en de andere Nederlands); vier scholen werken volgens de *one situation, one language* benadering (OSOL: de leerkracht spreekt allebei de talen maar deze worden gescheiden aangeboden); twee scholen gebruiken beide talen gedurende de hele week als een mix (sandwichmethode).

Achtergrond en attitude leerlingen

In het algemeen zijn er zowel op de tpo-scholen als op de vvto- en eibo-controlescholen weinig leerlingen die Engels als thuistaal hebben, met uitzondering van enkele scholen waar dit aandeel veel hoger ligt. Ook hebben enkele scholen veel leerlingen met een thuistaal anders dan het Nederlands of het Engels.

De ouders van de tpo-leerlingen zijn over het algemeen hoogopgeleid, met aanzienlijke variatie tussen scholen. Op de tpo-, evenals op de vvto-scholen is de attitude ten opzichte van het tpo- respectievelijk vvto-onderwijs van alle betrokken partijen – leerlingen, ouders, leerkrachten – positief.

Taalontwikkeling leerlingen

Tpo-leerlingen halen gemiddeld betere resultaten op receptieve woordenschat en grammatica in het Engels dan vvto-leerlingen. Deze laatste doen het op hun beurt – met name op woordenschat – weer beter dan de eibo-leerlingen. De resultaten voor Nederlands en rekenen zijn voor alle drie de groepen vergelijkbaar. Wel is er aanzienlijke variatie tussen de afzonderlijke scholen: dit zal in het vervolg van het onderzoek specifiek geanalyseerd worden. De prestaties van de tpo- en – in minder sterke mate – de vvto-leerlingen in het Engels vertonen samenhang met hoeveel Engels ze op school krijgen en met hoeveel Engelstalige activiteiten ze thuis doen.

Taalvaardigheid, attitude en didactische kenmerken leerkrachten

Er bestaan grote verschillen tussen tpo-leerkrachten in leeftijd, opleidingsachtergrond en ervaring. Een deel van de leerkrachten is native speaker van het Engels, een deel beschouwt zich near-native speaker, en enkele leerkrachten beschouwen zich non-native speakers. Volgens een zelfbeoordeling en woordenschattoets beschikken alle leerkrachten echter over een behoorlijk tot uitstekend Engels taalvaardigheidsniveau. Alle leerkrachten staan volledig achter tpo en hebben hier hun eigen ideeën en opvattingen over. De opzet en vormgeving van tpo is daarom per school verschillend, maar weloverwogen en passend bij de visie van de school. De meeste leerkrachten proberen tijdens de Engelstalige momenten uitsluitend in het Engels te praten en schakelen alleen bij onveilige situaties (fysiek en sociaal-emotioneel) over op het Nederlands. De leerkrachten proberen de leerlingen zoveel mogelijk te belonen voor het gebruiken van de Engelse taal en vooral impliciete feedback te geven op hun taalgebruik. Ze verschillen van opvatting of leerlingen het beste Engels kunnen leren van een native speaker.

Ondanks alle verschillende achtergronden en opvattingen waren de geobserveerde lessen onderling vergelijkbaar: interactief, speels en aan de hand van een bepaald thema. Verschillen tussen lessen qua didactiek, input, interactie en feedback leken vooral het gevolg van de diversiteit aan werkvormen die gehanteerd werden tijdens de lesobservatiemomenten.

Opvallend is dat ondanks de op het moment van dataverzameling korte duur van de tpo-pilot, de tpo-leerlingen het nu al beter lijken te doen in het Engels dan hun vvto- en eibo-leeftijdsgenoten. Om vast te stellen of dit daadwerkelijk zo is, zullen in het vervolg van het FoTo-project difference-in-differences analyses uitgevoerd worden. Op die manier kunnen we rekening houden met verschillen tussen de scholen en

leerlingen én houden we rekening met het verschil in opbrengsten (taalniveau) bij de startmeting. Hierdoor kunnen we in de volgende rapportage vaststellen of de verschillen in de Engelse taalvaardigheid een gevolg zijn van het tpo-onderwijs.

Inhoud

1	Inleiding	1
1.1	Linguïstisch-theoretisch en onderwijskundig kader tweetalig onderwijs	1
1.2	Ontwikkeling en organisatie van de pilot tpo	3
2	Probleemstelling en onderzoeksopzet	5
2.1	Inleiding	5
2.2	Probleemstelling	5
2.3	Onderzoeksopzet	6
2.3.1	Experimentele en controlescholen	6
2.3.2	Instrumenten en metingen	8
3	Methoden en resultaten startmeting	11
3.1	Inleiding	11
3.2	Dataverzameling en steekproef	11
3.3	Toetsresultaten van leerlingen	14
3.3.1	Engelse taalvaardigheid	14
3.3.2	Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid	16
3.3.3	Toetsresultaten per school	17
3.4	Achtergrondkenmerken leerlingen en ouders	20
3.4.1	Inleiding	20
3.4.2	Oudersamenstelling	21
3.4.3	Engelstalige activiteiten thuis	22
3.4.4	Thuis taal: horen en spreken van Engels	23
3.4.5	Contact kind met Engelssprekenden	25
3.4.6	Betrokkenheid en attitude van het kind m.b.t. Engelse les	27
3.4.7	Attitude ouders tpo/vvto	29
3.4.8	Keuzemotieven tpo/vvto	30
3.4.9	Geboorteland en verblijfsduur ouders en kind	32
3.4.10	Hoogste onderwijsniveau ouders	34
3.4.11	Moedertaal en spreektaal ouders	35
3.4.12	Beheersing Nederlands en Engels ouders	38
3.4.13	Gebruik Engels voor werk	39
3.5	Samenhangen toetsscores Engels en achtergrondkenmerken	41
3.6	Leerkrachtvariabelen	42
3.6.1	Rationale docentcompetenties en lesobservaties	42

3.6.2 Opzet schoolportret	44
3.6.3 Schoolportretten samenvatting	45
3.6.4 Lesobservaties tpo-scholen	49
3.6.5 Attitude tpo-leerkrachten	58
3.6.6 Taalvaardigheidsniveau leerkrachten	61
3.6.7 Conclusie	66
4 Conclusies en aanbevelingen	69
Literatuur	72
Bijlagen	75
Bijlage 1: Oudervragenlijsten	76
Bijlage 2: ERK zelfinschattingsvragenlijst	96
Bijlage 3: Observatie instrument	100

1 Inleiding

1.1 Linguïstisch-theoretisch en onderwijskundig kader tweetalig onderwijs

In de afgelopen twintig jaar is er in Nederland een flinke groei geweest in het aantal basisscholen dat een vreemde taal op een jonge leeftijd aanbiedt (voor een historisch overzicht, zie Groot & Deelder, 2014). Momenteel betreft dit ruim 1000 van de 7000 basisscholen. Het zogenaamde *vroeg vreemdetalenonderwijs* (vvto) houdt in dat leerlingen, meestal vanaf groep 1, spelenderwijs in contact komen met een tweede taal (*second language*, L2), in de meeste gevallen het Engels. De tijd die aan het Engels wordt besteed wisselt per school (Persson, 2011), maar circa 9% van scholen geeft meer dan één uur per week (Thijs, Trimbos, Tuin, Bodde & De Graaff, 2011). Op basis van de positieve bevindingen van o.a. het Foreign Languages in Primary School project (Unsworth, Persson, Prins & De Bot, 2012; 2015) en het 15%-project (Van Loon, Setz & De Graaff, 2012) is een wetswijziging aangenomen waardoor het sinds 1 januari 2016 mogelijk is om tot 15% van de onderwijstijd in het primair onderwijs een vreemde taal als doeltaal te gebruiken.¹

Deze ontwikkelingen passen bij de bevindingen en aanbevelingen uit het eindrapport van het Platform Onderwijs 2032 (2016) met betrekking tot het Engels. Een goede beheersing van het Engels wordt gezien als essentieel in het licht van de mondiale samenleving, grensoverschrijdend werk en de informatisering. Het Engels krijgt in het rapport een plaats in het kerncurriculum en aanbevolen wordt om al vroeg op de basisschool te beginnen met het Engels en het aanbod van het Engels in het basisonderwijs te intensiveren.

Deze positieve ervaringen in het onderwijs, in combinatie met de behoefte onder verschillende scholen en groepen ouders om middels tweetalig onderwijs hun kinderen beter voor te bereiden op een zich in toenemende mate internationaliserende wereld, heeft ertoe geleid dat er in 2014 een pilot Tweetalig Primair Onderwijs (tpo) is gestart waarin een klein aantal scholen zelfs tot 50% van hun onderwijstijd een vreemde taal als doeltaal gebruikt.

1 Besluit van 11 november 2015 tot wijziging van het Bekostigingsbesluit WPO en het Bekostigingsbesluit WEC in verband met het vaststellen van een percentage voor het deel van het onderwijs in het primair en speciaal onderwijs dat kan worden gegeven in de Engelse, Duitse of Franse taal. Opgehaald op 8 januari 2016 van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/>

Tweetalig onderwijs kent verschillende vormen, die variëren qua startleeftijd, intensiteit van het taalaanbod in de eerste (L1) en tweede (L2) taal en de vakken die in de tweede taal worden gegeven. In Nederland wordt tweetalig onderwijs tot nu toe alleen in het voortgezet onderwijs toegepast. In de tpo-pilot zal er – net zoals in tweetalig voortgezet onderwijs – sprake zijn van *immersieonderwijs*. Immersieonderwijs is begonnen in de jaren '60 van de vorige eeuw in Canada, met als doel het onderwijzen van leerlingen die zich thuis voelen in twee culturen, en die twee talen (Engels en Frans) even goed beheersen als kinderen in het reguliere onderwijs (Baker, 2011). In de tpo-pilot is ervoor gekozen om in groep 1 te beginnen, om 30 tot 50% van de onderwijstijd in de L2 te geven, en om een CLIL (*content and language integrated learning*) aanpak toe te passen. Dit vertoont de meeste overeenkomst met wat in de internationale literatuur *early partial immersion* genoemd wordt.

Zoals in de voorstudie (Van den Broek, De Graaff, Unsworth & Van der Zee, 2014) wordt samengevat, laat het onderzoek naar *early partial immersion* in het buitenland positieve opbrengsten zien. Dit geldt voor de vaardigheden van leerlingen in zowel de L1 als de L2 en eveneens voor de verworven vakinhoudelijke kennis. Leerlingen op tpo-scholen scoren in de loop van de basisschoolperiode significant hoger qua L2-vaardigheden dan leerlingen op scholen met reguliere onderwijsprogramma's waarin de L2 alleen als vak wordt gegeven. Hun L1-kennis laat soms in vergelijking tot die van leerlingen in het reguliere onderwijs een iets langzamere ontwikkeling zien, maar aan het einde van de basisschoolperiode verdwijnt dit verschil of staan de tpo-leerlingen zelfs op voorsprong. Vakinhoudelijke kennis is slechts in enkele van de 29 geïnventariseerde studies gemeten, en alleen aan de hand van rekenen, en de resultaten hierop laten geen negatieve effecten zien voor de tpo-leerlingen in vergelijking met hun leeftijdsgenoten in het reguliere onderwijs.

In de geïnventariseerde voorstudies bleek sprake van een grote diversiteit aan leerlingkenmerken; ook liep uiteen of er sprake was van standaard schoolpopulaties of dat de leerlingen specifiek voor tpo geworven of geselecteerd waren. Daarmee is niet altijd duidelijk of de resultaten te generaliseren zijn naar de Nederlandse tpo-context. In het flankerend onderzoek bij de tpo-pilot worden daarom leerling- en ouderkenmerken uitgebreid in kaart gebracht. Hierbij zal ook speciaal aandacht zijn voor leerlingen met een andere thuistaal dan het Nederlands.

Wat betreft de attitudes van leerlingen, leerkrachten en ouders zijn de resultaten van eerder onderzoek overwegend positief. Onderzoeken uitgevoerd in het buitenland tonen dat leerlingen vooral in het begin van de basisschoolperiode positief zijn, als het leren van de tweede taal nieuw is; leerkrachten zijn daarentegen soms terughoudend in het beginperiode, totdat ze de positieve opbrengsten van het tpo zelf ervaren

en/of meer zelfvertrouwen ontwikkelen in wat voor hen vaak als een didactische uitdaging gezien wordt.

De voorstudie liet ook zien dat het nog niet duidelijk is welke precies de didactische competenties en mate van taalvaardigheid van de ideale tpo-leerkracht zouden zijn. In het algemeen wordt geconstateerd dat het belangrijker is om leerkrachten in te zetten die adequate taaldidactische vaardigheden bezitten in combinatie met een adequate doeltaalvaardigheid, dan zich alleen te richten op leerkrachten die moedertaalspreker van de doeltaal zijn. Punt van aandacht in het FoTo-project is of en hoe de aanwezigheid van moedertaalsprekers in het tpo effect heeft op de uitvoering en resultaten van het programma.

1.2 Ontwikkeling en organisatie van de pilot tpo

In het schooljaar 2014-2015 is het eerste cohort van twaalf tpo-scholen gestart. Eén jaar later, dus in het schooljaar 2015-2016, zijn nog eens zes scholen van start gegaan met tpo. Alle scholen gebruiken het Engels als vreemde taal. Om budgettaire redenen worden alleen de scholen van het eerste cohort in het hier gerapporteerde onderzoek meegenomen. De deelnemende scholen in de tpo-pilot worden begeleid door een Stuurgroep tpo-pilot. In de Stuurgroep zitten vertegenwoordigers van het EP-Nuffic en een aantal directeuren en coördinatoren van de deelnemende tpo-scholen. Voor de begeleiding van de opzet en ontwikkeling van het tpo-onderwijs werkt de Stuurgroep nauw samen met SLO. De Stuurgroep houdt ook nauw contact met het consortium van onderzoekers van het Flankerend onderzoek Tweetalig primair onderwijs (FoTo) over zaken als afstemming van meetmomenten en wijze van informatievoorziening over het onderzoek.

Met de deelnemende tpo-scholen is afgesproken dat zij met ingang van het schooljaar 2014-2015 gaan starten met een aanbod van ten minste 30% van de lestijd in het Engels, en dat zij van daar uit doorgroeien naar mogelijk 50%. Een van de deelnemende tpo-scholen is een school in Friesland, die drietalig onderwijs aanbiedt, in Nederlands, Engels en Fries. Deze school zal maximaal 30% van de lestijd in het Engels kunnen aanbieden.

Een deel van de tpo-scholen is nauw verbonden met een internationale school en zij maken soms gebruik van de mogelijkheid om met de leerlingen van beide scholen gezamenlijke (spel-)activiteiten in het Engels te organiseren. Voor een ander deel van de tpo-scholen is dit niet het geval, zij zijn vvto-scholen die nu ‘doorgroeien’ naar tpo. Een enkele school is met Engels onderwijs gestart op het moment dat de tpo-pilot ook startte. Al met al is er sprake van een grote diversiteit in de ervaring die tpo-scholen hebben met het geven van onderwijs in het Engels.

2 Probleemstelling en onderzoeksopzet

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk presenteren we allereerst de hoofdvraag van het onderzoek en de daaruit afgeleide deelvragen. Vervolgens gaan we in op de onderzoeksopzet. Omdat het hier de eerste rapportage van een longitudinaal onderzoek betreft, hebben we er voor gekozen kort de opzet van het volledige onderzoek te schetsen.

2.2 Probleemstelling

De hoofdvraag van het onderzoek luidt:

Op welke wijze wordt vormgegeven aan tpo en wat is het effect van tpo op de Engelse en Nederlandse taalvaardigheid?

Deze vraag is voor het gehele FoTo-traject (2014-2019) uiteengelegd in de volgende deelvragen:

1. Wat zijn de effecten van tpo op de Engelse en de Nederlandse taalvaardigheid? Welke verschillen zijn er op relevante deelvaardigheden tussen leerlingen die tpo volgen en leerlingen die dat niet doen?
 - a. Zijn er verschillen tussen scholen en specifieke groepen leerlingen? Welke factoren bieden mogelijk een verklaring voor eventuele positieve of negatieve effecten?
 - b. Welke relatie bestaat er tussen de ontwikkeling van de Engelse en Nederlandse taalvaardigheid? Anders geformuleerd: ontwikkelt het Nederlands van tpo-leerlingen zich op vergelijkbare wijze als het Nederlands van leerlingen die geen tpo volgen?
2. Hoe ontwikkelen zich de verschillende deelvaardigheden van het Engels over de tijd?
3. Wat is het effect van tpo op de rekenvaardigheid?
4. Op welke wijze wordt op de scholen vormgegeven aan tpo, qua opzet, toegankelijkheid, intensiteit en didactische en talige vaardigheden van leerkrachten?
5. Wat zijn de attitudes van de leerlingen, ouders, leerkrachten, schoolleiders en bestuurders ten aanzien van tpo?

Op basis van de startmeting kunnen de deelvragen 4 en 5 worden beantwoord voor de startsituatie in groep 1. Uiteraard volgen we in het onderzoek ook de ontwikkelingen en mogelijke wijzigingen in vormgeving en attitudes (deelvraag 5). We geven in deze rapportage alleen een overzicht van de startsituatie: op welke wijze is het tpo-onderwijs vormgegeven op de scholen (vraag 4) en wat zijn de attitudes van leerlingen, ouders en leerkrachten ten aanzien van tpo (vraag 5). Ook beschrijven we de gemeten verschillen tussen scholen onderling (vraag 1a). We brengen verder eerste inzichten in de *relaties* tussen tpo en de Engelse en Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid in kaart. Het is op grond van één meting echter nog niet mogelijk om uitspraken te doen over de *effecten* van tpo op de Engelse en Nederlandse taalvaardigheid en de rekenvaardigheid (vraag 1b, 2 en 3), omdat we bij deze startmeting nog geen beeld hebben van de ontwikkeling van deze vaardigheden en de effecten van leerlingkenmerken hierop.

2.3 Onderzoeksopzet

Het onderzoek kent een quasi-experimenteel design, met één experimentele en twee controlegroepen. We gaan na hoe de leerlingen zich wat betreft de Engelse en Nederlandse taal en het rekenen ontwikkelen en of er daarbij verschillen zijn tussen de experimentele en controlegroepen, en binnen de experimentele groep tussen scholen. Om mogelijke effecten zo eenduidig mogelijk te kunnen toeschrijven aan tpo, is het van belang rekening te houden met kenmerken van de leerlingen en hun ouders, van de leerkrachten en van de organisatie en vormgeving van het tpo.

Hierna gaan we kort in op de onderzoeksopzet. In § 2.3.1 beschrijven we eerst de trekking en samenstelling van de voor de experimentele en controlescholen benodigde steekproeven. Vervolgens lichten we in § 2.3.2 toe welke informatie we verzamelen om de onderzoeksvragen te beantwoorden, welke instrumenten we daarvoor gebruiken en bij wie en wanneer we ze afnemen.

2.3.1 Experimentele en controlescholen

In het quasi-experimentele design onderscheiden we een experimentele groep en twee controlegroepen die gedurende een periode van vijf jaar worden gevolgd, met metingen in groep 1, 3 en 5. De *experimentele* groep omvat de 12 scholen die in het schooljaar 2014/15 met tpo zijn gestart; deze scholen hebben allemaal voor Engels gekozen. Gegeven de specifieke voorgeschiedenis van veel experimentele scholen en eerdere ervaringen in het soortgelijke FliPP-onderzoek (Unsworth e.a., 2012) onderscheiden we binnen de *controlegroep* een groep van scholen met vroeg vreemde talenonder-

wijs (vvto) Engels, en een groep van scholen zonder enigerlei vorm van vvto, die we eibo-scholen noemen (Engels in het basisonderwijs; sinds 1986 een verplicht vak voor de groepen 7 en 8). Op die manier creëren we twee relevante referentiegroepen, waartegen we de opbrengsten van de experimentele groep kunnen afzetten.

Analyses die we hebben verricht op het DUO-scholenbestand² hebben duidelijk gemaakt dat de tpo-scholen op één school na nauwelijks achterstandsleerlingen (i.c. ‘gewichtleerlingen’ 0.3 en 1.2; zie Driessen, 2015) hebben (Tabel 2.1). Wel heeft op sommige scholen een belangrijk deel een niet-Nederlandse achtergrond, opnieuw op één school na veelal westers (Tabel 2.2). Dit betekent dat er extra aandacht besteed zal worden aan hoe de resultaten geïdentificeerd moeten en kunnen worden. Bij de selectie van de controlegroepen van scholen zijn enkele aspecten van belang: het aandeel achterstands- en niet-Nederlandse leerlingen; de intensiteit van het aanbod (c.q. het aantal uren Engels) op vvto-scholen; plannen om in de nabije toekomst met vvto te starten op eibo-scholen. Voor zowel de controlegroep met vvto als die met eibo is een steekproef van 12 scholen nagestreefd. Het totaal aantal aan het onderzoek deelnemende scholen zou daarmee op 36 scholen uitkomen.

Tabel 2.1 – Leerlinggewichten tpo-scholen (schooljaar 2013-2014 en 2014-2015, gewicht per school voor 4 en 5 jarigen, in %)

	2013-2014			2014-2015		
	gewicht 0.00	gewicht 0.30	gewicht 1.20	gewicht 0.00	gewicht 0.30	gewicht 1.20
tpo_1	99,4	0,6	0,0	100,0	0,0	0,0
tpo_2	99,4	0,0	0,6	98,3	0,6	1,1
tpo_3	93,9	0,0	6,1	94,2	1,0	4,8
tpo_4	97,8	0,5	1,6	98,1	1,9	0,0
tpo_5	100,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0
tpo_6	100,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0
tpo_7	100,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0
tpo_8	100,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0
tpo_9	99,2	0,0	0,8	99,6	0,0	0,4
tpo_10	100,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0
tpo_11	93,8	2,1	4,2	95,6	1,9	2,5
tpo_12	71,8	5,1	23,1	76,2	2,4	21,4
N	1651	7	29	1721	9	21

² Het betreft hier gegevens over de gehele school, niet specifiek de tpo-groepen.

Tabel 2.2 – Etniciteit tpo-scholen (schooljaar 2012-2013 groep 1 t/m 8, in %)

	autochtoon	westers allochtoon	niet-westers allochtoon	onbekend
tpo_1	45,4%	23,2%	29,4%	2,1%
tpo_2	81,8%	7,0%	11,0%	0,2%
tpo_3	70,5%	11,5%	18,0%	0,0%
tpo_4	80,7%	6,8%	12,5%	0,0%
tpo_5	58,7%	25,3%	10,7%	5,3%
tpo_6	60,4%	22,6%	16,4%	0,6%
tpo_7	27,7%	25,6%	19,7%	27,0%
tpo_8	90,4%	5,5%	1,4%	2,7%
tpo_9	59,5%	15,0%	22,6%	2,9%
tpo_10	11,6%	31,1%	40,4%	17,0%
tpo_11	37,5%	31,7%	22,3%	8,4%
tpo_12	7,1%	5,1%	86,5%	1,3%
N	2812	1070	1246	356

Het onderzoek richt zich op de leerlingen die in groep 1 met tpo zijn begonnen (en uiterlijk 1 januari 2015 waren ingestroomd) en we volgen deze leerlingen in de jaren daarna. De verwachting was dat er ten minste één klas per school zou starten. Bij een gemiddelde klassengrootte van 25 kinderen zou dat voor elk van de drie schoolcategorieën op 300 kinderen komen, samen dus 900 kinderen. Uit een door ons uitgevoerde a priori power analyse met G*Power (Faul e.a., 2007) bleek dat dat aantal ruim voldoende is. Deze steekproef is inderdaad gerealiseerd (zie voor meer informatie over de steekproef paragraaf 3.2 en tabel 3.1).

2.3.2 Instrumenten en metingen

In het onderzoek wordt met behulp van uiteenlopende toetsen informatie verzameld over vaardigheden Nederlands, rekenen en Engels. Daarnaast worden ter verkrijging van achtergrondinformatie vragenlijsten afgenomen bij de verschillende categorieën betrokkenen (leerkrachten, leerlingen, ouders). Informatie over het onderwijs zelf wordt middels observaties verkregen.

Een gedetailleerde beschrijving van de onderzoeksinstrumenten, procedures en analyses wordt in hoofdstuk 3 steeds bij de betreffende paragraaf over de onderzoeksresultaten gegeven.

Het eerste tpo-cohort kent een looptijd van 5 jaar. Om de onderzoeksvragen adequaat te kunnen beantwoorden is het niet noodzakelijk in elk van de jaargroepen metingen te verrichten. In verband met de belasting van leerlingen, leerkrachten en scholen en de budgettaire randvoorwaarden is daarom een keuze gemaakt voor de qua ontwikkeling meest relevante tijdstippen. Deze houdt in dat we in groep 1 starten met een startmeting, in groep 3 een vervolgmeting houden en in groep 5 een eindmeting plannen. Tabel 2.3 geeft een overzicht van wanneer de metingen plaatsvinden (steeds in de periode januari – maart), bij welke jaargroep, met welke instrumenten, bij wie (leerlingen, leerkrachten of ouders) en op welke scholen (tpo, vvto en/of eibo). De belasting van leerlingen, leerkrachten en scholen alsmede de budgettaire randvoorwaarden zijn ook de reden waarom er bij de eibo-scholen geen productieve taken afgenomen worden.

Tabel 2.3 – Planning en invulling metingen: wanneer, wat en wie

	Vorm	2015 groep 1	2017 groep 3	2019 groep 5
<i>Bij leerlingen</i>				
Receptieve vocabulaire Engels (PPVT-4)	Test	TVE*	TVE	TVE
Receptieve grammatica Engels (TROG-2)	Test	TVE	TVE	TVE
Productieve vocabulaire Engels (EVT-2)	Test		TV	TV
Productieve grammatica Engels (TEGI)	Test		TV	TV
Narratieve taak Engels (Frog Story)	Test		TV	TV
Leesvaardigheid Engels	Test			TV
Schrijfvaardigheid Engels	Test			TV
Taal voor Kleuters	Test	TVE		
Rekenen voor Kleuters	Test	TVE		
Spelling	Test		TVE	TVE
Woordenschat	Test		TVE	TVE
Begrijpend lezen	Test		TVE	TVE
Technisch lezen	Test		TVE	TVE
Rekenen/wiskunde	Test		TVE	TVE
Attitude	Vragenlijst		TV	TV
<i>Bij ouders</i>				
Achtergrondkenmerken	Vragenlijst	TVE		
Attitude, blootstelling	Vragenlijst	TVE	TVE	TVE
<i>Bij leerkrachten</i>				
Opleiding, ervaring en attitude Engels	Vragenlijst	T	T	T
Zelfinschatting Engels	Vragenlijst	T	T	T
Receptieve vocabulaire Engels	Test	T	T	T
Observaties	Observatie	T	T	T
<i>Bij tpo-coördinatoren</i>				
Organisatie en vormgeving	Vragenlijst	T	T	T

*T=tpo-scholen; V=vvto-scholen; E=eibo-scholen

3 Methoden en resultaten startmeting

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk geven we een beschrijving van de gegevens die we bij de eerste meting hebben verzameld. Allereerst wordt het verloop van het veldwerk beschreven en worden de belangrijkste kenmerken van de steekproef gegeven in termen van leerlingen en Engelse lestijd. Vervolgens lichten we voor zowel leerlingen als leerkrachten kort de ingezette instrumenten (toetsen, vragenlijsten, observaties) toe en presenteren we de beschrijvende statistieken. Hierbij zullen steeds de belangrijkste bevindingen worden uitgelicht en wordt een aantal relaties al verder geëxploreerd.

3.2 Dataverzameling en steekproef

Deelname van de 12 tpo-scholen aan het onderzoek lag van te voren vast; dat was immers een voorwaarde voor participatie in de pilot. Voor de twee controlegroepen van scholen, de vvto- en eibo-scholen, werd naar een gelijk aantal van elk 12 scholen gestreefd. Dat bleek uiteindelijk een nog veel zwaardere opgave dan we zelf al hadden ingeschat. We hadden primair ingezet op het op grootschalige wijze benaderen van scholen, met als eerste selectie criterium het aantal gewichtenleerlingen (kinderen van laag en zeer laag opgeleide ouders). Daartoe was een steekproef van 363 scholen uit het totale DUO-bestand van 6750 basisscholen getrokken. Deze scholen hebben de eerste schoolweek van januari 2015 via e-mail een brief ontvangen met daarin uitleg over het onderzoek en het verzoek tot deelname. Aangegeven werd dat scholen die wilden deelnemen aan het onderzoek gebruik moesten maken van het leerlingvolgsysteem LOVS en de komende vijf jaar (de looptijd van het project) geen Engels in de groepen 1-6 zouden gaan aanbieden. Mochten scholen (bijvoorbeeld in het licht van het advies van Platform Onderwijs2032) toch binnen de loop van dit project starten met het aanbieden van Engels vanaf groep 1, dan heeft dat geen gevolgen voor het cohort in het huidige flankerend onderzoek, omdat de scholen op het moment van het starten van het onderzoek nog geen Engels aanboden. In alle gevallen zullen de leerlingen in het onderzochte cohort veel minder Engels hebben gehad.

Om deelname te stimuleren is de scholen een financiële vergoeding aangeboden. Deze scholen zijn in de daarna volgende maanden gebeld (in totaal circa 1000 telefoontjes). Ondanks alle inspanningen, leidde dit tot slechts enkele bereidwillige scho-

len. Verreweg de meeste scholen zagen af van deelname omdat zij al aan andere onderzoeken deelnamen. Daarnaast gaven verschillende scholen aan dat zij net een nieuwe directie hadden of dat zij binnenkort wilden starten met vvto.

Om toch voldoende controlescholen te vinden, zijn daarop verschillende wervingsstrategieën gevolgd. Zo zijn de tpo-scholen benaderd met de vraag of zij niet-tpo parallelklassen hadden die zouden kunnen participeren als controlegroep. (Qua onderzoeksdesign zou dit zelfs de voorkeur hebben.) Daarnaast is de tpo-scholen gevraagd na te gaan of er binnen hun eigen bestuur scholen waren die als controleschool zouden willen deelnemen. Met medewerking van de Stuurgroep, onder meer via een oproep in de Nieuwsbrief en op bijeenkomsten van de tpo-scholen, heeft dit tot deelname van enkele klassen/scholen geleid. Ook heeft er een oproep tot deelname in de Nieuwsbrief Primair Onderwijs van het ministerie van OCW gestaan. Verreweg de meeste controlescholen zijn echter geworven via netwerken van de onderzoekers zelf, met name van het Expertisecentrum Nederlands. Met de werving van de eibo-scholen zijn we tot aan de zomervakantie doorgedaan. Ondertussen bleek dat één van de tpo-scholen niet in 2014/15 was gestart met tpo in groep 1, maar pas in 2015/16 zou starten. Ter vervanging van deze school is de groep tpo-scholen aangevuld met een school uit de tweede tranche van de tpo-pilot, die al wel in 2014/15 met tpo is gestart. Al met al hebben deze inspanningen geleid tot 12 tpo-scholen, 12 vvto-scholen en 9 eibo-scholen, met in totaal ruim 300 deelnemende leerlingen per groep. In Tabel 3.1 presenteren we een overzicht van de aantallen scholen en leerlingen, naar schooltype (tpo, vvto of eibo). Omdat in dit onderzoek de taalvaardigheid Engels centraal staat, concentreren we ons in deze rapportage op die leerlingen die één of beide toetsen Engels hebben gemaakt.

Tabel 3.1 – Gerealiseerde steekproef van scholen en leerlingen, naar schooltype

	Schooltype			totaal
	tpo	vvto	eibo	
n scholen	12	12	9	33
n leerlingen	330	356	322	1008
range leerlingen per school (min.–max.)	6-58	8-52	25-46	
gemiddeld aantal leerlingen per school	28	30	36	

De tabel laat zien dat we weliswaar binnen de eibo-categorie niet het nagestreefde aantal scholen hebben gerealiseerd, maar doordat deze scholen gemiddeld genomen

wat meer deelnemende leerlingen tellen we toch het gewenste aantal leerlingen hebben gehaald (300, zie ook §2.3.1).

In de rapportage zijn alle scholen geanonimiseerd. De tpo-scholen zijn genummerd van tpo_1 tot tpo_12, de vvto-scholen van vvto_1 tot vvto_12, en de eibo-scholen van eibo_1 tot eibo_9. Om de anonimiteit van de deelnemende tpo-leerkrachten te bevorderen, zijn in paragraaf 3.6 de tpo-scholen random herordend en opnieuw geanonimiseerd, nu van tpo_A tot tpo_L. In de rapportage wordt geen direct verband gelegd tussen de schoolcodes met nummers (tpo_1-12) en de schoolcodes met letters (tpo_A-L). Vanzelfsprekend kunnen in vervolganalyses de tpo-leerlinggegevens (tpo_1-12) gekoppeld worden aan de tpo-leerkrachtgegevens (tpo_A-L).

Door de scholen is ook informatie aangeleverd over het geslacht en de geboortedatum van de leerlingen. Op basis van dat laatste is de leeftijd op 1 september 2014 bepaald. Beide gegevens staan per schooltype in Tabel 3.2.

Tabel 3.2 – Geslacht (%) en leeftijd (gemiddeld) op 1 september 2014 van de deelnemende leerlingen naar schooltype

	Schooltype			totaal
	tpo	vvto	eibo	
Geslacht (% jongens)	52.4	50.0	47.2	49.9
Leeftijd (in jaren)	4.2	4.2	4.2	4.2

De tpo-categorie telt wat meer jongens, de eibo-categorie wat minder. Qua leeftijd zijn er geen verschillen.

De tpo- en vvto-scholen hebben aangegeven hoeveel minuten per week zij aan het Engels besteden. We hebben dit gegeven uitgedrukt in een percentage, namelijk het aantal minuten per week in het Engels ten opzichte van het totaal aantal minuten onderwijs per week (1500). Dit percentage is gebaseerd op hoeveel tijd de scholen zelf aangeven Engels als voertaal te gebruiken. In Tabel 3.3 staan de verdelingen op leerling- en schoolniveau voor tpo en vvto.

Tabel 3.3 – Aantal minuten Engels op school per week, absoluut en relatief ten opzichte van de totale onderwijstijd, naar schooltype (gemiddelden en %)

Schooltype					
tpo			vvto		
	p/w minuten	p/w % van 1500min		p/w minuten	p/w % van 1500min
Totaal	532	36%	Totaal	75	5%
tpo_1	600	40%	vvto_1	75	5%
tpo_2	750	50%	vvto_2	55	4%
tpo_3	660	44%	vvto_3	60	4%
tpo_4	630	42%	vvto_4	60	4%
tpo_5	600	40%	vvto_5	180	12%
tpo_6	420	28%	vvto_6	60	4%
tpo_7	600	40%	vvto_7	120	8%
tpo_8	420	28%	vvto_8	60	4%
tpo_9	375	25%	vvto_9	60	4%
tpo_10	480	32%	vvto_10	60	4%
tpo_11	600	30%	vvto_11	90	6%
tpo_12	450	35%	vvto_12	30	2%

De tabel maakt duidelijk dat er grote verschillen zijn in de hoeveelheid Engels die leerlingen per week krijgen aangeboden tussen de groepen tpo en vvto, maar ook binnen de groepen komen aanzienlijke verschillen voor.

3.3 Toetsresultaten van leerlingen

Voor de bepaling van de effectiviteit van tpo is het van belang inzicht te krijgen in de ontwikkeling van zowel receptieve als productieve vaardigheden in het Engels. Daarnaast is het van belang na te gaan hoe de ontwikkeling van de Nederlandse taalvaardigheid en de rekenvaardigheden verloopt.

3.3.1 Engelse taalvaardigheid

Voor het Engels concentreren we ons op spreek- en luistervaardigheden, en wel om de volgende redenen. Voor de jongste groepen (1-3) zijn lezen en schrijven nog niet aan de orde en van kinderen zonder onderwijs in het Engels kan niet verwacht worden dat ze lezen en schrijven in die taal. In eerder onderzoek met vvto-leerlingen in de

groepen 1 en 2 (Unsworth e.a., 2012; 2015) is gebruik gemaakt van adaptieve toetsen voor receptief vocabulaire en receptieve grammatica (Peabody Picture Vocabulary Test (PPVT-4; Dunn & Dunn, 2007), resp. Test of Reception Of Grammar (TROG-2; Bishop, 2003). Deze toetsen werden in dat onderzoek en ook in het huidige onderzoek ingezet bij zowel de experimentele als de beide controlegroepen. Dus ook bij leerlingen uit de controlegroep die géén Engels op school kregen. Door het adaptieve karakter van de toetsen zijn ze geschikt voor kinderen met uiteenlopende niveaus.

De PPVT-4 en TROG-2 zijn in het huidige onderzoek individueel afgenomen, waarbij ervaren en speciaal voor dit onderzoek getrainde testleiders zijn ingezet. De afname van de toetsen vergde circa 25 minuten per leerling, afhankelijk van het afbreekpunt³. Uit ervaringen in het FLiPP- en ELLiE-project (Unsworth e.a., in druk; Enever, 2011) en ook elders (bv. Chondrogianni & Marinis, 2011), is gebleken dat een testbatterij van deze lengte acceptabel is voor kinderen van deze leeftijd; de afwisseling tussen taken helpt om de aandacht van de kinderen vast te houden en zorgt ervoor dat ze niet snel afhaken.

De toetsen leveren drie scores op, namelijk (1) het aantal aangeboden items, (2) het aantal incorrecte responses, en (3) het aantal correcte responses (zijnde (1) – (2)). In Tabel 3.4 geven we een overzicht van de resultaten, uitgesplitst naar schooltype (in Tabel 3.6 zijn deze gegevens nog verder uitgesplitst per school).

Tabel 3.4 – Toetsscores Engels, naar schooltype (gemiddelden)

		Schooltype			
		tpo	vvto	eibo	totaal
N		330	356	322	1008
PPVT	Aangeboden	58.2	41.7	31.0	43.7
	Incorrect	24.8	21.2	17.5	21.2
	Correct (sd)	33.4 (17.3)	20.5 (12.0)	13.4 (10.3)	22.5 (15.7)
N		328	354	320	1002
TROG	Aangeboden	30.8	22.5	21.2	24.8
	Incorrect	12.7	13.2	13.9	13.3
	Correct (sd)	18.1 (11.6)	9.3 (5.9)	7.3 (4.2)	11.5 (9.1)

³ Beide toetsen hebben een afbreeknorm, op basis van aantal opeenvolgende items incorrect in een bepaalde range.

De tabel laat zien dat de tpo-leerlingen gemiddeld hoger scoren dan de vvto-leerlingen, die op hun beurt gemiddeld weer hoger scoren dan de eibo-leerlingen. Daarnaast is te zien dat de verschillen bij de TROG (de receptieve grammatica) tussen de vvto- en de eibo-leerlingen relatief beperkt zijn. Om deze verschillen in scores goed te kunnen duiden, zullen in een later stadium analyses worden gedaan waarbij ook nadrukkelijk rekening wordt gehouden met de verschillen tussen de diverse scholen (zie ook tabel 3.6) en met verschillen in achtergrond en beginniveau tussen de leerlingen.

3.3.2 Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid

Voor het bepalen van de Nederlandse taal- en rekenvaardigheid wordt gebruik gemaakt van toetsen uit het (vernieuwde) Cito-Leerlingvolgsysteem, het LOVS. Het merendeel van de Nederlandse basisscholen hanteert (onderdelen van) dit systeem. Door in het onderzoek hiervoor te kiezen worden de scholen het minst belast. In groep 1 betreft het de toetsen Taal voor kleuters (Lansink, 2009) en Rekenen voor kleuters (Koerhuis, 2010), die klassikaal worden afgenomen. Deze toetsen dienen volgens de Cito-toetskalender in januari/februari te worden afgenomen (het betreft de M-versie; midden); dat is daarmee ook het eerst mogelijke toetsmoment.

In de praktijk deden er zich echter enkele complicaties voor. Enkele scholen nemen principieel geen toetsen af in groep 1 en sommige andere scholen nemen de E-versie (eind) af, in principe in mei/juni, maar in individuele gevallen ook al in januari/februari. Al met al betekent dit dat van 300 leerlingen de taalscore ontbreekt, en van 301 leerlingen de rekenscore. Het ontbreken van toetsscores voor deze leerlingen kan problemen opleveren bij vervolganalyses. Om deze reden zullen van alle leerlingen ook nog gegevens voor de groep 2 toetsen worden verzameld. In het onderzoek wordt gewerkt met de vaardigheidsscores die deze toetsen opleveren. In Tabel 3.5 staan de verdelingen. In verband met de geringe aantallen leerlingen die de E-versie hebben gemaakt en het feit dat deze leerlingen allemaal op een tpo-school zitten, zullen we in de onderhavige rapportage focussen op de resultaten op de M-versies.

Tabel 3.5 – Toetsscores Taal voor kleuters en Rekenen voor kleuters, naar schooltype (vaardigheidsscores; gemiddelden (sd) n)

		Schooltype							
		tpo		vvto		eibo		totaal	
Tvk	M-versie	55.8 (11.0)	214	53.0 (11.8)	252	54.5 (9.5)	170	54.4 (11.0)	636
	E-versie	52.2 (19.8)	29	44.0 (0.0)	1	57.3 (10.9)	42	55.0 (15.2)	72
Rvk	M-versie	72.4 (12.2)	213	67.0 (15.8)	251	71.6 (10.9)	212	70.1 (13.5)	676
	E-versie	70.1 (15.9)	29	57.0 (0.0)	1	106.0 (0.0)	1	70.8 (16.8)	31

2 eibo-leerlingen hebben de Tvk E-versie in januari gemaakt; 1 eibo-leerling heeft de Rvk E-versie in januari gemaakt.

Wat betreft Taal voor kleuters zijn er nauwelijks verschillen tussen de drie schooltypen; de vvto-scholen scoren het laagst, de tpo-scholen het hoogst. Een vergelijkbaar patroon zien we bij Rekenen voor kleuters, al is de achterstand van de vvto-scholen daar in termen van gemiddelde scores wat groter en zijn ook de verschillen tussen leerlingen binnen die groep (c.q. de standaarddeviatie) veel groter. Om deze verschillen in scores goed te kunnen duiden, zullen in een later stadium analyses worden gedaan waarbij ook nadrukkelijk rekening wordt gehouden met de verschillen tussen de diverse scholen (zie ook tabel 3.6) en met verschillen in achtergrond en beginniveau tussen de leerlingen.

Er bestaan landelijke referentiegegevens voor deze toetsen (HCO, 2015). Voor de M-versie van Taal voor kleuters bedraagt het gemiddelde 51 en voor de E-versie 57. De kinderen in onze steekproeven scoren dus wat hoger dan landelijk. Voor Rekenen voor kleuters is het gemiddelde voor de M-versie 65 en voor de E-versie 70. Ook hier scoren de kinderen in onze steekproeven hoger. Deze verschillen hebben naar verwachting te maken met het feit dat onze steekproeven qua sociaal milieu en etnische herkomst van de leerlingen minder representatief zijn samengesteld dan landelijk. Uit de vervolgmetingen en -analyses zal blijken of en in welke mate deze selectie-bias in de steekproef gevolgen heeft voor de generaliseerbaarheid van de eindresultaten.

3.3.3 Toetsresultaten per school

In tabel 3.6 zijn de resultaten op de diverse toetsen uitgesplitst per type (tpo, vvto of eibo) naar school. Vervolgens staan in tabel 3.7 de correlaties tussen de scores op de diverse toetsen voor alle leerlingen en per schooltype.

Tabel 3.6 – Toetsscores woordenschat en grammatica Engels (PPVT en TROG), Nederlandse Taal en rekenen per school

		PPVT		TROG		Taalscore		Rekenscore	
type	school	Gem.	N	Gem.	N	Gem.	N	Gem.	N
tpo		33.4 (17.3)	330	18.1 (11.6)	328	55.8 (11.0)	214	72.4 (12.2)	213
	1	44	22	29	22	51	22	70	22
	2	34	29	19	29	58	22	71	23
	3	55	6	35	6	47	6	63	6
	4	33	29	17	29	62	19	77	18
	5	32	46	19	46	-	0	-	0
	6	32	35	16	35	54	33	72	33
	7	42	26	25	26	56	26	72	26
	8	22	10	12	8	57	5	74	5
	9	29	58	12	58	59	55	74	54
	10	39	20	20	20	45	10	66	10
	11	35	20	20	20	53	16	75	16
	12	26	29	15	29	-	0	-	0
vvto		20.5 (12.0)	356	9.3 (5.9)	354	53.0 (11.8)	252	67.0 (15.8)	251
	1	17	26	7	26	55	20	70	20
	2	15	22	8	22	51	18	72	18
	3	20	46	8	46	-	0	-	0
	4	21	28	10	28	63	20	76	19
	5	23	41	11	40	54	33	67	33
	6	22	25	10	25	37	21	32	21
	7	23	8	12	8	50	8	65	8
	8	15	8	6	8	60	8	85	8
	9	23	35	10	35	55	33	72	33
	10	20	52	10	52	50	44	66	44
	11	26	26	11	25	56	22	67	22
	12	18	39	8	39	57	25	73	25

		PPVT		TROG		Taalscore		Rekenscore	
type	school	Gem.	N	Gem.	N	Gem.	N	Gem.	N
eibo		13.4 (10.3)	322	7.3 (4.2)	320	54.5 (9.5)	170	71.6 (10.9)	212
	1	16	39	8	38	-	0	-	0
	2	14	40	7	39	56	27	71	29
	3	14	25	8	25	55	23	70	23
	4	13	43	6	43	55	43	73	43
	5	12	27	7	27	61	18	80	18
	6	13	25	8	25	49	20	67	20
	7	15	40	8	40	50	18	68	18
	8	11	37	7	37	54	21	69	21
	9	13	46	7	46	-	0	73	40

Tabel 3.7 – Correlaties tussen scores op de TROG en PPVT en scores Taal en Rekenen in totaal en per type school

Totaal (N = 632)	PPVT	TROG	Taalscore	Rekenscore
PPVT (n items correct)	1	,746**	,132*	,136*
TROG (n items correct)		1	,122*	,146**
Taalscore (vaardigheidsscore)			1	,635**
Rekenscore (vaardigheidsscore)				1
tpo (N = 212)	PPVT	TROG	Taalscore	Rekenscore
PPVT (n items correct)	1	,727**	,091	,109
TROG (n items correct)		1	,054	,073
Taalscore (vaardigheidsscore)			1	,556**
Rekenscore (vaardigheidsscore)				1
vvto (N=251)	PPVT	TROG	Taalscore	Rekenscore
PPVT (n items correct)	1	,583**	,177*	,157 ¹
TROG (n items correct)		1	,202*	,204*
Taalscore (vaardigheidsscore)			1	,695**
Rekenscore (vaardigheidsscore)				1
eibo (N=169)	PPVT	TROG	Taalscore	Rekenscore
PPVT (n items correct)	1	,493**	,058	,069
TROG (n items correct)		1	,041	,088
Taalscore (vaardigheidsscore)			1	,597**
Rekenscore (vaardigheidsscore)				1

** p < 0.01, * p < .01, ¹ p < .05

Uit tabel 3.6 blijkt dat er tussen de scholen zowel grote verschillen zijn in het aantal leerlingen dat een toets heeft gemaakt als in de gemiddelde toetsscore op de diverse toetsen. Uit tabel 3.7 blijkt verder dat de behaalde scores op de twee Engelse taalvaardigheidstoetsen sterk met elkaar samenhangen zowel over scholen heen als per schooltype. Leerlingen die hoog scoren op Engelse woordenschat, scoren dus ook hoog op Engelse grammatica. Daarnaast hangen de scores op de Taal- en Rekentoets sterk met elkaar samen: leerlingen die hoog scoren op de Cito Taaltoets scoren dus ook hoog op de Cito Rekentoets. De behaalde scores op de Engels toetsen en de Taal- en Rekentoets hangen niet tot nauwelijks met elkaar samen.

3.4 Achtergrondkenmerken leerlingen en ouders

3.4.1 Inleiding

Voor een juiste interpretatie van de toetsprestaties is het van belang inzicht te krijgen in een aantal achtergrondkenmerken van de leerlingen, zoals leeftijd en geslacht (zie Tabel 3.2) en van de ouders, zoals opleiding, etniciteit, thuistaal, attitude ten aanzien van tpo, etc. Dergelijke informatie is via een schriftelijke vragenlijst bij de ouders verzameld. Voor de ontwikkeling van deze vragenlijst is aangesloten bij de ervaringen door de projectleden opgedaan in eerder onderzoek (Driessen, Mulder & Roeleveld, 2012; Krikhaar, 2014; Lopriore & Krikhaar, 2011). Er bestaan drie verschillende versies van de oudervragenlijst, specifiek afgestemd op de situatie van de tpo-, vvto- en eibo-leerlingen (zie Bijlage 1). Van de tpo-vragenlijst is er van de Nederlandstalige versie ook een Engelstalige vertaling gemaakt. Daarnaast is voor de Friese scholen nog een aanvullende vragenlijst ontwikkeld; over deze vragenlijst wordt hier niet gerapporteerd⁴.

De vragenlijsten zijn als op naam gestelde, optisch inleesbare formulieren via de scholen onder de ouders verspreid en na invulling weer ingenomen. In totaal is naar de ouders/verzorgers van 1008 leerlingen een vragenlijst uitgegaan. In totaal zijn er 708 vragenlijsten geretourneerd, 70%. De respons bij de tpo-scholen bedroeg 67%, bij de vvto-scholen was dat ook 67% en bij de eibo-scholen 78%, zie ook tabel 3.8. Overigens kan de respons op afzonderlijke vragen lager liggen. Dat geldt in ieder geval voor de eibo-scholen, die een kortere vragenlijst hadden waarin specifieke vragen over tpo, respectievelijk vvto ontbraken. Daarnaast is voor een aantal variabelen aanvullende informatie gevraagd aan de leerkrachten wanneer de oudervragenlijst niet zijn geretourneerd. Het betreft de variabelen: opleiding ouders, thuistaal (meest

4 Voor meer informatie hierover, kunt u contact opnemen met Cedin.

gesproken) en moedertaal ouders. De respons op deze vragen is dus hoger dan voor de andere variabelen.

Tabel 3.8 – Responscijfers

Schooltype											
tpo				vvto				eibo			
school	populatie	respons	respons%	school	populatie	respons	respons%	school	populatie	respons	respons%
	330	220	67%		356	237	67%		322	251	78%
1	22	20	91%	1	26	12	46%	1	39	30	77%
2	29	28	97%	2	22	12	55%	2	40	36	90%
3	6	6	100%	3	46	23	50%	3	25	18	72%
4	29	23	79%	4	28	17	61%	4	43	38	88%
5	46	17	37%	5	41	28	68%	5	27	22	81%
6	35	14	40%	6	25	24	96%	6	25	17	68%
7	26	24	92%	7	8	8	100%	7	40	22	55%
8	10	7	70%	8	8	8	100%	8	37	34	92%
9	58	36	62%	9	35	19	54%	9	46	34	74%
10	20	15	75%	10	52	32	62%				
11	20	17	85%	11	26	24	92%				
12	29	13	45%	12	39	30	77%				

Hierna presenteren we de antwoorden van de ouders, waarbij we zoveel mogelijk de volgorde van de vragen in de vragenlijsten aanhouden (zie Bijlage 1). Net zoals hierboven maken we daarbij een uitsplitsing naar schooltype en daarbinnen naar school.

3.4.2 Oudersamenstelling

In de oudervragenlijst is gevraagd welke ouders of verzorgers er zijn in het gezin. Vervolgens is er een onderscheid gemaakt naar beide ouders (of verzorgers), alleen moeder⁵ (of verzorgster), alleen vader (of verzorger), en anders. In Tabel 3.9 staan de percentages volledige gezinnen (c.q. beide ouders/verzorgers) per schooltype.

⁵ Overall waar hierna staat moeder kan gelezen worden moeder of verzorgster, overall waar staat vader kan gelezen worden vader of verzorger, en waar ouder(s) staat ouder(s) of verzorger(s)

Tabel 3.9 – Volledig gezin, naar schooltype (in %)

	Schooltype			totaal
	tpo	vvto	eibo	
volledig gezin	94.1	92.4	91.6	92.6

De tpo-groep telt de meeste volledige gezinnen, maar de verschillen zijn gering. Wanneer een gezin niet volledig is, ontbreekt bijna altijd de vader/verzorger.

3.4.3 Engelstalige activiteiten thuis

Aan de ouders is gevraagd hoeveel minuten per week het kind gemiddeld besteedt aan de volgende zes activiteiten: Engelstalige spelletjes, Engelstalige tv-programma's voor Engelstalige kleuters, Engelstalige tv-programma's voor Nederlandstalige kleuters, Engelstalige tv-programma's voor oudere kinderen of volwassenen, Engelstalige verhaaltjes of liedjes en het herhalen van wat het kind op school heeft geleerd in het Engels. De ouders konden aangeven hoeveel minuten dat per week was, en hoe dat verspreid was over de week (een dag per week, meerdere dagen per week of iedere dag). We hebben de aantallen minuten per week van de zes situaties gesommeerd en het totaal aantal minuten per week berekend. In Tabel 3.10 staan de resultaten.

Tabel 3.10 – Aantal minuten per week dat de kinderen thuis in zes verschillende situaties in contact komen met Engels, naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar school

			Schooltype					
tpo			vvto			eibo		
school	gem (sd)	min-max	school	gem (sd)	min-max	school	gem (sd)	min-max
	167 (229)	0 - 1800		112 (159)	0 - 1415		110 (191)	0 - 1420
1	179 (191)	0 - 590	1	95 (122)	0 - 420	1	117 (206)	0 - 102
2	186 (274)	0 - 1300	2	155 (136)	0 - 440	2	95 (169)	0 - 860
3	365 (243)	0 - 590	3	108 (113)	0 - 315	3	86 (97)	0 - 340
4	122 (133)	0 - 470	4	88 (83)	0 - 270	4	99 (147)	0 - 840
5	145 (165)	0 - 660	5	90 (95)	0 - 335	5	116 (157)	0 - 600
6	110 (132)	0 - 420	6	90 (120)	0 - 420	6	149 (249)	0 - 100
7	146 (154)	0 - 585	7	243 (359)	0 - 810	7	125 (190)	0 - 790
8	145 (158)	0 - 410	8	80 (82)	0 - 190	8	67 (84)	0 - 330
9	154 (332)	0 - 1800	9	140 (191)	0 - 720	9	158 (313)	0 - 1420
10	213 (269)	0 - 1000	10	87 (87)	0 - 380			
11	177 (223)	15 - 690	11	145 (159)	0 - 660			
12	228 (247)	0 - 680	12	117 (262)	0 - 1415			

Leerlingen op tpo-scholen komen thuis veel meer in aanraking met Engels dan leerlingen op vvto- en eibo-scholen. Gemiddeld gezien verschillen leerlingen op eibo-scholen niet van leerlingen op vvto-scholen.

Gemiddeld genomen bedraagt het verschil tussen tpo en vvto en eibo bijna één uur. De verschillen tussen de tpo-scholen onderling zijn echter ook aanzienlijk. Leerlingen op de ene school ondernemen nog geen twee uur (110 minuten) per week Engelstalige activiteiten thuis, terwijl leerlingen op de andere school gemiddeld meer dan 6 uur (365 min) thuis Engelstalige activiteiten ondernemen. In vervolganalyses zal worden nagegaan hoe deze verscheidenheid samenhangt met ouderkenmerken en of er correlaties op kindniveau zijn.

3.4.4 Thuistaal: horen en spreken van Engels

De ouders is gevraagd aan te geven welke taal het kind het meest hoort en spreekt in de volgende vijf situaties: met moeder, vader, broers/zussen, vriendjes/vriendinnetjes. De antwoordmogelijkheden waren: Nederlands, Engels, Fries/streektaal/dialect, ande-

re buitenlandse taal. Omdat hier het Engels centraal staat, focussen we in Tabel 3.11 op het aantal keren dat ouders hebben aangegeven dat in een bepaalde situatie het meest Engels wordt gehoord/gesproken. Uit de tabel blijkt dat het gemiddeld percentage kinderen per groep (tpo/vvto/eibo) dat het meest Engels hoort in verschillende situaties verwaarloosbaar is, maar dat er grote verschillen zijn tussen scholen. Alleen binnen de tpo-groep hoort een klein deel van de kinderen (6%) voornamelijk Engels van hun moeder en vader. Het percentage kinderen op een school dat in een bepaalde situatie voornamelijk Engels hoort varieert van 0 tot 60%. Evident is dat de percentages nog lager zijn bij het spreken van het Engels. Belangrijk is daarnaast om op te merken, dat een percentage van rond de 5% per school vaak betekent dat de ouders van slechts één leerling hebben aangegeven dat hun kind in die situatie het meest Engels hoort of spreekt (immers 5% staat gelijk aan 1 op de 20 leerlingen, of 2 op de 40 leerlingen).

*Tabel 3.11 – Percentage ouders dat aangeeft dat het kind het meest Engels **hoort of spreekt** in vijf situaties, naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar school⁶*

type	school	horen					spreken				
		moeder	vader	broers of zussen	andere gezins- leden	vriendjes of vrien- dinnetjes	moeder	vader	broers of zussen	andere gezins- leden	vriendjes of vriendin- netjes
tpo		5,9	6,1	3,6	3,5	1,5	4,3	3,9	4,7	1,3	1,5
	1	5,0	22,2		6,7		5,0	11,1	15,4	6,7	
	2		3,8								
	3	60,0	16,7		50,0	20,0	50,0	20,0	25,0	20,0	20,0
	4	4,3		6,3	7,7		4,3				
	5		5,9					6,3			
	6										
	7	8,7	4,3	10,0		5,3	4,3	4,3	10,5		5,0
	8										
	9		3,3								
	10	20,0	6,7	9,1			7,7	6,7	9,1		
	11	11,8	13,3	14,3		6,7	12,5	13,3	14,3		6,3
	12				14,3						

⁶ Wanneer een cel in de tabel leeg is, heeft geen enkele ouder van een school aangegeven dat het kind in deze situatie het meest Engels hoort of spreekt.

		horen					spreken				
type	school	moeder	vader	broers of zussen	andere gezins- leden	vriendjes of vrien- dinnetjes	moeder	vader	broers of zussen	andere gezins- leden	vriendjes of vriendin- netjes
vvto		1,4	1,4	0,5	2,2	0,9	0,9	1,4	0,5	2,1	0,5
	1		9,1			9,1					
	2		8,3					8,3			
	3	4,3			15,8						
	4	6,3									
	5										
	6										
	7	20,0			16,7					28,6	
	8										
	9			9,1							
	10		3,6				3,3	3,6		3,6	
	11					4,8					
	12						3,4	3,6	4,2	5,6	3,8
eibo		0,4	0,4		1,1	0,4	0,4	0,4	0,5		
	1				5,3						
	2					2,9					
	3										
	4										
	5										
	6										
	7	5,3	5,0				4,8	5,0	5,9		
	8										
	9				4,2						

3.4.5 Contact kind met Engelssprekenden

Aan de ouders is ook gevraagd of het kind wel eens contact heeft met mensen buiten het gezin die geen Nederlands, maar wel Engels spreken. Aanvullend daaraan is gevraagd of het kind dan zelf ook Engels spreekt. In Tabel 3.12 presenteren we de antwoorden hierop.

Tabel 3.12 – Percentage ouders dat aangeeft dat het kind in een viertal situaties contact heeft met Engelssprekenden buiten het gezin en of de leerling dan zelf ook Engels spreekt (naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar school)

type	school	thuis	zelf	tijdens vakantie in buitenland	zelf	bezoek aan Engelstalige familie en vrienden	zelf	andere situaties	zelf
tpo		29,6%	73,0%	54,3%	64,0%	34,6%	77,5%	23,3%	76,2%
	1	42,1%	87,5%	66,7%	66,7%	52,6%	90,0%	17,6%	100,0%
	2	14,8%	50,0%	39,3%	66,7%	23,1%	33,3%	4,5%	100,0%
	3	66,7%	100,0%	100,0%	83,3%	100,0%	83,3%	33,3%	100,0%
	4	39,1%	77,8%	59,1%	41,7%	22,7%	80,0%	23,5%	50,0%
	5	29,4%	75,0%	56,3%	77,8%	41,2%	100,0%	46,7%	87,5%
	6	35,7%	40,0%	54,5%	57,1%	30,8%	33,3%	27,3%	100,0%
	7	43,5%	60,0%	69,6%	68,8%	43,5%	80,0%	52,4%	90,9%
	8	0,0%	0,0%	42,9%	33,3%	14,3%	0,0%	0,0%	0,0%
	9	11,1%	50,0%	42,9%	46,7%	20,0%	50,0%	12,9%	25,0%
	10	60,0%	77,8%	71,4%	80,0%	66,7%	90,0%	25,0%	66,7%
	11	18,8%	100,0%	56,3%	62,5%	31,3%	100,0%	23,1%	33,3%
	12	23,1%	100,0%	30,8%	100,0%	23,1%	100,0%	16,7%	100,0%
vvto		11,1%	65,2%	37,0%	34,9%	14,7%	51,6%	6,4%	66,7%
	1	0,0%	0,0%	54,5%	33,3%	18,2%	50,0%	0,0%	0,0%
	2	16,7%	50,0%	41,7%	40,0%	41,7%	66,7%	18,2%	0,0%
	3	26,1%	40,0%	50,0%	8,3%	9,1%	0,0%	0,0%	0,0%
	4	11,8%	50,0%	47,1%	12,5%	11,8%	0,0%	0,0%	0,0%
	5	14,3%	75,0%	44,4%	33,3%	14,8%	25,0%	3,7%	0,0%
	6	0,0%	0,0%	25,0%	16,7%	12,5%	33,3%	4,2%	100,0%
	7	62,5%	100,0%	62,5%	100,0%	62,5%	100,0%	25,0%	100,0%
	8	0,0%	0,0%	25,0%	0,0%	12,5%	0,0%	0,0%	0,0%
	9	5,3%	0,0%	42,1%	28,6%	16,7%	33,3%	5,9%	100,0%
	10	15,6%	80,0%	46,9%	64,3%	18,8%	100,0%	10,0%	100,0%
	11	4,3%	100,0%	22,7%	60,0%	4,3%	100,0%	14,3%	100,0%
	12	0,0%	0,0%	10,0%	33,3%	0,0%	0,0%	3,4%	0,0%

type	school	thuis		tijdens vakantie in buitenland		bezoek aan Engelstalige familie en vrienden		andere situaties	
		zelf	zelf	zelf	zelf	zelf	zelf	zelf	zelf
eibo		6,5%	23,5%	42,9%	11,0%	11,5%	16,7%	8,7%	28,6%
	1	13,3%	25,0%	56,7%	7,1%	22,2%	0,0%	3,7%	50,0%
	2	8,6%	0,0%	40,0%	6,7%	20,6%	0,0%	17,6%	0,0%
	3	0,0%	0,0%	33,3%	20,0%	5,6%	0,0%	0,0%	0,0%
	4	8,1%	0,0%	45,9%	0,0%	8,1%	0,0%	5,7%	0,0%
	5	9,1%	0,0%	36,4%	0,0%	0,0%	0,0%	9,5%	0,0%
	6	0,0%	0,0%	56,3%	25,0%	5,9%	0,0%	0,0%	0,0%
	7	9,5%	66,7%	38,1%	33,3%	19,0%	60,0%	12,5%	33,3%
	8	2,9%	0,0%	47,1%	6,7%	5,9%	0,0%	9,1%	66,7%
	9	3,0%	100,0%	31,3%	22,2%	12,1%	50,0%	12,1%	66,7%

Er is sprake van een duidelijke tendens dat binnen de tpo-groep veel meer kinderen contact hebben met Engelssprekenden, dan binnen de vvto- en eibo-groep. Ook spreken veel meer kinderen dan ook zelf Engels, waarbij vooral het verschil met de eibo-groep dan erg groot is.

3.4.6 Betrokkenheid en attitude van het kind m.b.t. Engelse les

Om een indruk te krijgen van de betrokkenheid van het kind bij het leren van Engels is de ouders van kinderen op tpo- en vvto-scholen gevraagd aan te geven of een vijftal gebeurtenissen thuis regelmatig, dat wil zeggen minimaal één keer per week, voorkomt: 1) of het kind vertelt over de schooldag, 2) of het vertelt over de lessen die in het Engels plaatsvinden, 3) of het laat zien wat het geleerd heeft tijdens de lessen in het Engels, 4) of het thuis Engels oefent, en 5) of het vraagt om met Engels te helpen. De ouders konden reageren met 'ja', dan wel 'nee'. We hebben de reacties op de statements samengevat tot één score, aangezien een principale componentenanalyse één generale factor liet zien, die 43% van de variantie verklaart. Een betrouwbaarheidsanalyse leverde een Cronbachs alfa op van 0.66. De resulterende variabele geeft een indicatie van de mate van betrokkenheid van het kind bij het leren van het Engels, en dan met name in de thuissituatie. De uiteindelijke score bestaat uit het aantal keren dat 'ja' is geantwoord op de vijf statements, en varieert van 0 tot 5. In Tabel 3.13 geven we een overzicht van de verdelingen. Gemiddeld genomen antwoorden ouders dus op ruim drie van de vijf statements met 'ja', en er zijn daarbij geen verschillen tussen tpo- en vvto-leerlingen.

Ook is de ouders van kinderen op tpo- en vvto-scholen gevraagd naar de attitude van het kind met betrekking tot het leren van Engels. Bij vijf stellingen konden ze aangeven in hoeverre die van toepassing zijn op hun kind: 1) wil graag Engels leren, 2) is er trots op dat het Engels leert, 3) vindt Engels leren moeilijk, 4) vindt het leuk om Engels te spreken, en 5) voelt zich onzeker over het spreken van Engels. De antwoordopties varieerden van (1) helemaal mee oneens, tot (5) helemaal mee eens. Principale componentenanalyse liet wederom één generale factor zien die 56% van de variantie verklaart. Betrouwbaarheidsanalyse leverde een Cronbachs alfa op van 0.69. De resulterende variabele geeft een indicatie van de attitude van het kind ten opzichte van het leren van het Engels. Voor de uiteindelijke score is het gemiddelde genomen voor de vijf stellingen (na spiegeling van de twee negatief geformuleerde statements), bij een minimaal aantal geldige waarden van twee. Deze score varieert van 1 tot 5, met een inhoudelijke interpretatie van ‘zeer negatief’ tot ‘zeer positief’. In Tabel 3.13 presenteren we de verdelingen. Geconcludeerd kan worden dat de kinderen een vrij positieve attitude hebben jegens het leren van Engels, en er daarbij geen verschillen zijn tussen de tpo- en vvto-leerlingen.

Tabel 3.13 – Betrokkenheid en attitude van het kind bij het leren van Engels, naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar school

Type	School	Betrokkenheid			Attitude		
		Gem	(SD)	N	Gem	(SD)	N
tpo		3,3	(1,5)	219	4,0	(0,8)	218
	1	2,9	(1,4)	20	4,1	(0,8)	19
	2	3,4	(1,5)	28	3,9	(0,7)	28
	3	5,0	(0,0)	5	4,6	(0,7)	
	4	3,5	(1,1)	23	3,7	(1,0)	23
	5	2,8	(1,6)	17	4,1	(0,8)	17
	6	2,6	(1,4)	14	4,0	(0,7)	14
	7	3,0	(1,4)	24	3,9	(0,7)	24
	8	3,7	(1,5)	7	4,2	(0,9)	7
	9	3,5	(1,5)	36	4,0	(0,7)	36
	10	3,4	(1,4)	15	4,2	(0,7)	15
	11	3,6	(1,6)	17	4,2	(1,0)	17
	12	3,7	(1,5)	13	4,3	(0,8)	13

Type	School	Betrokkenheid			Attitude		
		Gem	(SD)	N	Gem	(SD)	N
vvto		3,3	(1,4)	235	4,0	(0,7)	233
	1	3,2	(1,3)	11	3,4	(0,9)	11
	2	3,3	(1,5)	12	3,9	(0,7)	12
	3	3,8	(1,1)	23	4,1	(0,7)	23
	4	3,4	(1,5)	17	3,8	(0,7)	16
	5	3,2	(1,7)	28	4,3	(0,6)	28
	6	3,5	(1,4)	24	3,8	(0,6)	24
	7	3,1	(1,2)	8	3,5	(1,0)	8
	8	3,4	(1,5)	8	3,7	(0,7)	8
	9	3,1	(1,5)	19	4,0	(0,7)	19
	10	3,5	(1,2)	32	4,1	(0,4)	32
	11	3,3	(1,3)	23	4,1	(0,6)	23
	12	3,0	(1,5)	30	3,8	(0,8)	29

3.4.7 Attitude ouders tpo/vvto

Via elf stellingen hebben de ouders van de tpo- en vvto-scholen hun mening gegeven over tpo, respectievelijk vvto: 1) is nuttig voor jonge kinderen, 2) is nuttig voor kinderen van alle achtergronden, 3) is geschikt voor kinderen met een meertalige achtergrond, 4) is leuk voor kinderen, 5) is te moeilijk voor jonge kinderen, 6) helpt om Engels later beter te beheersen, 7) heeft een negatieve invloed op andere vakken, 8) heeft een positieve invloed op de houding tegenover andere culturen, 9) heeft geen invloed op iemands latere mogelijkheden op de arbeidsmarkt, 10) in de toekomst zal een goede beheersing van het Engels net zo belangrijk zijn als een goede beheersing van het Nederlands, 11) hoe eerder vreemdetalenonderwijs begint hoe beter. Ook hier varieerden de antwoordmogelijkheden van (1) helemaal mee oneens, tot (5) helemaal mee eens. Om tot één samenvattende score te komen hebben we een principaal componentenanalyse verricht. Een probleem daarbij was dat de scores op elk van de afzonderlijk statements zeer scheef verdeeld waren. Daarom hebben we ze eerst gedichotomiseerd: de scores 1-4=0 en 5=1. Drie statements bleven zeer scheef verdeeld: te moeilijk, negatieve invloed, geen invloed; deze zijn daarom uit de analyse verwijderd. De analyse leverde één generale factor op met 54% verklaarde variantie. Betrouwbaarheidsanalyse liet zien dat de statement ‘positieve invloed’ en ‘net zo belangrijk’ de alfa verlaagde; die zijn daarom verwijderd. Uiteindelijk is een Cronbachs alfa gerealiseerd van 0.88. Voor de uiteindelijke score zijn de aantallen malen dat de ouders voor ‘helemaal eens’ hebben gekozen gesommeerd. Deze score varieert van 0 tot 6. Tabel 3.14 geeft de verdelingen weer. Gesteld kan worden dat de ouders vrij

positief staan ten opzichte van tpo dan wel vvto, en dat er daarbij geen verschillen zijn tussen of binnen de groepen van tpo- en vvto-scholen.

Tabel 3.14 – Attitude van de ouders ten opzichte van tpo/vvto, naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar school (gemiddelde (standaarddeviatie) aantal).

type	school	Gem	(SD)	N
tpo		4,2	(2)	217
	1	4,1	(2,4)	20
	2	3,9	(2,1)	28
	3	4,5	(2,3)	6
	4	4,1	(2,2)	23
	5	5,0	(1,5)	17
	6	4,0	(2,1)	14
	7	4,0	(1,8)	22
	8	4,1	(2,1)	7
	9	4,5	(2,0)	26
	10	5,1	(1,7)	15
	11	4,1	(2,1)	16
	12	3,4	(2,0)	13
vvto		4,0	(2,3)	231
	1	3,6	(2,4)	10
	2	3,7	(2,6)	12
	3	3,4	(2,6)	23
	4	3,2	(2,5)	17
	5	4,4	(2,1)	28
	6	4,0	(2,0)	24
	7	4,7	(1,5)	6
	8	4,4	(2,5)	8
	9	4,4	(2,2)	19
	10	4,6	(2,2)	32
	11	3,6	(2,4)	22
	12	4,0	(2,4)	30

3.4.8 Keuzemotieven tpo/vvto

De ouders van tpo- en vvto-scholen is gevraagd aan te geven waarom ze voor een tpo/vvto-school of -klas hebben gekozen. Antwoordopties waren:

- a. Mijn kind ging al naar deze school
- b. Deze school is de dichtstbijzijnde school
- c. Ik wil dat mijn kind zo vroeg mogelijk Engels leert
- d. Ik vind meertaligheid belangrijk
- e. Andere reden, namelijk:

In Tabel 3.15 staan de reacties.

Tabel 3.15 – Redenen voor keuze tpo/vvto-school of –klas (in %), naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar school (meerdere antwoorden mogelijk)

Schooltype											
tpo						vvto					
School	a	b	c	d	e	School	a	b	c	d	e
	24,9%	20,3%	45,2%	56,2%	18,9%		40,8%	28,3%	27,0%	34,3%	9,9%
1	5,0%	10,0%	50,0%	90,0%	50,0%	1	33,3%	41,7%	33,3%	33,3%	8,3%
2	14,3%	14,3%	71,4%	60,7%	32,1%	2	75,0%	33,3%	16,7%	8,3%	8,3%
3	16,7%	16,7%	66,7%	50,0%	33,3%	3	47,8%	52,2%	13,0%	30,4%	4,3%
4	39,1%	21,7%	52,2%	39,1%	8,7%	4	50,0%	31,3%	43,8%	31,3%	12,5%
5	0,0%	0,0%	64,7%	70,6%	5,9%	5	33,3%	14,8%	22,2%	51,9%	11,1%
6	28,6%	0,0%	35,7%	50,0%	21,4%	6	45,8%	20,8%	25,0%	29,2%	12,5%
7	52,2%	17,4%	26,1%	47,8%	8,7%	7	0,0%	25,0%	62,5%	75,0%	12,5%
8	28,6%	71,4%	14,3%	28,6%	0,0%	8	62,5%	50,0%	0,0%	0,0%	0,0%
9	16,7%	52,8%	27,8%	44,4%	11,1%	9	10,5%	15,8%	57,9%	52,6%	10,5%
10	40,0%	0,0%	53,3%	60,0%	13,3%	10	12,5%	31,3%	28,1%	50,0%	21,9%
11	25,0%	18,8%	43,8%	75,0%	31,3%	11	63,6%	9,1%	27,3%	36,4%	4,5%
12	41,7%	8,3%	33,3%	50,0%	8,3%	12	60,0%	33,3%	13,3%	6,7%	3,3%

Voor de tpo-groep was het belangrijkste motief om te kiezen voor een tpo-school de meertaligheid, daarnaast het zo vroeg mogelijk leren van het Engels. Voor de vvto-groep gold als belangrijkste motief dat het kind al naar de betreffende school ging⁷. Echter, er zijn wederom grote verschillen tussen scholen.

⁷ Dit antwoord is lastig te interpreteren bij kinderen in groep 1. Ouders kunnen deze antwoordoptie ook gekozen hebben als ze al oudere kinderen op dezelfde school hebben, als hun kind al naar een peuterspeelzaal of kinderdagverblijf ging in pandig in het schoolgebouw of als ze hun kind al voor de school hadden aangemeld voor ze wisten dat er vvto werd aangeboden.

3.4.9 Geboorteland en verblijfsduur ouders en kind

Informatie over het geboorteland van moeder, vader en kind staat in Tabel 3.16. Er waren bij deze vragen twee opties: *Nederland*, en *Anders, namelijk...*

Tabel 3.16 – Geboorteland is Nederland voor moeder, vader en kind (in %) naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar school

Schooltype											
tpo				vvto				eibo			
school	moeder	vader	kind	school	moeder	vader	kind	school	moeder	vader	kind
	73,9	78,6	92,6		84,2	86,8	98,7		92,8	92,5	98,4
1	75,0	73,7	90,0	1	75,0	90,9	91,7	1	93,3	92,3	93,3
2	100,0	81,5	100,0	2	91,7	91,7	91,7	2	94,4	93,9	100,0
3	33,3	50,0	66,7	3	82,6	87,0	100,0	3	100,0	100,0	100,0
4	86,4	91,3	100,0	4	94,1	87,5	100,0	4	100,0	100,0	100,0
5	70,6	76,5	100,0	5	78,6	88,9	96,4	5	86,4	90,9	100,0
6	78,6	69,2	78,6	6	87,5	91,7	100,0	6	82,4	94,1	100,0
7	62,5	79,2	91,3	7	42,9	14,3	100,0	7	81,8	77,3	95,2
8	85,7	100,0	100,0	8	87,5	100,0	100,0	8	97,1	91,2	100,0
9	88,9	86,1	97,2	9	72,2	72,2	100,0	9	91,2	90,9	97,0
10	40,0	66,7	80,0	10	87,5	96,8	100,0				
11	70,6	92,9	93,8	11	82,6	72,7	100,0				
12	25,0	33,3	81,8	12	96,7	100,0	100,0				

Praktisch alle kinderen zijn in Nederland geboren. We zien een patroon dat de ouders op tpo-scholen vaker in het buitenland geboren zijn dan de ouders op vvto-scholen, en op de eibo-scholen zijn nog minder ouders in het buitenland geboren. Van de ouders die niet in Nederland geboren zijn is overigens maar een zeer beperkt aantal in een Engelstalig land geboren.

Verder zijn ouders ook gevraagd om aan te geven hoe lang zij in het buitenland hebben gewoond als ze niet altijd in Nederland hebben gewoond. Tabel 3.17 geeft inzicht in welk percentage van de ouders en kinderen niet altijd in Nederland heeft gewoond en in de verblijfsduur in jaren in Nederland (per eerste helft 2015) wanneer ze niet altijd in Nederland hebben gewoond. Uit de tabel blijkt dat een groter percentage ouders en kinderen uit de tpo-categorie een tijd in het buitenland hebben gewoond ten

opzichte van ouders en kinderen uit de vvto- en eibo-categorie. De gemiddelde verblijfsduur in Nederland van de tpo-categorie verschilt nauwelijks van die van de vvto-categorie, die van de eibo-categorie ligt iets hoger.

Tabel 3.17 – Percentage ouders en kinderen dat niet altijd in Nederland heeft gewoond en het aantal jaar dat men nu al wel in Nederland woont tussen haakjes, naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar school

Schooltype											
tpo				vvto				eibo			
school	moeder	vader	kind	school	moeder	vader	kind	school	moeder	vader	kind
	31 (17)	24 (20)	7 (3)		18 (17)	15 (21)	2 (3)		8 (23)	11 (23)	2 (4)
1	30 (15)	32 (20)	0	1	25 (10)	9 (15)	8 (1)	1	17 (26)	15 (29)	7 (5)
2	7 (33)	23 (24)	0	2	30 (14)	27 (3)	10 (1)	2	6 (25)	12 (31)	0
3	67 (11)	83 (20)	33 (3)	3	17 (18)	13 (26)	0	3	0	0	0
4	14 (16)	9 (10)	0	4	6 (12)	13 (26)	0	4	0	6 (33)	0
5	35 (22)	24 (25)	0	5	32 (20)	14 (22)	4 (3)	5	14 (27)	9 (19)	0
6	29 (16)	31 (21)	23 (3)	6	13 (12)	13 (22)	0	6	12 (25)	6 (25)	0
7	42 (17)	25 (24)	14 (3)	7	29 (14)	57 (14)	29 (4)	7	23 (22)	24 (156)	5 (2)
8	0	0	0	8	13 (?)	0	0	8	3 (3)	9 (20)	0
9	14 (19)	8 (15)	0	9	24 (21)	28 (21)	0	9	9 (17)	12 (20)	3 (4)
10	73 (10)	47 (12)	15 (1)	10	19 (18)	7 (22)	0				
11	47 (19)	15 (21)	14 (2)	11	22 (24)	32 (25)	0				
12	67 (18)	56 (24)	17 (5)	12	3 (7)	0	0				

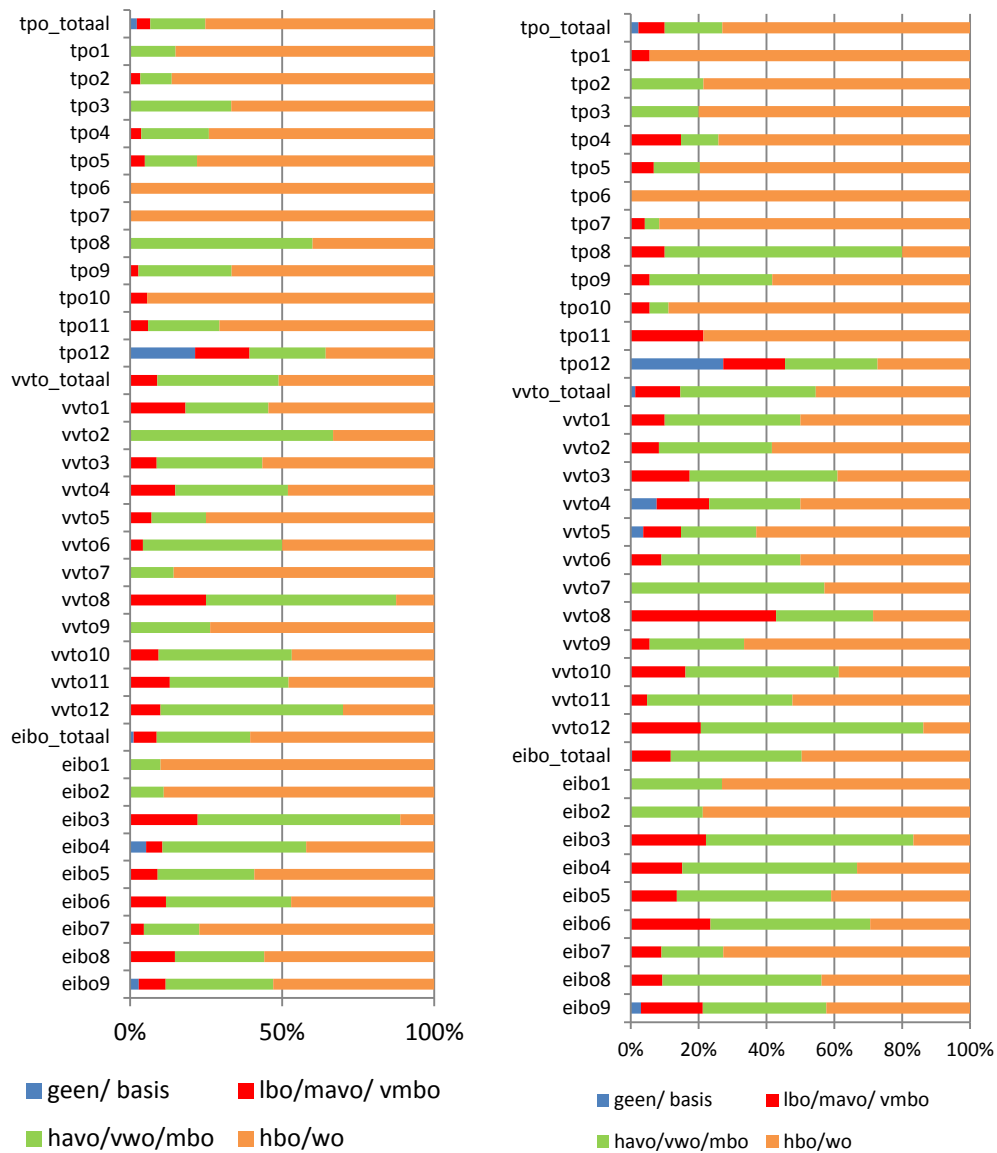
3.4.10 Hoogste onderwijsniveau ouders

In Figuur 3.1 staat het hoogst gevolgde onderwijsniveau van beide ouders vermeld.

Figuur 3.1 – Hoogste gevolgde onderwijsniveau ouders, naar schooltype en daarinbinnen uitgesplitst naar school (in %)

Hoogste gevolgde onderwijsniveau moeder

Hoogste gevolgde onderwijsniveau vader

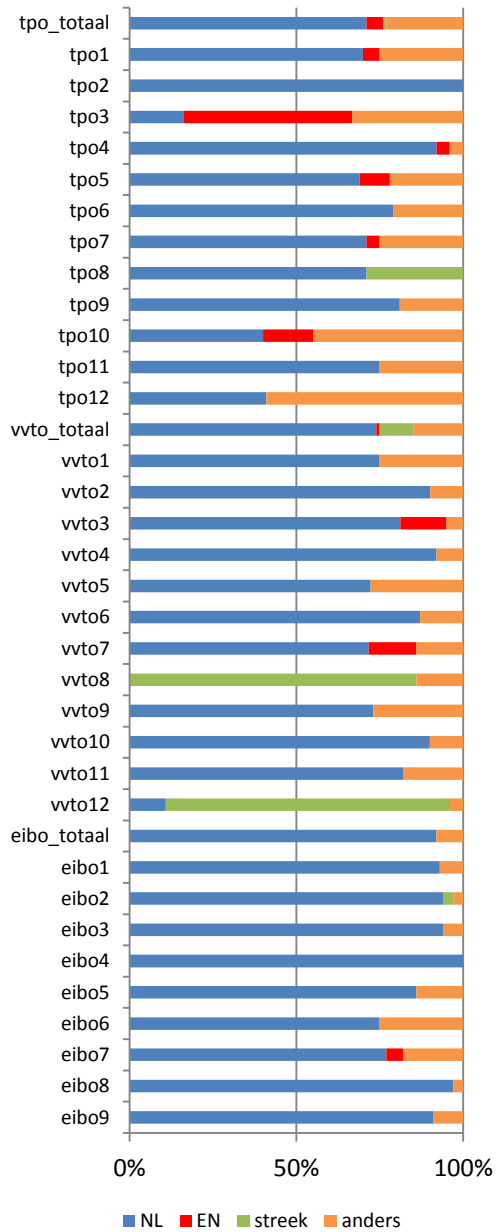
De moeders zijn in het algemeen iets hoger opgeleid dan de vaders. De verschillen tussen de vvto- en eibo-categorie zijn zeer gering. De ouders uit de tpo-categorie zijn hoger opgeleid dan die uit beide andere categorieën, wat vooral komt omdat die categorie veel meer universitair opgeleiden telt. De verschillen tussen de scholen binnen iedere categorie zijn aanzienlijk.

3.4.11 Moedertaal en spreektaal ouders

Gevraagd is naar de moedertaal van beide ouders en naar de taal die de ouders onderling het meest spreken met als antwoordopties: Nederlands (NL), Engels (EN), Fries of een streektaal of dialect of andere buitenlandse taal of talen (Anders). De verdeling wordt in Figuur 3.2 getoond.

Figuur 3.2 – Moedertaal ouders en spreektaal ouders onderling, naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar scholen (in %)

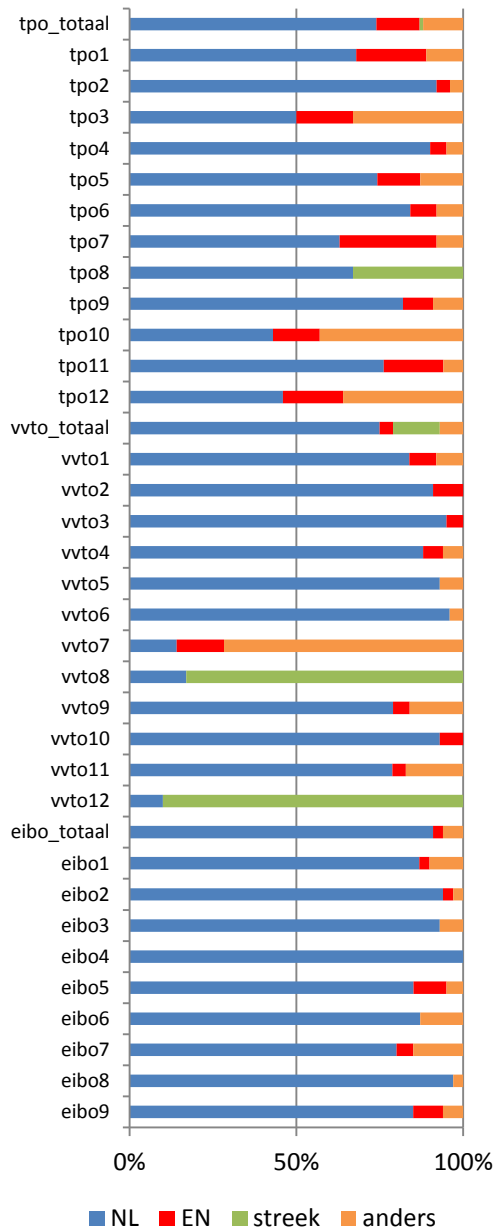
Wat is de moedertaal van de moeder?

Wat is de moedertaal van de vader?

Welke taal spreken u en uw partner het meest met elkaar?

Het aantal ouders dat Engels als moedertaal heeft is zeer beperkt, en dat geldt zeker voor de vvto- en eibo-categorie. De meeste ouders die een andere buitenlandse taal (onderling) spreken bevinden zich onder de tpo-scholen.

In grote lijnen is het aandeel ouders dat onderling meestal Nederlands spreekt gelijk aan het aandeel ouders dat Nederlands als moedertaal heeft (zie Figuur 3.1). Het verschil betreft vooral het veel hogere aandeel ouders dat als moedertaal een andere taal heeft dan het Engels, maar onderling (wellicht als lingua franca) Engels spreekt.

3.4.12 Beheersing Nederlands en Engels ouders

De ouders hebben aangegeven in welke mate zij de Nederlandse en Engelse taal beheersen, waarbij een onderscheid is gemaakt naar de vier modaliteiten: verstaan/begrijpen, spreken, lezen en schrijven. De antwoordmogelijkheden varieerden van (1) niet of zeer slecht tot (5) zeer goed. Voor de uiteindelijke score zijn de scores voor de vier modaliteiten gesommeerd. Deze score varieert van 4 tot 20. Tabel 3.18 geeft het gemiddelde per school weer.

Tabel 3.18 – Taalvaardigheid Nederlands ouders, naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar school (gemiddelden)

			Schooltype					
tpo			vvto			eibo		
school	moeder	vader	school	moeder	vader	school	moeder	vader
	18,4	18,4		18,6	18,6		18,9	18,8
1	18,8	18,7	1	16,5	18,0	1	19,1	18,7
2	19,6	18,7	2	18,2	17,5	2	19,7	19,7
3	14,5	15,0	3	18,4	18,5	3	17,9	17,9
4	18,8	18,6	4	18,5	18,1	4	19,0	19,0
5	18,4	19,1	5	18,8	19,3	5	19,0	19,0
6	19,4	18,9	6	18,6	19,0	6	19,4	19,0
7	18,6	19,0	7	16,7	14,7	7	19,0	18,8
8	17,1	16,9	8	17,8	18,3	8	18,8	19,0
9	18,9	19,0	9	18,9	19,4	9	18,1	18,0
10	15,3	17,1	10	19,5	19,2			
11	18,7	18,5	11	18,6	18,2			
12	17,2	16,3	12	19,0	18,9			

De scores zijn zeer scheef verdeeld: vrijwel alle ouders beheersen de Nederlandse taal goed tot zeer goed. Hierdoor zijn er ook slechts geringe verschillen in taalvaardigheidsniveau Nederlands tussen de ouders van kinderen in de verschillende schoolcategorieën. Wel zijn er verschillen tussen de scholen onderling.

Op vergelijkbare wijze als voor de Nederlandse taalvaardigheid is de ouders ook gevraagd naar hun Engelse taalvaardigheid. Ook hier zijn de scores voor de vier modaliteiten gesommeerd. In Tabel 3.19 geven we de gemiddelden per schoolcategorie weer.

Tabel 3.19 – Taalvaardigheid Engels ouders, naar schooltype (gemiddelden) en daarbinnen uitgesplitst naar school

			Schooltype					
tpo			vvto			eibo		
school	moeder	vader	school	moeder	vader	school	moeder	vader
	16,0	16,5		15,2	15,7		14,9	15,5
1	15,7	18,1	1	12,9	16,0	1	15,1	15,9
2	16,3	16,6	2	14,6	15,8	2	16,2	17,2
3	17,2	16,8	3	15,9	15,3	3	13,2	13,4
4	16,3	16,0	4	14,4	15,1	4	14,5	15,7
5	16,5	17,3	5	15,5	16,1	5	14,6	13,8
6	15,7	17,3	6	14,5	15,8	6	14,9	15,5
7	17,6	17,6	7	15,9	14,4	7	16,1	16,4
8	14,7	14,0	8	15,5	15,4	8	14,4	15,6
9	14,9	15,7	9	15,9	17,1	9	14,6	15,0
10	17,0	17,5	10	16,4	16,4			
11	16,8	17,2	11	15,5	15,2			
12	13,1	12,3	12	14,1	14,9			

Ook voor het Engels zijn de score scheef verdeeld, maar niet zo scheef als bij het Nederlands. Er is praktisch geen verschil in het niveau Engels van ouders van kinderen op vvto- en op eibo-scholen; ouders met kinderen op tpo-scholen scoren wat hoger. Echter, de verschillen tussen de scholen zijn weer groter dan tussen de schoolcategorieën.

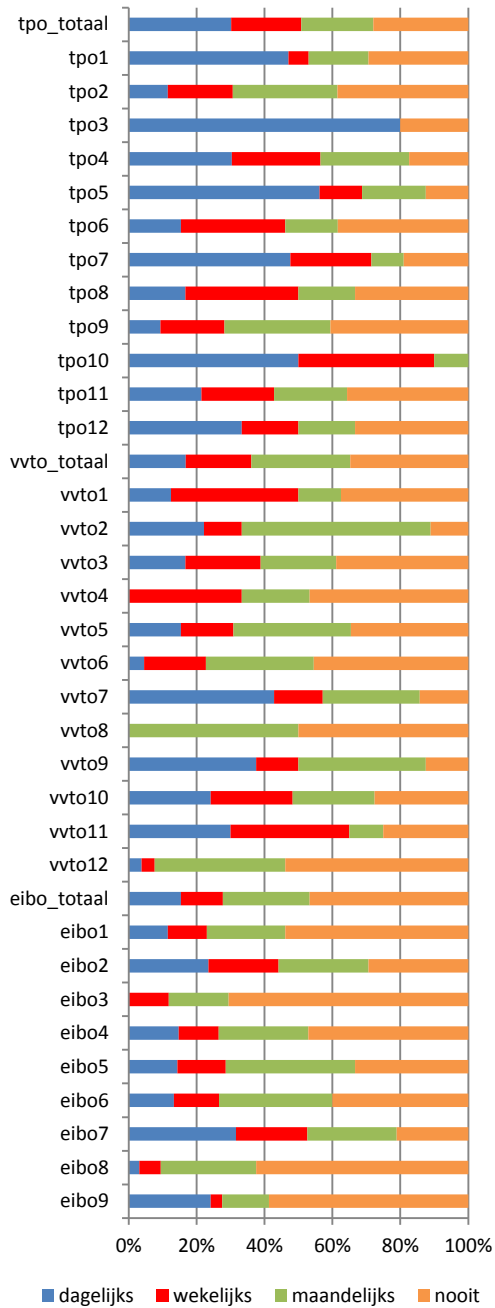
3.4.13 Gebruik Engels voor werk

De ouders is gevraagd aan te geven of ze Engels voor hun werk gebruiken. In Figuur 3.3 presenteren we de verdelingen.

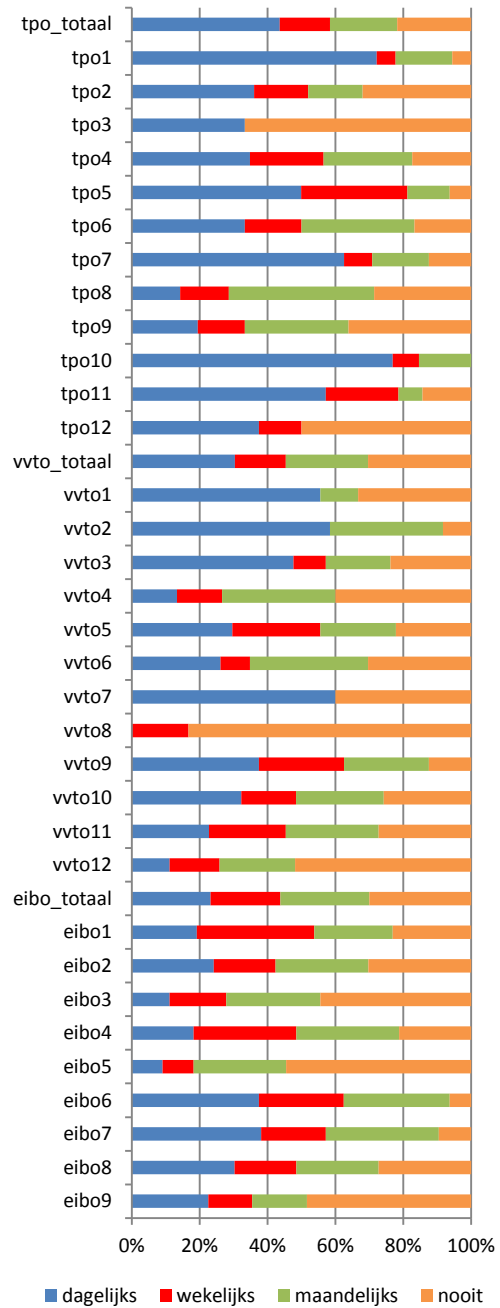
Te zien is dat op alle typen scholen een groot deel van de ouders regelmatig (minstens maandelijks) het Engels voor hun werk gebruiken. Het aandeel ouders dat dagelijks Engels gebruikt op het werk is het grootst onder de ouders van de tpo-categorie, gevolgd door de ouders van de vvto-categorie. Wederom zijn er grote verschillen te zien tussen scholen.

Figuur 3.3 – Frequentie gebruik Engels voor het werk van de ouders, naar schooltype (in %) en daarbinnen uitgesplitst naar school

Moeder

Vader

3.5 Samenhangen toetsscores Engels en achtergrondkenmerken

Tabel 3.20 – Correlaties tussen achtergrondvariabelen en scores op TROG en PPVT

	Schooltype						Totaal	
	tpo		vvto		eibo		PPVT	TROG
	PPVT	TROG	PPVT	TROG	PPVT	TROG		
geslacht II (0 = meisje) (tabel 3.2)	-,045 N = 330	-,087 N = 328	-,034 N = 356	-,006 N = 354	-,009 322	-,043 320	-,006 N = 1008	-,023 N = 1002
Engelse les p/w in minuten (tabel 3.3)	,178* N = 330	,272** N = 328	,120* N = 356	,111* N = 354			,426** N = 686	,487** N = 682
Engelstalige activiteiten thuis (tabel 3.10)	,268** N = 216	,248** N = 214	,168* N = 233	,230** N = 231	,262** N = 250	,255** N = 249	,268** N = 699	,267** N = 694
Betrokkenheid kind (tabel 3.13)	,029 N = 219	,006 N = 217	,094 N = 235	,096 N = 233			,051 N = 454	,031 N = 450

* $p \leq .05$

** $p \leq .001$

Uit de tabel blijkt dat geslacht en betrokkenheid van het kind niet significant samenhangen met de scores behaald op de PPVT en de TROG. De tabel laat verder zien dat de hoeveelheid Engelse les die kinderen krijgen per week wel samenhangt met de scores op de behaalde toetsen. Deze samenhang is iets sterker binnen de tpo-scholen dan binnen de vvto-scholen, met name waar het gaat om de TROG. Vervolganalyses moeten uitwijzen wat de reden is van deze samenhang. Mogelijkerwijze komt dit simpelweg door het feit dat er meer variatie zit in de tpo-groep op deze variabele. Is de korte tijd die kinderen op school zijn al van invloed geweest op de score of zijn er andere factoren die hier meespelen?

Tot slot hangt ook de tijd die besteed wordt aan Engelstalige activiteiten thuis significant samen met de score op de behaalde toetsen. Deze samenhang geldt voor zowel de kinderen van de tpo-, de vvto- als de eibo-scholen.

3.6 Leerkrachtvariabelen

Dit hoofdstuk beschrijft de leerkracht- en lesvariabelen van de twaalf deelnemende tpo-scholen. Per onderdeel worden eerst de instrumenten beschreven, en daarna de verzamelde gegevens en de interpretatie daarvan.

Zoals toegelicht in paragraaf 3.2 zijn in paragraaf 3.6 de tpo-scholen random herordend en opnieuw geanonimiseerd, nu van tpo_A tot tpo_L. In de rapportage wordt geen direct verband gelegd tussen de schoolcodes met nummers (tpo_1-12) en de schoolcodes met letters (tpo_A-L). Dit is gedaan om de anonimiteit van de deelnemende tpo-leerkrachten te bevorderen. Vanzelfsprekend kunnen in vervolganalyses de tpo-leerlinggegevens (tpo_1-12) gekoppeld worden aan de tpo-leerkrachtgegevens (tpo_A-L).

3.6.1 Rationale docentcompetenties en lesobservaties

De voorstudie voor de pilot tpo heeft laten zien dat het taalvaardigheidsniveau en de didactische bekwaamheden van leerkrachten effect kunnen hebben op de taalontwikkeling van de leerlingen (van den Broek e.a., 2014; Cirino e.a., 2007). Specifiek voor de Nederlandse context is in het FLiPP-onderzoek aangetoond dat leerlingen bij leerkrachten met een hoog taalvaardigheidsniveau (C1 of hoger, en native speakers) een snellere taalontwikkeling doormaken dan bij leerkrachten met een lager niveau (Unsworth e.a., 2012, Unsworth e.a., 2015). Ook is het mogelijk dat er een samenhang is tussen het taalvaardigheidsniveau van de leerkrachten en hun didactisch repertoire, zoals de mate van interactie met de leerlingen.

Met betrekking tot de leerkrachten van de tpo-scholen is bij deze eerste meting de volgende informatie verzameld (zie ook Tabel 3.21.):

- Lesobservatie van een Engelstalige les.
- Interview over de geobserveerde les en de opzet en vormgeving van tpo.
- Vragenlijst met achtergrondinformatie qua opleiding en ervaring, zelfinschatting ERK-niveau en attitude t.o.v. tpo.
- Receptieve woordenschattoets.

Tabel 3.21. – Overzicht metingen tpo-leerkrachten

	Vragenlijst	Vaardigheidstest	Lesobservatie	Interview
Achtergrondkenmerken	x			x
Attitude t.o.v. tpo	x			x
Taalvaardigheidsniveau Engels		x	*)	
Zelfinschatting niveau Engels	x			
Onderwijspraktijk			x	x

*) Op basis van de lesobservatie bleek het niet mogelijk om het taalvaardigheidsniveau Engels van de tpo-leerkracht boven B2-niveau in te schatten (zie paragraaf 3.6.6).

Per tpo-school nam één leerkracht deel aan de leerkrachtmetingen. Van deze 12 deelnemende leerkrachten zijn er 11 vrouw en 1 man, de leeftijd varieert van 24 tot 64 jaar ($M = 38.1$ $SD = 12.0$). Acht leerkrachten hebben een PABO in Nederland als opleidingsachtergrond, één leerkracht heeft dit aangevuld met een EarlyBird opleiding, één leerkracht met een European Teacher certificaat en één leerkracht met een bachelor Pedagogiek (ALPO). Twee leerkrachten hebben hun opleiding genoten in de VS (Master of Science Education en Montessori-instituut respectievelijk) en twee leerkrachten hebben hun opleiding genoten in de UK (B.Ed. Primary Education en B.Ed. Applied Education respectievelijk). De leerkrachten hebben gemiddeld 10.7 jaar aan leservaring in het primair onderwijs, maar het aantal jaar ervaring loopt sterk uiteen tussen de leerkrachten ($SD = 10.4$, minimum 1, maximum 40). Acht van de twaalf leerkrachten hebben al voor de start van tpo ervaring opgedaan met het geven van Engelse les in het primair onderwijs, bijvoorbeeld door eibo of vvto. De leerkrachten hebben gemiddeld 7.5 jaar leservaring Engels in het primair onderwijs, maar het aantal jaar ervaring loopt sterk uiteen tussen de leerkrachten ($SD = 10.9$, minimum 1, maximum 40).

Tabel 3.22 – Algemene gegevens leerkracht

Tpo-school	Leservaring PO*	Leservaring Engels in PO*
tpo_A	10	1
tpo_B	1	1
tpo_C	2	1
tpo_D	14	8
tpo_E	3	3
tpo_F	11	1
tpo_G	7	4
tpo_H	40	40
tpo_I	14	5
tpo_J	2	2
tpo_K	2	2
tpo_L	6	6

* afgerond in jaren, ten tijde van de leerkrachtmetingen in februari – maart 2015.

De leerkrachtmetingen zijn uitgevoerd door een van de onderzoekers van het FoTo-team, met ervaring in de basisonderwijspraktijk en met interactieonderzoek in het vvto.

In de volgende paragrafen worden de beschrijvingen en de resultaten van de metingen per meetinstrument toegelicht. Van iedere school is op basis van diverse leerkrachtmetingen een schoolportret opgesteld (zie Bijlage 4). De opzet van deze schoolportretten wordt beschreven in paragraaf 3.6.2. De meest opvallende overeenkomsten en verschillen tussen de tpo-scholen zijn opgenomen in paragraaf 3.6.3. Vervolgens worden in paragraaf 3.6.4 de lesobservaties besproken, in paragraaf 3.6.5 de attitude van de leerkrachten t.o.v. tpo en in paragraaf 3.6.6 het taalvaardigheidsniveau van de leerkrachten. In paragraaf 3.6.7 volgt een conclusie op basis van de gevonden resultaten.

3.6.2 Opzet schoolportret

Van iedere school is op basis van diverse leerkrachtmetingen een schoolportret opgesteld (zie Bijlage 4). Naast algemene gegevens van iedere leerkracht is aan de hand van een aantal onderwerpen in kaart gebracht op welke manier tpo door de leerkracht is opgezet en vormgegeven in de klas, zodat de schoolportretten onderling vergelijkbaar zijn (zie Tabel 3.23). Alleen de meest kenmerkende resultaten zijn in het schoolportret opgenomen. Bovendien is een lesobservatieschema (zie paragraaf 3.6.4) n.a.v. een geobserveerde Engelstalige les aan het schoolportret toegevoegd. De leerkrachten

hebben de schoolportretten toegestuurd gekregen ter verificatie, m.u.v. de ingevulde lesobservatieschema's.

Tabel 3.23 – Onderdelen schoolportret

Onderdeel	Omschrijving
<i>Opzet tpo</i>	Omschrijving van de dagen of dagdelen waarop de leerlingen les krijgen in het Engels en in het Nederlands. Ook wordt beschreven welke leerkrachten betrokken zijn bij de groep en op welke manier.
<i>Vormgeving tpo</i>	Omschrijving van de Engelstalige lesactiviteiten, gebruikte lesmethodes en aanwezige leermiddelen.
<i>Stimuleren Engelse taal</i>	Omschrijving van de manier waarop de tpo-leerkracht de Engelse taal probeert te stimuleren bij de leerlingen. Praat de leerkracht uitsluitend in het Engels tijdens de Engelstalige lesmomenten, hoe gaat de leerkracht om met leerlingen die foutjes maken in het Engels of alleen in het Nederlands blijven praten?
<i>Differentiatie</i>	Omschrijving van de manier waarop de tpo-leerkracht omgaat met niveauverschillen tussen leerlingen.
<i>Attitude tpo</i>	De meest kenmerkende resultaten uit de attitude-vragenlijst zijn in het schoolportret opgenomen. Deze resultaten zijn aangevuld met uitspraken van de leerkracht tijdens het interview, bijvoorbeeld over wat de leerkracht de leerlingen graag wil meegeven m.b.t. de Engelse taal, wat volgens de leerkracht al goed gaat, wat volgens de leerkracht nog beter kan, wat de leerkracht graag nog zou willen leren, wanneer de leerkracht tevreden is met tpo en aan welke eisen de ideale tpo-leerkracht moet voldoen.

3.6.3 Schoolportretten samenvatting

Vormgeving tpo

De helft van de tpo-scholen heeft leerkrachten die zowel verantwoordelijk zijn voor de lessen in het Nederlands als de lessen in het Engels (tpo_A, tpo_B, tpo_D, tpo_E, tpo_G, tpo_L). De andere helft heeft twee aparte leerkrachten: één voor de lessen in het Nederlands en één voor de lessen in het Engels (tpo_C, tpo_F, tpo_H, tpo_I, tpo_J, tpo_K).

Op de meeste scholen wordt op vaste momenten in de week lesgegeven in het Engels en in het Nederlands. Er zijn bijvoorbeeld scholen die een aantal dagen per week volledig in het Engels lesgeven en de overige dagen volledig in het Nederlands lesgeven (tpo_I en tpo_K). Andere scholen geven iedere ochtend les in het Nederlands en iedere middag in het Engels (tpo_A, tpo_J en tpo_L). Op weer andere scholen zijn de Engelstalige momenten op twee ochtenden (tpo_E), twee middagen (tpo_G) of op een

aantal verschillende dagen en tijden gedurende de week (tpo_C). Op deze scholen is er ook een native speaker of een tpo-leerkracht bij de groep betrokken die tijdens de lessen in het Engels of daarbuiten extra ondersteuning biedt. Deze leerkrachten zijn extra aangesteld binnen de school en moeten hun tijd vaak over meerdere groepen verdelen. Ook zijn er scholen die een ‘sandwichmethode’ hanteren en gedurende de hele week een mix van Nederlands en Engels aanbieden (tpo_B en tpo_D). Op weer andere scholen is er zowel een Nederlandstalige als een Engelstalige leerkracht full-time betrokken bij de groep (tpo_F, tpo_H).

Op basis van deze verschillen delen we de scholen en geobserveerde lessen in drie groepen (zie Tabel 3.24):

OTOL: one-teacher-one-language. Op zes tpo-scholen zijn twee leerkrachten bij de groep leerlingen betrokken. De ene leerkracht spreekt in het Engels met de leerlingen en de andere leerkracht in het Nederlands.

OSOL: one-situation-one-language. Op vier tpo-scholen spreekt de leerkracht zowel in het Engels als in het Nederlands met de leerlingen, maar biedt de talen wel gescheiden aan. De keuze voor een taal is niet willekeurig maar is afhankelijk van de situatie (dag, dagdeel of lesactiviteit).

Sandwich: Op twee tpo-scholen worden beide talen gedurende de hele week als een mix aangeboden. Er wordt systematisch gebruik gemaakt van de Nederlandse taal om de Engelse taal te leren.

Tabel 3.24 – Overzicht vormgeving tpo per school

Tpo-school	OTOL	OSOL	Sandwich
tpo_A		x	
tpo_B			x
tpo_C	x		
tpo_D			x
tpo_E		x	
tpo_F	x		
tpo_G		x	
tpo_H	x		
tpo_I	x		
tpo_J	x		
tpo_K	x		
tpo_L		x	

OTOL: one teacher, one language

OSOL: one situation, one language

Sandwich: one teacher/situation, two languages

Vormgeving tpo

Lesprogramma

In principe wordt het reguliere onderwijsprogramma gevolgd en verandert alleen de voertaal. Denk hierbij aan reken- en taalactiviteiten, maar bijvoorbeeld ook aan gymles in het Engels. Scholen die ook een internationale afdeling hebben, proberen de leerlingen met elkaar te laten integreren door bijvoorbeeld op gezamenlijke tijden buiten te spelen.

Switch tussen de talen

Op de meeste scholen wordt geswitcht op een duidelijk moment, bijvoorbeeld aan het begin van de dag of aan het begin van de middag. Leerkrachten die zowel verantwoordelijk zijn voor de lessen in het Nederlands als in het Engels maken dit de leerlingen duidelijk door bijvoorbeeld een vlag om te draaien of een Engelse stropdas om te doen. Alleen op de scholen waar een ‘sandwichmethode’ wordt gehanteerd is dit anders, omdat daar voortdurend een mix wordt aangeboden van de twee talen.

Lesmethodes

Er zijn grote verschillen tussen scholen in het bepalen van lesdoelen en in het gebruik van methodes. Dit kan te maken hebben met het ontbreken van een streefwoordenlijst en een overkoepelende leerlijn Engels voor tpo ten tijde van het eerste meetmoment. Sommige scholen nemen het Nederlandse leerlingvolgsysteem, de Nederlandse kern-doelen of een Nederlandse leergang als uitgangspunt. Andere scholen gebruiken bijvoorbeeld de thema’s van IPC en bepalen vervolgens zelf welke lesactiviteiten ze in het Nederlands en in het Engels willen aanbieden. De meeste scholen die een leergang voor Engels hebben, gebruiken die alleen ter aanvulling of ter inspiratie (de leergang alleen is niet toereikend voor tpo).

Routines en thematisch werken

De meeste leerkrachten starten met een aantal vaste routines, bijvoorbeeld met het bespreken en/of zingen van de dagen van de week en het weer. Daarna volgt een interactieve en speelse, klassikale instructie aan de hand van een bepaald thema. In het Nederlands en in het Engels wordt gewerkt aan hetzelfde thema. Soms geven de leerkrachten na de klassikale instructie nog een herhaling van de les aan een aantal leerlingen in kleine kring, bijvoorbeeld als de andere leerlingen spelen of werken.

Materialen

In principe kunnen alle materialen die aanwezig zijn in de klas ook gebruikt worden tijdens de Engelstalige lesmomenten. Veel leerkrachten proberen zoveel mogelijk gebruik te maken van concreet materiaal. Het digibord wordt door veel leerkrachten ingezet voor liedjes en filmpjes in het Engels. Het verschilt per school hoeveel extra

materialen er beschikbaar zijn. Dit hangt soms ook af van de (vvto-) ervaring van de leerkracht, van de school en of er een internationale afdeling bij de school hoort. Er wordt veel zelf ontwikkeld door de leerkrachten, maar er wordt ook veel gebruikgemaakt van het internet. Scholen die ontwikkelingsgericht onderwijs aanbieden maken ook veel gebruik van de input van leerlingen: Waar komen ze vanuit huis zelf mee? Leerlingen zijn voor hen een grote inspiratiebron.

Stimuleren Engelse taal

Engels taalgebruik leerkracht

De meeste leerkrachten praten uitsluitend Engels tijdens de Engelstalige momenten en gebruiken alleen bij wijze van uitzondering Nederlands, bijvoorbeeld wanneer er sprake is van een onveilige situatie (fysiek of sociaal-emotioneel). Alleen op de twee scholen waar de ‘sandwichmethode’ wordt gehanteerd is dit anders, omdat daar voortdurend een mix wordt aangeboden van de Engelse en de Nederlandse taal. Deze leerkrachten vinden het een sociaal-emotioneel onveilige situatie om leerlingen volledig onder te dompelen in de Engelse taal. Een aantal leerkrachten heeft gemerkt ook in het Engels en non-verbaal troost te kunnen bieden bij emotionele momenten.

Taalrijke en veilige omgeving

Leerkrachten proberen te zorgen voor een veilige omgeving en rijke input, waarin leerlingen zoveel mogelijk horen, zien en doen. Ze hopen leerlingen zo zelfvertrouwen te geven waar het de Engelse taal betreft, zodat leerlingen zich later kunnen en durven redden in het Engels. Ze vinden het belangrijk om leerlingen niet te pushen om Engels te praten, wat soms veel geduld en vertrouwen van de leerkracht vergt.

Feedback

Fouten maken mag, in het Nederlands blijven praten in principe ook. De leerkrachten verbeteren de leerlingen impliciet, door het bijvoorbeeld nog eens in het Engels in de goede vorm of in een vraagvorm te herhalen (recast). Sommige leerkrachten vragen de leerling nog eens om de goede vorm te herhalen (prompt). De leerkrachten willen niet de nadruk op de fout leggen, maar proberen de leerlingen juist te belonen voor het feit dat ze het geprobeerd hebben om het in het Engels te zeggen.

Differentiatie

De leerkrachten geven aan dat ze duidelijk in hun hoofd hebben zitten op welk niveau de leerlingen functioneren. Een enkele school heeft dit in groepsplannen uitgewerkt en de leerlingen ingedeeld in drie niveaugroepen. De leerkrachten proberen vooral te differentiëren door verschillende vragen te stellen aan leerlingen en hebben andere verwachtingen van antwoorden. Ook proberen de leerkrachten regelmatig in kleine

groepen te werken en de speel/werk-momenten te benutten voor het aanknopen van individuele gesprekjes met leerlingen op hun eigen niveau.

Resultaten pilot

De leerkrachten hopen uiteraard allemaal dat de tpo-leerlingen beter scoren op Engels dan eibo- en vvto-leerlingen. Sommige leerkrachten kunnen zich tegenvallende resultaten niet goed voorstellen, maar andere leerkrachten bedenken dat kleuters met toetsen heel onvoorspelbaar kunnen zijn, de verschillen na zo'n korte tijd misschien nog niet ver uiteen lopen met vvto-leerlingen en dat een goede vvto-leerkracht binnen korte tijd ook al veel voor elkaar kan krijgen. Ook hebben jonge leerlingen nog niet veel tijd gehad om de taal te leren en hebben ze nog minder taalexpertise ontwikkeld. Leerkrachten geven wel aan dat ze merken dat leerlingen die Engels leren als derde of zelfs als vierde taal zich sneller lijken te ontwikkelen dan leerlingen die Engels als tweede taal leren.

Eisen aan een tpo-leerkracht volgens de leerkrachten

Volgens de leerkrachten moet een tpo-leerkracht in de eerste plaats volledig achter tpo staan, hier heel enthousiast over zijn en bereid zijn om er vol voor te gaan. In de basis moet het al een goede leerkracht zijn, die pedagogisch en didactisch competent is. Een behoorlijk Engels taalniveau vinden alle leerkrachten belangrijk, maar de huidige tpo-leerkrachten verschillen van mening of een native speaker het beste is (zie ook attitude). Verder voegen individuele leerkrachten er nog aan toe: een goede Engelse uitspraak hebben, expressief zijn, het leuk vinden om in het Engels te praten, op een zelfverzekerde en natuurlijke manier in het Engels kunnen praten, voldoen aan de eisen die worden gesteld aan LB-functie, ervaring hebben met het betreffende leerjaar, ervaring hebben met het Nederlandse onderwijssysteem, in staat zijn om zelf veel te ontwikkelen en kennis van vreemdetaalontwikkeling hebben bij leerlingen.

3.6.4 Lesobservaties tpo-scholen

Engelstalige lessituaties zijn geobserveerd om inzicht te krijgen in wat er gebeurt in de klas en om informatie te verzamelen over proceskenmerken. Het observatie-instrument (zie Bijlage 3) is speciaal ontwikkeld voor tpo en gebaseerd op het 'Ideaalprofiel van de vvto-leerkracht' (Europees Platform, 2009), de Kijkwijzer 2 van EarlyBird (van Erkel e.a., 2013), het observatieschema dat is gebruikt in het FLiPP-onderzoek en in de evaluatie van de 15% vvto-pilot, het observatieschema 'feedback & interactie' uit Wierenga (2014) en Wierenga, van der Schaaf en de Graaff (2014). Ook is gebruikgemaakt van een aantal criteria van uit het beoordelingskader van

CLASS (Pianta, La Paro & Hamre, 2008)⁸, om items en schalen van het TPO lesobservatieschema goed te kunnen duiden.

Van iedere tpo-leerkracht is één Engelstalige les geobserveerd in de periode februari - maart 2015. Het lesobservatieschema gaat in op het talig en didactisch repertoire van de leerkracht en de mate van interactie tussen leerkracht en leerlingen. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen didactiek, input, interactie en feedback van de leerkracht. De onderzoekers hebben op basis van de video-opnames van de geobserveerde lessen een korte beschrijving toegevoegd over het onderwerp of thema van de les, de lesdoelen, de lesactiviteiten en de gebruikte leermiddelen. Deze beschrijving is aangevuld met informatie die de leerkrachten zelf tijdens het interview hebben gegeven t.a.v. de geobserveerde les. Hoewel dit inzicht kan geven in de manier waarop de tpo-leerkrachten lesgeven, zijn de resultaten slechts op één les gebaseerd en daarmee sterk afhankelijk van de gestelde lesdoelen van de geobserveerde les.

Om interbeoordelaarsbetrouwbaarheid vast te stellen hebben twee onderzoekers onafhankelijk van elkaar een lesobservatieschema ingevuld voor de helft van de tpo-scholen aan de hand van de video-opnames die in de klassen zijn gemaakt. Ieder lesobservatieschema bestond oorspronkelijk uit 27 items. Twee items bleken bij nader inzien lastig te observeren en zijn uit het lesobservatieschema verwijderd:

- “Het taaldoel van de les is duidelijk”. Het was voor de onderzoekers niet te observeren of het taaldoel duidelijk was voor de leerlingen en/of voor de onderzoeker. Bovendien werd in het interview gevraagd naar de lesdoelen.
- “De leerkracht differentieert naar het niveau op het gebied van Engels van de leerlingen”. Het was voor de onderzoekers niet te observeren welke leerlingen zwak waren en welke sterk en of de leerkracht daar daadwerkelijk iets mee deed. Bovendien werd in het interview ook gevraagd hoe de leerkracht omgaat met verschillen in niveaus tussen leerlingen.

Met het verwijderen van deze twee items kwam het lesobservatieschema uit op 25 items (zie Bijlage 3). In totaal werden zes lesobservatieschema's door twee onderzoekers beoordeeld, waardoor met 150 beoordeelde items ruimschoots aan de voorwaarde voor het berekenen van kappa is voldaan (Cicchetti, 1976). Zowel 4-puntsschaal als een 5-puntsschaal is uitgetoetst. Het was beter mogelijk om verschillen tussen de tpo-leerkrachten te duiden met een 5-puntsschaal. Bovendien gaf een 5-puntsschaal een hogere betrouwbaarheid dan een 4-puntsschaal.

8 Hierbij is gebruikgemaakt van een Nederlandse vertaling door Pauline Slot.

In Tabel 3.25 is de beoordeling van deze 150 items op een 5-puntsschaal over zes scholen door twee onderzoekers te zien. In de meeste gevallen ging het om verschillen van slecht één of twee punten tussen de onderzoekers. Het was daarom relevant om een kwadratisch gewogen kappa te berekenen, omdat een relatief kleine afstand tussen de beoordelaars als een behoorlijke mate van overeenstemming kan worden beschouwd en een grotere afstand nauwelijks mag meetellen (Cohen, 1968).

Tabel 3.25– Totale interbeoordelaars-betrouwbaarheidsanalyse over zes scholen

	Onderzoeker 1					
	1	2	3	4	5	Totaal
Onderzoeker 2						
1	8	2	0	0	0	10
2	2	13	10	2	0	27
3	1	4	24	10	3	42
4	0	1	13	17	7	38
5	0	0	4	10	19	33
Totaal	11	20	51	39	29	150

De overeenstemming tussen twee onderzoekers met kwadratisch gewogen kappa kwam uit op .754 die gekarakteriseerd kan worden als ‘substantial’ (Landis & Koch, 1977: 265). Items waarbij de scores twee punten van elkaar verschilden zijn door de onderzoekers met elkaar besproken en aangepast door het gemiddelde van deze scores te nemen. Items waarbij de scores slechts één punt van elkaar verschilden zijn onveranderd gebleven. Hierbij was de score van de onderzoeker die de lessen zelf heeft bijgewoond en de video-opname heeft gemaakt, leidend. Aangezien de betrouwbaarheid al goed en zelfs richting erg goed ging, zijn geen verdere aanpassingen gedaan en konden de overige zes lesobservatieschema’s alleen door de onderzoeker die de lessen zelf heeft bijgewoond en de video-opname heeft gemaakt worden ingevuld.

Hierna wordt per onderdeel een samenvatting gegeven van de lesobservaties zoals gerapporteerd in Tabel 3.26. Voor het gemak is de tabel opgesplitst in subtabellen. In eerste instantie wordt ingegaan op de overeenkomsten tussen de scholen en daarna op de verschillen.

Tabel 3.26a –Resultaten lesobservaties - Didactiek

		tpo_A	tpo_B	tpo_C	tpo_D	tpo_E	tpo_F	tpo_G	tpo_H	tpo_I	tpo_J	tpo_K	tpo_L	M	SD
Didactiek	1.1 De leerkracht legt de Engelse lesstof duidelijk uit.	3	3	3	3	3	4	5	2	4	2	3	4	3.25	0.83
	1.2 De leerkracht legt de Engelse lesstof op verschillende manieren uit, houdt rekening met de leerstijlen van leerlingen.	3	2	2	3	3	4	4	2	3	2	3	4	2.92	0.76
	1.3 De leerkracht hanteert afwisselende werkvormen passend bij de taaldoelen en de onderwijsbehoefte van de leerlingen.	3	2	3	3	4	4	5	3	4	2	4	4	3.42	0.86
	1.4 De leerkracht ondersteunt de Engelse taal met gebaren, lichaams taal, voorwerpen en plaatjes.	3	3	3	3	3	4	4	4	4	3	3	4	3.42	0.49
	1.5 De leerkracht maakt gericht gebruik van een diversiteit aan (digitale) leermaterialen.	3	2	2	4	4	4	4	2	3	2	2	4	3.00	0.91
	1.6 Het gebruikte materiaal is aantrekkelijk, passend bij de leerlingen wat betreft taalgebruik, cultuur en beleveniswereld.	4	3	4	4	4	5	4	3	4	3	3	5	3.83	0.69

		tpo_A	tpo_B	tpo_C	tpo_D	tpo_E	tpo_F	tpo_G	tpo_H	tpo_I	tpo_J	tpo_K	tpo_L	M	SD
	1.7 De leerkracht creëert een zintuiglijk rijke omgeving (afbeeldingen, muziek, e.d.) zodanig dat leerlingen uitgedaagd worden om de Engelse taal te gebruiken.	3	2	3	4	3	5	4	2	4	3	3	5	3.42	0.95
	1.8 De leerkracht geeft de leerlingen de gelegenheid om op verschillende manieren mee te doen (bijvoorbeeld door bewegen, aanwijzen, zingen).	4	3	2	4	4	3	5	2	4	3	3	3	3.42	0.86

1 = gedrag is niet waargenomen, 5 = gedrag is in hoge mate waargenomen.

Tijdens de geobserveerde lessen was duidelijk te zien dat alle leerkrachten de Engelse taal ondersteunden met gebaren, lichaamstaal, voorwerpen en plaatjes (1.4). Het gebruikte materiaal was aantrekkelijk en passend bij de leerlingen wat betreft taalgebruik, cultuur en belevingswereld (1.6). De variëteit aan werkvormen en leermaterialen binnen een les verschilde per leerkracht, maar mogelijk verschilt dit ook per les of wordt dit meer uitgespreid over tijd (1.3; 1.5). Leerlingen werden bij een aantal leerkrachten meer uitgedaagd om de Engelse taal te gebruiken (1.7: $M = 3.42$, $SD = 0.95$) en op verschillende manieren mee te doen met de les (1.8: $M = 3.42$, $SD = 0.86$).

Tabel 3.26b –Resultaten lesobservaties - Input

		tpo_A	tpo_B	tpo_C	tpo_D	tpo_E	tpo_F	tpo_G	tpo_H	tpo_I	tpo_J	tpo_K	tpo_L	M	SD	
Input	2.1 De les is gericht op betekenis.	4	3	3	3	4	4	5	4	4	2	2	5	3.58	0.95	
	2.2 De les is gericht op communicatie.	2	3	1	4	2	3	5	3	3	3	3	3	2.92	0.95	
	2.3 De leerkracht past Child Directed Speech toe (aangepaste toonhoogte, snelheid en intonatie).	4	5	3	4	4	4	5	3	4	3	4	4	3.92	0.64	
	2.4 De leerkracht richt zich op het begrijpelijk aanbieden van de basiswoordenschat Engels.	4	3	3	4	4	5	5	4	4	2	3	5	3.83	0.90	
	2.5 De leerkracht zorgt voor talige ondersteuning (door parafrases, herhalingen, eenvoudige maar wel correcte zinnen, enz.).	3	4	3	4	3	5	4	4	4	3	3	3	5	3.67	0.75
	2.6 De leerkracht maakt leerlingen bewust van vormkenmerken.	1	2	1	1	1	4	4	4	1	1	1	3	1	1.75	1.16

		tpo_A	tpo_B	tpo_C	tpo_D	tpo_E	tpo_F	tpo_G	tpo_H	tpo_I	tpo_J	tpo_K	tpo_L	M	SD
	2.7 De leerkracht zorgt voor voldoende herhaling zodat leerlingen woorden of structuren kunnen gaan onthouden.	3	3	3	3	3	4	5	4	4	2	4	4	3.50	0.76
	2.8 De leerkracht geeft de les zo goed als volledig in het Engels.	4	2	5	3	5	5	5	5	5	5	5	5	4.50	0.96

1 = gedrag is niet waargenomen, 5 = gedrag is in hoge mate waargenomen.

De meeste geobserveerde lessen waren vooral gericht op betekenis en in mindere mate op communicatie (2.1; 2.2). Alleen bij tpo_J en tpo_K was de geobserveerde les nauwelijks gericht op betekenis en juist iets meer op communicatie, en bij tpo_B en bij tpo_G was de geobserveerde les ongeveer even veel gericht op betekenis als op communicatie. De leerkrachten richtten zich vooral op het begrijpelijk aanbieden van de basiswoordenschat Engels (2.4). Alle leerkrachten spraken op aangepaste toonhoogte, snelheid en intonatie tegen de leerlingen (Child Directed Speech) (2.3). Door parafrases, herhalingen en eenvoudige maar wel correcte zinnen zorgden de leerkrachten voor talige ondersteuning (2.5). De meeste tpo-leerkrachten hebben de leerlingen tijdens de geobserveerde les niet bewust gemaakt van vormkenmerken (2.6). Bij de leerkrachten van tpo_F, tpo_G en tpo_K was dit juist een van de doelen van de les en kwam dit wel duidelijk naar voren. Door de meeste tpo-leerkrachten werd de les zo goed als volledig in het Engels gegeven (2.8). Alleen op de scholen die bewust gebruik maken een voortdurende mix van de Engelse en de Nederlandse taal (tpo_B en tpo_D), werd door de leerkracht in mindere mate in het Engels gesproken.

Tabel 3.26c –Resultaten lesobservaties - Interactie

		tpo_A	tpo_B	tpo_C	tpo_D	tpo_E	tpo_F	tpo_G	tpo_H	tpo_I	tpo_J	tpo_K	tpo_L	M	SD
Interactie	3.1 De leerkracht stimuleert de leerlingen om zich in het Engels uit te drukken.	4	2	3	3	3	3	4	3	4	3	3	3	3.17	0.55
	3.2 De leerlingen krijgen voldoende spreektijd in het Engels.	3	2	3	3	2	3	5	3	3	2	3	3	2.92	0.76
	3.3 De leerkracht stimuleert luisteren naar elkaar en vragen stellen.	2	2	2	3	2	4	4	2	3	2	3	4	2.75	0.83
	3.4 De leerkracht stelt open vragen.	4	3	4	4	3	5	5	3	4	4	4	5	4.00	0.71

1 = gedrag is niet waargenomen, 5 = gedrag is in hoge mate waargenomen.

De meeste tpo-leerkrachten stimuleerden de leerlingen regelmatig om zich in het Engels uit te drukken als ze in het Nederlands spraken (3.1). Leerlingen werd dan gevraagd om het in het Engels te proberen. Verder stelden de tpo-leerkrachten opvallend veel open vragen aan de leerlingen om interactie uit te lokken (3.4: $M = 4.00$, $SD = 0.71$). De hoeveelheid spreektijd in het Engels van leerlingen varieerde per klas (3.2). Op tpo_G waar leerlingen veruit de meeste zelfstandige spreektijd kregen, werd gebruik gemaakt van een coöperatieve werkvorm, waarbij de leerlingen mochten rondlopen en elkaar in het Engels moesten bevragen. Ook stimuleerde de ene tpo-leerkracht de leerlingen meer om te luisteren naar elkaar en vragen te stellen dan de andere (3.3: $M = 2.75$, $SD = 0.83$). De verschillen in 3.2 en 3.3 zijn waarschijnlijk niet alleen afhankelijk van de betreffende leerkracht, maar ook van de verschillende werkvormen die tijdens de observaties gehanteerd werden.

Tabel 3.26d –Resultaten lesobservaties - Feedback

		tpo_A	tpo_B	tpo_C	tpo_D	tpo_E	tpo_F	tpo_G	tpo_H	tpo_I	tpo_J	tpo_K	tpo_L	M	SD
Feedback	4.1 De leerkracht geeft impliciete feedback op het Engelse taalgebruik van de leerlingen (bijv. recasts).	2	3	3	3	2	4	3	3	3	3	3	4	3.00	0.58
	4.2 De leerkracht geeft expliciete feedback op het Engelse taalgebruik van de leerlingen.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1.08	0.28
	4.3 De leerkracht geeft leerlingen positieve feedback op het gebruik van de Engelse taal.	4	4	3	4	4	3	3	2	3	3	4	3	3.33	0.62
	4.4 De feedback is gericht op inhoud.	2	3	3	3	2	3	3	3	3	3	2	3	2.75	0.43
	4.5 De feedback is gericht op vorm.	1	1	1	2	1	4	3	1	1	2	1	3	1.75	1.01

1 = gedrag is niet waargenomen, 5 = gedrag is in hoge mate waargenomen.

Alle tpo-leerkrachten gaven vooral impliciete feedback op het Engelse taalgebruik van de leerlingen en niet of nauwelijks expliciete feedback (4.1; 4.2). Hun feedback was meer gericht op inhoud dan op vorm (4.4; 4.5). Bij de meeste tpo-leerkrachten is de feedback niet of nauwelijks gericht op vorm. Een aantal leerkrachten heeft tijdens de geobserveerde les wel duidelijk feedback op vorm gegeven om het Engels taalgebruik van de leerlingen te verbeteren (tpo_F, tpo_G en tpo_L). Alle tpo-leerkrachten probeerden regelmatig positieve feedback te geven op het gebruik van de Engelse taal door de leerlingen (4.3).

3.6.5 Attitude tpo-leerkrachten

In een vragenlijst is gevraagd naar de attitude van de leerkracht ten aanzien van tpo, aan de hand van een aantal stellingen. Op een schaal van 1 tot 5 hebben de leerkrachten aangegeven in hoeverre ze het met deze stellingen eens waren. Een aantal stellingen ging in op het plezier en de moeilijkheidsgraad van lesgeven in het Engels, de didactische bekwaamheid en taalvaardigheid Engels van de leerkracht. Andere stellingen hadden betrekking op ervaringen van de leerlingen, de werkdruk en de keuze van en voor de school.

De resultaten van de vragenlijst zijn te vinden in Tabel 3.27. Hierna wordt een samenvatting gegeven van de bevindingen. Gemiddelden en standaarddeviaties zijn gebaseerd op gegevens uit Tabel 3.27. In eerste instantie wordt ingegaan op de overeenkomsten tussen de leerkrachten en daarna op de verschillen.

Overeenkomsten

Uit de antwoorden blijkt dat alle tpo-leerkrachten volledig achter de keuze van de school staan voor tpo en dat tpo voor hen een reden is om op deze school te (blijven) werken. Ook vinden de tpo-leerkrachten het leuk om in het Engels les te geven en hebben de leerlingen volgens hen plezier in het leren van de Engelse taal. De tpo-leerkrachten vinden zichzelf didactisch bekwaam om les te geven in het tpo. Ook gaven de tpo-leerkrachten aan dat hun taalvaardigheidsniveau Engels voldoende is om tpo te geven. De meeste tpo-leerkrachten vinden het niet moeilijk om in het Engels les te geven.

Verschillen

Eén leerkracht gaf wel aan het moeilijk te vinden om les te geven in het Engels (tpo_H). Vooral de jongere leerlingen hebben volgens deze leerkracht meestal nog geen ervaring met de Engelse taal en moeten de eerste periode nog wennen om naar haar te luisteren en haar te begrijpen. Dit kan ook te maken hebben met de manier waarop tpo op deze school is opgezet, omdat leerlingen veel zelfstandig werken aan eigen taakjes en hiervoor ook terecht kunnen bij een Nederlandstalige leerkracht die gelijktijdig in de klas aanwezig is.

Volgens de meeste tpo-leerkrachten vinden de leerlingen het niet moeilijk om les te krijgen in het Engels. Het is opvallend dat twee native speakers (tpo_H en tpo_I) en een near native (tpo_G) aangeven dat de leerlingen het wel moeilijk vinden om les te krijgen in het Engels.

De werkdruk is volgens veel tpo-leerkrachten redelijk tot sterk toegenomen sinds de start van tpo ($M = 3.42$, $SD = 1.26$). Twee leerkrachten (tpo_D en tpo_F) zijn het hier

echter sterk mee oneens, wat de grote standaardafwijking verklaart. Volgens hen is de werkdruk sinds de start van tpo juist niet toegenomen.

Er is verschil van opvatting onder tpo-leerkrachten of leerlingen het beste Engels leren van een native speaker. Een aantal leerkrachten laat dit in het midden, maar andere leerkrachten zijn het hier sterk mee eens of juist sterk mee oneens. Twee native speakers laten dit in het midden (tpo_F en tpo_H), maar de andere drie native speakers zijn sterk van mening dat leerlingen het beste Engels leren van een native speaker (tpo_G, tpo_I en tpo_J). Drie near natives zijn van mening dat leerlingen niet het beste Engels leren van een native speaker (tpo_A, tpo_B en tpo_L), terwijl de andere near natives dit meer in het midden laten (tpo_K) of zelfs denken dat een native speaker beter zou zijn (tpo_C). De overige twee tpo-leerkrachten die geen native speaker zijn, verschillen ook van mening: de ene leerkracht denkt dat een native speaker het beste is (tpo_D) terwijl de andere leerkracht dit niet vindt (tpo_E). De leerkracht van tpo_E vindt dat ondersteuning van een native speaker in dat geval wel belangrijk is.

De meeste leerkrachten zijn het er redelijk tot sterk mee eens dat tpo goed is voor alle leerlingen, ongeacht hun achtergronden en capaciteiten ($M = 3.83$, $SD = 0.99$). Alleen de leerkracht van tpo_I was het hier in mindere mate mee eens

8 *Tabel 3.27 – Samenvatting resultaten attitude tpo-leerkrachten*

	tpo_A	tpo_B	tpo_C	tpo_D	tpo_E	tpo_F	tpo_G	tpo_H	tpo_I	tpo_J	tpo_K	tpo_L	M	SD
1. Ik vind het leuk om in het Engels les te geven.	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	4.92	0.28
2. De leerlingen in mijn klas hebben plezier in het leren van de Engelse taal.	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	4.83	0.37
3. Ik ben didactisch bekwaam om tweetalig primair onderwijs te geven.	5	5	4	4	4	4	5	4	5	4	5	5	4.50	0.50
4. De leerlingen in mijn klas vinden het moeilijk om in het Engels les te krijgen.	2	1	2	2	1	1	4	4	4	1	2	1	2.08	1.19
5. De werkdruk is toegenomen sinds de start van tweetalig primair onderwijs.	5	4	5	1	4	1	3	4	3	3	4	4	3.42	1.26
6. Ik sta volledig achter de keuze van de school voor tweetalig primair onderwijs.	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5.00	0.00
7. Ik vind het moeilijk om in het Engels les te geven.	2	1	1	1	2	2	1	4	2	1	1	1	1.58	0.86
8. Tweetalig primair onderwijs is voor mij een reden om op deze school te (blijven) werken.	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5.00	0.00
9. Leerlingen kunnen het beste Engels leren van een native speaker.	2	1	4	4	2	3	5	3	5	4	3	1	3.08	1.32
10. Tweetalig primair onderwijs is goed voor alle leerlingen, ongeacht hun achtergronden en capaciteiten.	5	3	4	4	5	5	4	3	2	5	3	3	3.83	0.99
11. Mijn taalvaardigheidsniveau Engels is voldoende om tweetalig primair onderwijs te geven.	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	4.83	0.37

1 = sterk mee oneens, 5 = sterk mee eens.

3.6.6 Taalvaardigheidsniveau leerkrachten

Het taalvaardigheidsniveau van de leerkrachten is in kaart gebracht aan de hand van een zelfinschatting en een receptieve woordenschattoets. Op basis van de opgenomen lessen is ook getracht de taalvaardigheid van de leerkrachten in te schatten wat betreft Spreken en Gesprekken voeren volgens de ERK-indicatoren. In de praktijk bleek het echter niet mogelijk om op basis van interacties tussen leerkracht en leerlingen taalvaardigheidsniveaus vast te stellen boven B2-niveau. De geobserveerde taalvaardigheid was in veel gevallen weliswaar zeer vloeiend en adequaat, maar de mate van complexiteit die nodig is om een C1- of C2-niveau te kunnen vaststellen, is in de schoolpraktijk met leerlingen van groep 1-2 niet aanwezig.

Zelfinschatting door tpo-leerkrachten

Voor de zelfinschatting van het taalvaardigheidsniveau Engels van tpo-leerkrachten, is gebruik gemaakt van de indicatoren van het Europees Referentiekader (ERK) met betrekking tot de vaardigheden Spreken en Gesprekken voeren (Council of Europe, 2001; Fasoglio, de Jong, Trimbos, Tuin & Beeker, 2015). De niveaus lopen op van beginnende gebruiker (A1 en A2), naar onafhankelijke gebruiker (B1 en B2), naar vaardig gebruiker (C1 en C2). Bestaande *'can-do-statements'* van Council of Europe (2001), door de Nederlandse Taalunie (2008) omgezet in ik-kan-beschrijvingen, zijn gebruikt om de tpo-leerkrachten hun taalvaardigheidsniveau Engels in te laten schatten. Hierbij is alleen gebruik gemaakt van de beschrijvingen voor zelfbeoordeling voor de vaardigheden spreken/interactie en spreken/productie, omdat deze aspecten van de Engelse taal het meest van belang zijn voor de dagelijkse onderwijspraktijk van de tpo-leerkrachten.

Per niveau zijn oorspronkelijk meerdere ik-kan-beschrijvingen opgenomen. In dit onderzoek zijn deze ik-kan-beschrijvingen losgekoppeld, omdat het mogelijk was dat een leerkracht slechts een deel van een niveaubeschrijving beheerst en we er graag achter wilden komen wat de leerkrachten precies wel en niet beheersen. Iedere ik-kan-beschrijving vormde in dit onderzoek een nieuwe vraag. Per ik-kan-beschrijving moest de leerkracht aangeven of hij/zij de vaardigheid wel of niet beheerste.

Twee ik-kan-beschrijvingen zijn verwijderd, omdat op basis van de minimumeisen voor tpo-leerkrachten aangenomen kon worden dat de tpo-leerkrachten deze vaardigheid wel zouden beheersen, deze beschrijvingen voor verwarring konden zorgen (kunnen de vaardigheid wel maar hoeft niet langzamer, herhaald en begrijpen wél voldoende) en er nog andere ik-kan-beschrijvingen overbleven voor hetzelfde niveau zodat toch alle niveaus bevraagd konden worden. Items die zijn verwijderd:

- Ik kan deelnemen aan een eenvoudig gesprek, wanneer de gesprekspartner bereid is om zaken in een langzamer spreektempo te herhalen of opnieuw te formuleren en mij helpt bij het formuleren van wat ik probeer te zeggen (gedeelte spreken/interactie A1).
- Ik kan zeer korte sociale gesprekken aan, alhoewel ik gewoonlijk niet voldoende begrijp om het gesprek zelfstandig gaande te houden (gedeelte spreken/interactie A2).

Het kan voorkomen dat leerkrachten aangeven een deel van een ERK-niveau wel te beheersen en een ander gedeelte niet, of dat leerkrachten aangeven een bepaald ERK-niveau wel te beheersen voor de ene taalvaardigheid (bijvoorbeeld productie) en voor de andere taalvaardigheid (bijvoorbeeld interactie) juist hoger of lager.

Tabel 3.28 – Overzicht taalvaardigheidsniveau leerkrachten

Tpo-school	Taalachtergrond*	Zelfinschatting	Toelichting
tpo_A	Near native	C2	Alle vragen: ja
tpo_B	Near native	B2/C1	Productie: B2 + Interactie: C1
tpo_C	Near native	C2	Alle vragen: ja
tpo_D	Geen native	B2/C1	Productie: B2 + Interactie: C1
tpo_E	Geen native	B1	Productie: A2+/B1- ; Interactie: B1+
tpo_F	Native speaker	C2	Alle vragen: ja
tpo_G	Native speaker	C2	Alle vragen: ja
tpo_H	Native speaker	C2	Alle vragen: ja
tpo_I	Native speaker	C2	Alle vragen: ja
tpo_J	Native speaker	C2	Alle vragen: ja
tpo_K	Near native	C2	Alle vragen: ja
tpo_L	Near native	C2	Alle vragen: ja

* De taalachtergrond hebben de leerkrachten ingevuld in een vragenlijst, waarbij ze zelf moesten aangeven waarin ze zich het meest herkenden: geen native, near native of native speaker.

In Tabel 3.28 is te zien dat veel leerkrachten zichzelf hoog inschatten. Dit kan kloppen, maar het zou ook kunnen dat een aantal leerkrachten zichzelf te hoog heeft ingeschat door de vaardigheid te specifiek aan zijn/haar eigen vakgebied te koppelen en niet in het algemeen te beoordelen. De vraag is of dit erg is, want hoe vaak zullen de leerkrachten zich hierin moeten bewijzen buiten hun vakgebied? Aan de andere kant zijn de ik-kan-beschrijvingen in het algemeen bedoeld en kan het de validiteit van het meetinstrument schaden.

De meeste leerkrachten hebben overal ja ingevuld en komen daarmee uit op C2-niveau. De twee leerkrachten die zichzelf als geen native speaker omschrijven en een leerkracht die zichzelf als near native omschrijft, geven bij een aantal uitspraken aan dit niet te kunnen:

Tpo_B: Alle uitspraken t/m B2 geeft de leerkracht aan te beheersen. De leerkracht geeft aan C1 en C2 van productie niet te beheersen (dus score komt uit op B2). De leerkracht geeft aan C1 interactie gedeeltelijk te beheersen en C2 interactie ook gedeeltelijk. Opvallend dat de leerkracht aangeeft aantal C1-uitspraken van interactie niet te kunnen en een aantal C2-uitspraken van interactie weer wel. De leerkracht komt hiermee gemiddeld uit op een C1-score.

Tpo_D: Alle uitspraken t/m B2 geeft de leerkracht aan te beheersen. De leerkracht geeft aan C1 en C2 van productie niet te beheersen (dus score komt uit op B2). De leerkracht geeft aan C1 interactie bijna helemaal te beheersen (twee van de drie uitspraken wel) en C2 bijna helemaal niet te beheersen (twee van de drie uitspraken niet). De leerkracht komt hiermee gemiddeld uit op een C1-score.

Tpo_E: Alle uitspraken van A1 en A2 geeft de leerkracht aan volledig te beheersen en alle uitspraken vanaf C1 geeft de leerkracht aan helemaal niet te beheersen. B1 interactie beheerst de leerkracht volgens zichzelf wel helemaal en B2 interactie slechts gedeeltelijk (score B1+). B1 productie beheerst de leerkracht volgens zichzelf slechts gedeeltelijk en B2 productie helemaal niet (score A2+/B1-). Score komt gemiddeld uit op B1. De leerkracht lijkt zichzelf lager in te schatten dan op basis van de vocabulary size test (C1) verwacht mag worden.

Inschatting op basis van vocabulary size test

Voor een objectieve meting van het globale taalvaardigheidsniveau van de tpo-leerkrachten, is de “X_Lex” van de *Receptive vocabulary size test* van Meara (2005) uitgevoerd. Dit is een eenvoudige ja/nee-test, die de tpo-leerkrachten vraagt om aan te geven of zij de betekenis van een woord al dan niet kennen. Op bijna alle tpo-scholen is de test op de computer afgenomen, slechts op één tpo-school gaf het computerprogramma onverwachts problemen en is de test op papier afgenomen. Uit proefmetingen is gebleken dat de resultaten van het computerprogramma en de papieren versie vergelijkbaar waren.

Doordat de test woorden gebruikt uit vijf verschillende frequentiegebieden en ook uit een aantal pseudoworden bestaat, gaf dit inzicht in de woordenschat van deelnemers; hiervan is aangetoond dat dit een sterke correlatie heeft met hun receptieve en productieve taalvaardigheid. De test bestond in totaal uit 120 woorden die *at random* werden gevraagd: 20 woorden uit ieder frequentiegebied en 20 pseudoworden. Voor

ieder bestaand woord uit een van deze frequentiegebieden die de tpo-leerkracht kende, werden 50 punten toegekend. Voor ieder pseudowoord die de tpo-leerkracht kent, is de totaalscore met 250 punten gecorrigeerd. De gecorrigeerde scores van de “X_Lex” kunnen volgens Milton (2009) gekoppeld worden aan de verschillende ERK-niveaus.

In Tabel 3.29 is te zien dat alle tpo-leerkrachten, ongeacht hun Engelse taalachtergrond, hebben aangegeven veel gevraagde woorden uit de verschillende frequentiegebieden te kennen. Twee van de twaalf tpo-leerkrachten hebben de test foutloos gemaakt, wat betekent dat ze hebben aangegeven alle woorden uit de verschillende frequentiegebieden te kennen en alle pseudoworden niet te kennen. Zoals blijkt uit Tabel 3.29 heeft ook een aantal native speakers pseudoworden als bestaande woorden herkend. De native speakers scoren beter dan near native speakers en dan leerkrachten die geen native zijn, maar de scores lopen niet ver uiteen. Alle tpo-leerkrachten hebben een gecorrigeerde score behaald die overeenkomt met ERK-niveau C1 of C2.

Tabel 3.29 – Overzicht resultaten X Lex Receptive Vocabulary Size Test

Tpo-school	Taalachtergrond	1K	2K	3K	4K	5K	Error	Score	ERK
tpo_A	Near native	20	20	20	20	20	5	3750	C1
tpo_B	Near native	20	19	19	19	17	3	3950	C1
tpo_C	Near native	20	20	18	20	20	2	4400	C1
tpo_D	Geen native	20	20	20	20	18	3	4150	C1
tpo_E	Geen native	20	20	19	17	18	3	3950	C1
tpo_F	Native speaker	20	20	20	20	20	0	5000	C2
tpo_G	Native speaker	20	20	20	20	20	1	4750	C2
tpo_H	Native speaker	20	20	20	19	20	1	4700	C2
tpo_I	Native speaker	20	20	20	20	20	0	5000	C2
tpo_J	Native speaker	20	20	20	20	20	1	4750	C2
tpo_K	Near native	20	20	20	20	19	2	4450	C1
tpo_L	Near native	20	20	20	20	19	1	4700	C2

Note. 1K = frequentiegebied tot 1.000 woorden, 2K = frequentiegebied tot 2.000 woorden, 3K = frequentiegebied tot 3.000 woorden, 4K = frequentiegebied tot 4.000 woorden, 5K = frequentiegebied tot 5.000 woorden, error = pseudoworden.

Resultaten ERK-inschattingen op een rij

In Tabel 3.30 is een overzicht te zien van de ingeschatte taalvaardigheidsniveaus van de tpo-leerkrachten. De taalachtergrond hebben de leerkrachten ingevuld in een vragenlijst, waarbij ze zelf moesten aangeven waarin ze zich het meest herkenden: geen native, near native of native speaker. De resultaten van de zelfinschatting en de vocabulary size test zijn al eerder in deze paragraaf besproken, maar nu op een rij gezet met de taalachtergrond van de leerkracht. Te zien is dat de resultaten van de zelfinschatting en de vocabulary size test in behoorlijke mate overeenkomen. De helft van de leerkrachten schat zichzelf op exact hetzelfde niveau in als de vocabulary size test. De overige leerkrachten zitten hier over het algemeen maar één niveau vandaan: drie leerkrachten schatten zichzelf iets hoger in, de andere drie leerkrachten iets lager. Alleen de leerkracht van tpo_E voldoet volgens de zelfinschatting niet aan de gestelde B2-norm. Deze leerkracht komt uit op een B1-score en schat zichzelf twee niveaus lager in dan op basis van de vocabulary size test verwacht mag worden (C1). Duidelijk is dat vrijwel alle leerkrachten op basis van de zelfinschatting en de vocabulary size test een behoorlijk taalvaardigheidsniveau Engels hebben.

Tabel 3.30 – Overzicht ingeschatte taalvaardigheidsniveaus in relatie tot Opzet tpo

Tpo-school	Taalachtergrond	Zelfinschatting	Vocabulary size test	Opzet tpo
tpo_A	Near native	C2	C1	OSOL
tpo_B	Near native	B2/C1	C1	Sandwich
tpo_C	Near native	C2	C1	OTOL
tpo_D	Geen native	B2/C1	C1	Sandwich
tpo_E	Geen native	B1	C1	OSOL
tpo_F	Native speaker	C2	C2	OTOL
tpo_G	Native speaker	C2	C2	OSOL
tpo_H	Native speaker	C2	C2	OTOL
tpo_I	Native speaker	C2	C2	OTOL
tpo_J	Native speaker	C2	C2	OTOL
tpo_K	Near native	C2	C1	OTOL
tpo_L	Near native	C2	C2	OSOL

OTOL: one teacher, one language; OSOL: one situation, one language; Sandwich: one teacher/situation, two languages. Voor nadere toelichting, zie tabel 3.23.

3.6.7 Conclusie

Het onderzoek naar leerkrachtkenmerken heeft laten zien dat er grote verschillen zijn tussen tpo-leerkrachten in leeftijd, opleidingsachtergrond, ervaring met lesgeven en het geven van Engelstalige lessen in het primair onderwijs. De ene leerkracht is jong, net afgestudeerd en staat voor het eerste jaar voor de klas, terwijl de andere leerkracht al tientallen jaren ervaring heeft. Een deel van de leerkrachten is native speaker van het Engels, een deel beschouwt zich near native speaker, en enkele leerkrachten beschouwen zich niet-native speaker.

Wat overeenkomt is dat alle leerkrachten volledig achter tpo staan en hier hun eigen ideeën en opvattingen over hebben. De opzet en vormgeving van tpo is daarom per school verschillend, maar weloverwogen en passend bij de visie van de school. In principe volgen alle scholen hun reguliere onderwijsprogramma, alleen verandert op bepaalde momenten de voertaal en zijn deze momenten voor de leerlingen duidelijk afgebakend. De meeste leerkrachten proberen tijdens de Engelstalige momenten uitsluitend in het Engels te praten en schakelen alleen bij onveilige situaties (fysiek en sociaal-emotioneel) over op het Nederlands.

Een deel van de scholen heeft gekozen voor een opzet met een aparte leerkracht voor de Engelstalige lessen en activiteiten (OTOL: one teacher one language). Op andere scholen worden alle lessen door dezelfde groepsleerkracht gegeven, waarbij Engelstalige en Nederlandstalige activiteiten duidelijk afgebakend zijn, meestal in apart dagdelen (OSOL: one situation one language). Twee scholen hebben gekozen voor een sandwich methode, waarbij de leerkracht afwisselend Engels en Nederlands gebruikt. In beide gevallen gaat het hier om docenten met een relatief lager taalvaardigheidsniveau op grond van de zelfevaluatie (B2/C1).

De leerkrachten verschillen van opvatting of leerlingen het beste Engels kunnen leren van een native speaker. De helft liet dit in het midden, andere waren het hier sterk mee eens of juist sterk mee oneens.

Alle leerkrachten beschikken over een behoorlijk tot uitstekend Engels taalvaardigheidsniveau op basis van de resultaten van zelfinschatting en receptieve woordenschattoets. Slechts één leerkracht voldoet volgens zelfinschatting (B1) niet aan beoogde B2-norm (maar voldoet wel aan C1-niveau volgens receptieve woordenschattoets).

De leerkrachten vinden het belangrijk om leerlingen niet te pushen om in het Engels te praten, wat soms veel geduld en vertrouwen van de leerkrachten vergt. De leerkrachten proberen de leerlingen zoveel mogelijk te belonen voor het gebruiken van de Engelse taal en vooral impliciete feedback te geven op hun taalgebruik.

Ondanks alle verschillende achtergronden en opvattingen waren de geobserveerde lessen onderling vergelijkbaar: interactief, speels en a.d.h.v. een bepaald thema. Verschillen tussen lessen qua didactiek, input, interactie en feedback leken vooral het

gevolg van de diversiteit aan werkvormen die gehanteerd werden tijdens de lesobservatiemomenten.

Aanbevelingen voor vervolgmetingen leerkracht- en leskenmerken

Voor meetmomenten 2 en 3 doen we de volgende aanbevelingen:

- Het interview in het Engels houden, om beter zelf een oordeel te kunnen geven over het ERK-niveau van de tpo-leerkrachten (reikwijdte, nauwkeurigheid, vloeienheid, interactie en coherentie), met name voor het onderscheid B2-C1-C2.
- Overwegen of de vocabulary size test het meest geschikt is, met name voor native speakers. Er lijkt sprake te zijn van een plafondeffect: de meeste deelnemers scoorden op C2-niveau. Aan de andere kant, dit meetinstrument geeft een objectief oordeel en kost weinig tijd om af te nemen en daarna te verwerken.
- De lesobservaties meer sturen, door alle leerkrachten eenzelfde werkvorm te laten toepassen. Dat maakt het mogelijk om didactiek, input, interactie en feedback binnen een bepaalde werkvorm beter te kunnen vergelijken. Aan de andere kant heeft de huidige opzet juist een interessante diversiteit laten zien aan werkvormen die specifiek zijn voor de betreffende leerkrachten en lessituaties.
- Koppelen van leerkracht- en lesgegevens aan toetsresultaten en leerling-/oudergegevens. De volgende leerkracht-/lesgegevens zijn hiervoor van belang:
 - Taalachtergrond: niet native, near native en native speaker leerkrachten.
 - Zelfinschatting ERK-niveaus. Scoren de leerlingen van leerkrachten die hun taalvaardigheidsniveau Engels lager inschatten (tpo_B, tpo_D en tpo_E) lager dan leerlingen van leerkrachten die zichzelf hoger inschatten?
 - Vormgeving van Engels en Nederlands op basis van de observaties en de vragenlijsten/interviews (OTOL, OSOL en Sandwich).
 - Onderscheidende aspecten van didactiek, input, interactie en feedback (op basis van de lesobservaties gerapporteerd in Tabellen 3.26a – 3.26d)

4 Conclusies en vooruitblik

In dit rapport hebben we een overzicht gegeven van de opzet en de resultaten van de startmeting van de tpo-pilot. Hieronder vatten we de belangrijkste punten samen en geven een korte vooruitblik naar toekomstige analyses en het volgende meetmoment.

Onderzoeksopzet

- 12 tpo-scholen, 12 vvto-scholen en 9 eibo-scholen namen deel aan de startmeting.
- Bij de startmeting is op leerling-, ouder, leerkracht- en lesniveau informatie verzameld.

Vormgeving tpo (onderzoeksvraag 4)

- Op de tpo-scholen wordt tussen 25% en 50% (gemiddeld: 36%) van de onderwijstijd Engels als voertaal gebruikt. Op de vvto-scholen wordt tussen 2% en 12% (gemiddeld: 5%) van de onderwijstijd Engels gebruikt.
- Het aanbieden van de twee talen wordt op de tpo-scholen op verschillende wijze vormgegeven. De helft van de 12 tpo-scholen gebruikt een *one teacher, one language* benadering waarbij er twee leerkrachten betrokken zijn van wie één Engels spreekt en de andere Nederlands. Op vier scholen doet men aan *one situation, one language* waarbij de leerkracht allebei de talen spreekt maar deze gescheiden worden aangeboden, bijvoorbeeld op andere dagen of dagdelen. Op de resterende twee scholen worden beide talen gedurende de hele week als een mix aangeboden.

Achtergrond en attitude leerlingen (onderzoeksvragen 1-a en 5)

- Voor gemiddeld tweederde van de tpo- en vvto-leerlingen is er een ouderenquête ingevuld.
- In het algemeen zijn er weinig tpo-leerlingen die Engels als thuistaal hebben. Wel is het zo dat op sommige tpo-scholen het aandeel leerlingen met thuistaal Engels aanzienlijk hoger is. Op een aantal tpo-scholen zit er ook een aanzienlijk aantal leerlingen met een thuistaal anders dan het Engels of het Nederlands. Er zijn ook scholen met alleen (of vooral) Nederlandstalige gezinnen.
- Gemiddeld gezien komen leerlingen van tpo-scholen buiten school meer in aanraking met het Engels dan kinderen op vvto- en eibo-scholen. Er zit echter veel variatie tussen de verschillende scholen.
- De leerlingen in dit onderzoek hebben in het algemeen hoogopgeleide ouders. Vooral op de tpo-scholen zijn er veel ouders met een universitaire opleiding. Ook hier zijn de verschillen tussen de tpo-scholen aanzienlijk.

- Op de tpo- en vvto-scholen is de attitude van alle betrokken partijen – leerlingen, ouders, leerkrachten – vrij positief.

Taalontwikkeling leerlingen (onderzoeksvraag 1-a)

- Individuele leerlingen zijn getoetst op twee vaardigheden Engels, namelijk receptieve woordenschat en receptieve grammatica. Daarnaast zijn er LOVS-data verzameld over hun Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid.
- Op receptieve woordenschat in het Engels zien we dat gemiddeld gezien tpo-leerlingen het beter doen dan vvto-leerlingen die het op hun beurt beter doen dan de eibo-leerlingen. Op receptieve grammatica in het Engels zien we een vergelijkbare patroon, al is daar het verschil tussen vvto- en eibo-leerlingen minimaal.
- Wat betreft het Nederlands en het rekenen zien we dat de tpo-, vvto- en eibo-leerlingen gemiddeld gelijke resultaten tonen.
- Wat betreft al deze resultaten, en vooral voor het Engels, is er tussen de scholen binnen de (tpo-/vvto-/eibo-) groepen opvallend veel variatie.
- De prestaties van de tpo- en vvto-leerlingen in het Engels vertonen samenhang met hoeveel Engels ze op school krijgen en ook met hoeveel Engelstalige activiteiten ze thuis doen. Welke van deze twee (of andere) variabelen de beste voorspeller van deze prestaties is kunnen we op basis van de startmeting nog niet zeggen.

Taalvaardigheid, attitude en didactische kenmerken leerkrachten (onderzoeksvragen 4 en 5)

- Er bestaan grote verschillen tussen tpo-leerkrachten wat betreft hun leeftijd, opleidingsachtergrond en ervaring.
- Ondanks deze verschillen zien we grote overeenkomsten wat betreft hun positieve attitude ten opzichte van tpo, de manier waarop ze lesgeven, en de manier waarop ze omgaan met de Engels taalontwikkeling van hun leerlingen.
- Van de 12 tpo-scholen is op 5 scholen de leerkracht Engels een moedertaalspreker.
- Op basis van zelfinschatting is de taalvaardigheid van de niet-moedertaalsprekende leerkrachten als B1 (één leerkracht), B2/C1 (twee leerkrachten) of C2 (vier leerkrachten) ingeschat. Op basis van een woordenschattoets is hun taalvaardigheid zelfs hoger (allemaal C1 of C2) ingeschat.
- Ondanks alle verschillende achtergronden en opvattingen waren de geobserveerde lessen onderling vergelijkbaar: interactief, speels en aan de hand van een bepaald thema. Verschillen tussen lessen qua didactiek, input, interactie en feedback leken vooral het gevolg van de diversiteit aan werkvormen die gehanteerd werden tijdens de lesobservatiemomenten.
- Op basis van de startmeting worden nog geen relaties gelegd tussen leerkracht-/leskenmerken en de taaltoetsresultaten van de leerlingen. Hierbij moeten namelijk ook de leerling-/ouderkenmerken als factor betrokken worden. Dit zal gebeuren op

basis van het tweede meetmoment, waarbij ontwikkelingen tussen de startmeting en de vervolgmeting betrokken kunnen worden.

Verdere analyses

- De analyses in dit rapport betreffen een startmeting en zijn dus alleen descriptief.
- Opvallend is dat ondanks de op het moment van dataverzameling korte duur van de tpo-pilot, de tpo-leerlingen het nu al beter lijken te doen in het Engels dan hun vvt- en eibo-leeftijdsgenoten.
- Om vast te stellen of dit daadwerkelijk zo is, zullen in het vervolg van het FoTo-project difference-in-differences analyses uitgevoerd worden. Op die manier kunnen we in de analyse rekening houden met verschillen tussen de scholen en leerlingen én houden we rekening met het verschil in opbrengsten (taalniveau) bij de startmeting waardoor we kunnen vaststellen of de verschillen in de Engelse taalvaardigheid een gevolg zijn van het tpo-onderwijs. Op basis van alleen de startmeting kunnen we dit nog niet met zekerheid zeggen.
- Ook zal er nog een gedetailleerde analyse van de achtergrondkenmerken plaatsvinden. Veel van deze factoren (bijvoorbeeld of er thuis een Engelssprekende ouder is en hoeveel Engelstalige tv gekeken wordt) zijn aan elkaar gerelateerd, en er zal gekeken moeten worden in hoeverre deze samen of apart geanalyseerd moeten worden.

Vooruitblik

- Het volgende meetmoment vindt plaats in groep 3 (voorjaar 2017).
- Er zal dan naast receptieve ook productieve Engelse woordenschat en grammatica getest worden, inclusief – bij een kleine steekproef van zowel tpo- als vvt-leerlingen – een narratieve taak. Deze testen zullen wij dit jaar bij een kleine groep leerlingen alvast in een pilot uitproberen.
- Tijdens meetmoment #2 zullen er ook voor het Nederlands meer LOVS-gegevens verzameld worden ten opzichte van meetmoment #1, namelijk spelling, woordenschat, begrijpend lezen, technisch lezen en rekenen/wiskunde.
- Ook hopen we op dat moment ontbrekende informatie over de achtergrondkenmerken van de leerlingen te verzamelen.

Literatuur

- Baker, C. (2011). *Foundations of bilingual education and bilingualism*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.
- Berkel, S. van, Hilte, M., Engelen, R., Kamphuis, F., Kleintjes, F., & Krom, R. (2010). Leerling- en onderwijsvolgsysteem Woordenschat Groep 3 t/m 5: Wetenschappelijke verantwoording. Kennisnet.
- Bot, K. de (2014). The effectiveness of early foreign language learning in the Netherlands. *Studies in Second Language Learning and Teaching*, 4(3), 409-418.
- Broek, E. van den, Graaff, R. de, Unsworth, S., & Zee, V. van der (2014). *Voorstudie Pilot Tweetalig Primair Onderwijs*. Groningen: GION.
- Chondrogianni, V., & Marinis, T. (2011). Differential effects of internal and external factors on the development of vocabulary, tense morphology and morpho-syntax in successive bilingual children. *Linguistic Approaches to Bilingualism*, 1, 318-345.
- Cicchetti, D.V. (1976). Assessing inter-rater reliability for rating scales: resolving some basic issues. *The British Journal of Psychiatry*, 129 (5), 452-456. doi: 10.1192/bjp.129.5.452
- Cirino, P., Pollard-Durodola, S., Foorman, B., Carlson C., & Francis, D. (2007). Teacher characteristics, classroom instruction, and student literacy and language outcomes in bilingual kindergartners. *The Elementary School Journal*, 107(4), 341-364.
- Cohen, J. (1968). Weighted kappa: Nominal scale agreement with provision for scaled disagreement or partial credit. *Psychological Bulletin*, 70 (4), 213-220. doi:
- Council of Europe (2001). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Daller, H., Hout, R. van, & Treffers-Daller, J. (2003). Lexical richness in the spontaneous speech of bilinguals. *Applied Linguistics*, 24, 197-222.
- Driessen, G. (2005). From cure to curse: The rise and fall of bilingual education programs in the Netherlands. In AKI (Ed.), *The effectiveness of bilingual school programs for immigrant children. WZB Discussion Paper SP IV 2005-601* (pp. 77-107). Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung.
- Driessen, G. (2013). *De bestrijding van onderwijsachterstanden Een review van opbrengsten en effectieve aanpakken*. Nijmegen: ITS.

- Driessen, G. (2015). De wankel empirische basis van het onderwijsachterstandenbeleid. De afnemende validiteit van indicatoren voor de toewijzing van extra middelen. *Mens & Maatschappij*, 90(3), 221-243.
- Driessen, G., Mulder, L., & Roeleveld, J. (2012). *Cohortonderzoek COOL⁵⁻¹⁸. Technisch rapport basisonderwijs, tweede meting 2010/11*. Nijmegen: ITS/ Amsterdam: Kohnstamm Instituut.
- Dunn, G. (1989). *Design and analysis of reliability studies: The statistical evaluation of measurement errors*. New-York: Oxford University Press.
- Enever, J. (Ed.) (2011). ELLiE Early Language Learning in Europe. *Evidence from the ELLiE study*. London: British Council.
- Erkel, M. van, Peters, N., Mulder, L., & Philipsen, K. (2013). *Kwaliteitstandaard vvtto*. Tilburg: AO Consult.
- Europees Platform (2009). *Modellenboekje vvtto Engels*. Haarlem: Europees Platform.
- Europees Platform (2013). *Startnotitie pilot tweetalig primair onderwijs*. Haarlem: Europees Platform.
- Fasoglio, D., Jong, K. de, Trimboos, B., Tuin, D., Beeker, A. (2015). *Taalprofielen 2015. Herzien versie van Taalprofielen 2004*. Enschede: SLOFaul, F., Erdfelder, E., Lang, A.-G., & Buchner, A. (2007). G*Power 3: A flexible statistical power analysis program for the social, behavioral, and biomedical sciences. *Behavior Research Methods*, 39, 175-191.
- Goorhuis-Brouwer, S., & Bot, K. de (2010). Impact of early English language teaching on L1 and L2 development in children in Dutch schools. *International Journal of Bilingualism*, 14(3), 289-302.
- Groot, P., & Deelder, E. (2014). Vvto in Nederland, een historisch overzicht. In A. Corda, K. Philipssen & R. de Graaff (Red.), *Handboek vvtto* (pp. 25-39). Bussum: Coutinho.
- Hattie, J. (2009). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analysis relating to achievement*. Milton Park, Oxon: Routledge.
- HCO (2015). *Tabellen tussenopbrengsten CITO LOVS 2015. Groepsniveau*. Den Haag: HCO.
- Koerhuis, I. (2010). *Rekenen voor kleuters groep 1 en 2. Handleiding*. Arnhem: Cito.
- Krikhaar, E. (2014). Vvto in Europees perspectief. In A. Corda, K. Philipsen & R. de Graaff (Red.), *Handboek vroeg vreemdetalenonderwijs. Engels op de basisschool*. Bussum: Coutinho.
- Landis, J.R.; Koch, G.G. (1977). The measurement of observer agreement for categorical data. *Biometrics* 33 (1), 159–174. doi:10.2307/2529310
- Lansink, N. (2009). *Taal voor kleuters groep 1 en 2. Handleiding*. Arnhem: Cito.
- Loon, D. van, Setz, W., & Graaff, R. de (2012). *Ervaringsrapport Proefproject 15% vvtto*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

- Lopriore, L., & Krikhaar, E. (2011). Chapter 3: The school. In J. Enever (Ed.), *ELLiE: Early Language Learning in Europe. Evidence from the ELLiE study*. London: British Council.
- Meara, P. (2005). Designing vocabulary tests for English, Spanish and other languages. In C. Butler, M. de los Ángeles Gómez-González & S. Doval-Suárez (Eds.), *The dynamics of language use: Functional and contrastive perspectives* (pp. 271-285). Amsterdam: John Benjamins.
- Milton, J. (2009). *Measuring Second Language Vocabulary Acquisition*. Bristol, UK: Multilingual Matters.
- Persson, L. (2011). Engels voor kleuters. Een eerste verkenning naar de vormgeving van vroeg vreemdetalenonderwijs in Nederland. *Levende Talen*, 13, 24-32.
- Pianta, R.C., La Paro, K.M., & Hamre, B.K. (2008). *Classroom Assessment Scoring System (CLASS)*. Baltimore, MD: Paul H. Brookes Publishing.
- Platform Onderwijs 2032 (2016) *Ons onderwijs 2032 Eindadvies*. Den Haag: Bureau Platform Onderwijs2032.
- Popping, R. (1983). Traces of agreement: On the DOT-product as a coefficient of agreement. *Quality & Quantity*, 17 (1), 1-18.
- Slik, F. van der, Driessen, G., & Bot, K. de (2006). Ethnic and socioeconomic class composition and language proficiency: A longitudinal multilevel examination in Dutch elementary schools. *European Sociological Review*, 22(3), 293-308.
- Thijs, A., Trimbos, B., Tuin, D., Bodde, M., & Graaff, R. de (2011). *Engels in het basisonderwijs*. Enschede: SLO.
- Unsworth, S. (2008). Comparing child L2 development with adult L2 development: How to measure L2 proficiency. In E. Gavruseva & B. Haznedar, B. (Eds.), *Current trends in child second language acquisition* (pp. 201-336). Amsterdam: John Benjamins.
- Unsworth, S., Persson, L., Prins, T., & Bot, K. de (2012). *Eindverslag FLiPP*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen /Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Unsworth, S., Persson, L., Prins, T., & Bot, K. de (2015). An investigation of factors affecting early foreign language learning in the Netherlands. *Applied Linguistics*, 36 (5), 527-548. doi: 10.1093/applin/amt052
- Wierenga, J.M. (2014). *Engels als instructietaal in het basisonderwijs. Een kwalitatief onderzoek naar verbale interactie tijdens Engelse en Nederlandse instructie* (Masterthesis). Onderwijskunde, Faculteit Sociale Wetenschappen, Universiteit Utrecht, Utrecht.
- Wierenga, J., Schaaf, M. van der, & Graaff, R. de (2014). Verbale dominantie tijdens Engelstalige en Nederlandstalige lessen in het basisonderwijs. *Levende Talen Tijdschrift*, 4, 3-14.

Bijlagen

Bijlage 1: Oudervragenlijsten (vier versies)

Bijlage 2: Vragenlijst zelfinschatting leerkrachten ERK

Bijlage 3: Observatie-instrument

Bijlage 4: Schoolportretten tpo_A – tpo_L

Bijlage 1: Oudervragenlijsten

Oudervragenlijst

versie tpo

Naam kind:

Naam school:

Leerlingnummer:

Klas:

Met zwarte of blauwe **pen** invullen. Hokje duidelijk inkleuren. Corrigeren met kruisje door foutieve antwoord, dus zo: ✘

Beste ouders of verzorgers,

Dit schooljaar is op 12 basisscholen het zogenaamde Tweetaleg Primair Onderwijs (tpo) gestart. Op deze scholen wordt vanaf groep 1 30 tot 50% van de onderwijstijd Engels gebruikt. Om na te gaan wat hiervan het effect is, wordt er onderzoek uitgevoerd door de universiteiten van Nijmegen, Utrecht en Maastricht.

In het kader van dit onderzoek hebben wij enkele vragen over uw kind en zijn/haar achtergrond. De informatie die wij via deze vragenlijst verzamelen is van onmisbaar belang voor een juiste interpretatie van de onderzoeksresultaten. Wij verzoeken u daarom vriendelijk om deze vragen zo volledig mogelijk te beantwoorden.

De coördinatie van het onderzoek is in handen van het ITS van de Radboud Universiteit Nijmegen. Mocht iets niet helemaal duidelijk zijn, dan kunt u ons maandag – donderdag onder werktijd telefonisch bereiken onder nummer 024-3615581 of 024-3653545 of via een email aan tpo-veld@its.ru.nl. Alle antwoorden worden anoniem verwerkt en vertrouwelijk behandeld.

Wilt u de vragenlijst in de bijgevoegde envelop **binnen één week** weer inleveren bij de leerkracht van uw kind?

Alvast onze hartelijke dank!

1. Welke ouders of verzorgers zijn er in uw gezin?

Kies het juiste antwoord

- beide ouders (of verzorgers)
- alleen moeder (of verzorgster)
- alleen vader (of verzorger)
- anders, namelijk:

2. Wie vult deze vragenlijst in?

Eén antwoord kiezen

- moeder (of verzorgster) van het kind
- vader (of verzorger) van het kind

Deel 1: Contact met het Engels buiten school

3. Hoeveel minuten per week besteedt uw kind **thuis** gemiddeld genomen aan ...
Invullen en telkens één antwoord kiezen

		min. / week	Dit gebeurt ...
(Grotendeels) Engelstalige spelletjes of apps op de computer, telefoon of tablet	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>		☐ n.v.t. ☐ meestal 1 dag ☐ meestal meerdere dagen per week ☐ vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor <i>Engelstalige</i> kleuters (bv. Postman Pat, Peppa Pig, Charlie and Lola, Balamory of andere Cbeebies programma's)	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>		☐ n.v.t. ☐ meestal 1 dag ☐ meestal meerdere dagen per week ☐ vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor <i>Nederlandstalige</i> kleuters (bv. Muzzy, maar <i>niet</i> een programma als Dora)	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>		☐ n.v.t. ☐ meestal 1 dag ☐ meestal meerdere dagen per week ☐ vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor oudere kinderen of volwassenen (bv. series, films of documentaires)	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>		☐ n.v.t. ☐ meestal 1 dag ☐ meestal meerdere dagen per week ☐ vrijwel iedere dag
Engelstalige verhaaltjes of liedjes (via tv, tablet, cd of met gezinsleden)	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>		☐ n.v.t. ☐ meestal 1 dag ☐ meestal meerdere dagen per week ☐ vrijwel iedere dag
Het herhalen van wat uw kind op school heeft geleerd in het Engels (bijvoorbeeld: woorden of andere lesinhoud)	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>		☐ n.v.t. ☐ meestal 1 dag ☐ meestal meerdere dagen per week ☐ vrijwel iedere dag

Deel 2: Thuis taal en mogelijkheden om Engels te spreken

4. Welke taal **hoort** uw kind het meest ...
Per regel steeds één antwoord kiezen

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	n.v.t.
van uzelf?	☐	☐	☐	☐	☐
van uw partner?	☐	☐	☐	☐	☐
van broers of zussen?	☐	☐	☐	☐	☐
van andere gezinsleden?	☐	☐	☐	☐	☐
van vriendjes of vriendinnetjes?	☐	☐	☐	☐	☐

Als uw kind thuis een buitenlandse taal hoort, om welke taal (of talen) gaat het?

5. Welke taal **spreekt** uw kind het meest ...
Per regel steeds één antwoord kiezen

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	n.v.t.
met uzelf?	☐	☐	☐	☐	☐
met uw partner?	☐	☐	☐	☐	☐
met broers of zussen?	☐	☐	☐	☐	☐
met andere gezinsleden?	☐	☐	☐	☐	☐
met vriendjes of vriendinnetjes?	☐	☐	☐	☐	☐

Als uw kind thuis een buitenlandse taal spreekt, om welke taal (of talen) gaat het?

6. Heeft uw kind wel eens contact met mensen buiten het gezin die geen Nederlands, maar wel Engels spreken?
Sprekt het kind zelf dan ook Engels?

Kies het juiste antwoord ja of nee en vul het aantal weken in.

	Contact	Weken per jaar	Kind spreekt zelf dan ook Engels
- Thuis	☐ ja ☐ nee	<input type="text"/>	☐ ja ☐ nee
- Tijdens vakantie in het buitenland	☐ ja ☐ nee	<input type="text"/>	☐ ja ☐ nee
- Bij bezoek aan Engelstalige familie en vrienden (in Nederland of het buitenland)	☐ ja ☐ nee	<input type="text"/>	☐ ja ☐ nee
- In andere situaties, namelijk:	☐ ja ☐ nee	<input type="text"/>	☐ ja ☐ nee

Deel 3: De betrokkenheid van uw kind bij het leren van Engels

7. Komen de volgende gebeurtenissen thuis regelmatig voor, dat wil zeggen gemiddeld minimaal één keer per week?

Uw kind vertelt over de schooldag	☐ ja ☐ nee
Uw kind vertelt over de lessen die in het Engels plaatsvinden	☐ ja ☐ nee
Uw kind laat zien wat het heeft geleerd tijdens de lessen in het Engels	☐ ja ☐ nee
Uw kind oefent thuis Engels	☐ ja ☐ nee
Uw kind vraagt om te helpen met Engels	☐ ja ☐ nee

8. Wat vindt uw kind van het leren van het Engels?

Uw kind wil graag Engels leren	helemaal mee oneens	☐	☐	☐	☐	☐	helemaal mee eens
Uw kind is er trots op dat het Engels leert		☐	☐	☐	☐	☐	
Uw kind vindt Engels leren moeilijk		☐	☐	☐	☐	☐	
Uw kind vindt het leuk om Engels te spreken		☐	☐	☐	☐	☐	
Uw kind voelt zich onzeker over het spreken van Engels		☐	☐	☐	☐	☐	

Deel 4: Uw mening over het tweetalig primair onderwijs (tpo)

9. Wat vindt u van tpo?

- Tpo is nuttig voor jonge kinderen	helemaal mee oneens	☐	☐	☐	☐	☐	helemaal mee eens
- Tpo is nuttig voor kinderen van alle achtergronden		☐	☐	☐	☐	☐	
- Tpo is geschikt voor kinderen met een meertalige achtergrond		☐	☐	☐	☐	☐	
- Tpo is leuk voor kinderen		☐	☐	☐	☐	☐	
- Tpo is te moeilijk voor jonge kinderen		☐	☐	☐	☐	☐	
- Tpo helpt om het Engels later beter te beheersen		☐	☐	☐	☐	☐	
- Tpo heeft een negatieve invloed op andere vakken		☐	☐	☐	☐	☐	
- Tpo heeft een positieve invloed op de houding tegenover andere culturen		☐	☐	☐	☐	☐	
- Tpo heeft geen invloed op iemands latere mogelijkheden op de arbeidsmarkt		☐	☐	☐	☐	☐	
- In de toekomst zal een goede beheersing van het Engels net zo belangrijk zijn als een goede beheersing van het Nederlands		☐	☐	☐	☐	☐	
- Hoe eerder vreemdetalenonderwijs begint, hoe beter		☐	☐	☐	☐	☐	

10. Waarom heeft u gekozen voor een tpo-school of tpo-klas?

Meerdere antwoorden mogelijk

- Mijn kind ging al naar deze school
- Deze school is de dichtsbijzijnde school
- Ik wil dat mijn kind zo vroeg mogelijk Engels leert
- Ik vind meertaligheid belangrijk
- Andere reden, namelijk:

Deel 5: Uw eigen achtergrond

Als er geen partner is, hoeft u de betreffende vragen niet te beantwoorden

11. In welke land zijn u, uw partner en uw kind geboren?

- Uzelf: Nederland anders, namelijk:
- Uw partner: Nederland anders, namelijk:
- Uw kind: Nederland anders, namelijk:

12. Wonen u, uw partner en uw kind altijd al in Nederland?

Als u niet altijd in Nederland hebt gewoond, hoeveel jaar woont u nu dan in Nederland?

- Uzelf: ja, altijd al nee, het aantal jaar in Nederland is:

--	--
- Uw partner: ja, altijd al nee, het aantal jaar in Nederland is:

--	--
- Uw kind: ja, altijd al nee, het aantal jaar in Nederland is:

--	--

13. Wat is het hoogste onderwijsniveau dat u heeft gevolgd?

	<i>uzelf</i>	<i>uw partner</i>
geen onderwijs gevolgd	☐	☐
basisonderwijs	☐	☐
lager beroepsonderwijs (LBO / VBO / VMBO-beroepsgericht)	☐	☐
MAVO / VMBO-theoretisch / VMBO-gemengd	☐	☐
HAVO / VWO	☐	☐
middelbaar beroepsonderwijs (MBO)	☐	☐
hoger beroepsonderwijs (HBO)	☐	☐
wetenschappelijk onderwijs (universiteit)	☐	☐

14. Wat is uw moedertaal (of moedertalen) en wat die van uw partner?

En als u of uw partner een buitenlandse taal als moedertaal hebben, welke is dat dan?

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	welke buitenlandse taal?
Uzelf	☐	☐	☐	☐	
Uw partner	☐	☐	☐	☐	

15. Welke taal spreken u en uw partner het meest met elkaar?

Wanneer u of uw partner meestal een buitenlandse taal spreken, welke is dat dan?

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	welke buitenlandse taal?
Ouders onderling	☐	☐	☐	☐	

16. In welke mate beheersen u en uw partner de **Nederlandse** taal?

Het gaat hier **niet** om Fries, streektaalen of dialecten. Per regel steeds één antwoord kiezen

	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
Uzelf					
verstaan/begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐
spreken	☐	☐	☐	☐	☐
lezen	☐	☐	☐	☐	☐
schrijven	☐	☐	☐	☐	☐
Uw partner					
verstaan/begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐
spreken	☐	☐	☐	☐	☐
lezen	☐	☐	☐	☐	☐
schrijven	☐	☐	☐	☐	☐

17. In welke mate beheersen u en uw partner de **Engelse** taal?

	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
Uzelf					
verstaan/begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐
spreken	☐	☐	☐	☐	☐
lezen	☐	☐	☐	☐	☐
schrijven	☐	☐	☐	☐	☐
Uw partner					
verstaan/begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐
spreken	☐	☐	☐	☐	☐
lezen	☐	☐	☐	☐	☐
schrijven	☐	☐	☐	☐	☐

18. Moet u voor u werk soms Engels gebruiken? Zo ja, hoe vaak?

	dagelijks	wekelijks	maandelijks	nooit	n.v.t. / werk niet
Uzelf	☐	☐	☐	☐	☐
Uw partner	☐	☐	☐	☐	☐

Dit is het einde van de vragenlijst. Nogmaals hartelijk dank voor het invullen.
Wilt u de vragenlijst in de bijgevoegde envelop aan de leerkracht van uw kind geven?

Oudervragenlijst

versie vvto

Naam kind:

Naam school:

Leerlingnummer:

Klas:

Met zwarte of blauwe pen invullen. Hokje duidelijk inkleuren. Corrigeren met kruisje door foutieve antwoord, dus zo: ✘

Beste ouders of verzorgers,

Dit schooljaar is op 12 basisscholen het zogenaamde Tweetalig Primair Onderwijs (tpo) gestart. Op deze scholen wordt vanaf groep 1 30 tot 50% van de onderwijstijd Engels gebruikt. Om na te gaan wat hiervan het effect is, wordt er onderzoek uitgevoerd door de universiteiten van Nijmegen, Utrecht en Maastricht. Omdat uw school ook vanaf groep 1 Engels geeft (vvto), maar minder uren per week, doet uw school mee aan het onderzoek. We kunnen dan de ontwikkeling van kinderen op tpo-scholen vergelijken met die van kinderen op scholen met minder Engels.

In het kader van dit onderzoek hebben wij enkele vragen over uw kind en zijn/haar achtergrond. De informatie die wij via deze vragenlijst verzamelen is van onmisbaar belang voor een juiste interpretatie van de onderzoeksresultaten. Wij verzoeken u daarom vriendelijk om deze vragen zo volledig mogelijk te beantwoorden.

De coördinatie van het onderzoek is in handen van het ITS van de Radboud Universiteit Nijmegen. Mocht iets niet helemaal duidelijk zijn, dan kunt u ons maandag – donderdag onder werktijd telefonisch bereiken onder nummer 024-3615581 of 024-3653545 of via een email aan tpo-veld@its.ru.nl. Alle antwoorden worden anoniem verwerkt en vertrouwelijk behandeld.

Wilt u de vragenlijst in de bijgevoegde envelop **binnen één week** weer inleveren bij de leerkracht van uw kind?

Alvast onze hartelijke dank!

Ik ga er mee akkoord dat mijn kind aan dit onderzoek deelneemt. De onderzoekers garanderen dat de gegevens anoniem en vertrouwelijk behandeld zullen worden.

- ja, ik ga akkoord
 nee, ik ga niet akkoord

Mocht u het onverhoopt niet goed vinden dat uw kind aan het onderzoek deelneemt, dan hoeft u de vragenlijst niet verder in te vullen en kunt u deze aan de leerkracht van uw kind geven.

1. Welke ouders of verzorgers zijn er in uw gezin?

Kies het juiste antwoord

- beide ouders (of verzorgers)
 alleen moeder (of verzorgster)
 alleen vader (of verzorger)
 anders, namelijk:

2. Wie vult deze vragenlijst in?

Eén antwoord kiezen

- moeder (of verzorgster) van het kind
 vader (of verzorger) van het kind

Deel 1: Contact met het Engels buiten school

3. Hoeveel minuten per week besteedt uw kind **thuis** gemiddeld genomen aan ...
Invullen en telkens één antwoord kiezen

		min. / week	Dit gebeurt ...
(Grotendeels) Engelstalige spelletjes of apps op de computer, telefoon of tablet	<input type="text"/>	<input type="text"/>	☐ n.v.t. ☐ meestal 1 dag ☐ meestal meerdere dagen per week ☐ vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor <i>Engelstalige</i> kleuters (bv. Postman Pat, Peppa Pig, Charlie and Lola, Balamory of andere Cbeebies programma's)	<input type="text"/>	<input type="text"/>	☐ n.v.t. ☐ meestal 1 dag ☐ meestal meerdere dagen per week ☐ vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor <i>Nederlandstalige</i> kleuters (bv. Muzzy, maar <i>niet</i> een programma als Dora)	<input type="text"/>	<input type="text"/>	☐ n.v.t. ☐ meestal 1 dag ☐ meestal meerdere dagen per week ☐ vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor oudere kinderen of volwassenen (bv. series, films of documentaires)	<input type="text"/>	<input type="text"/>	☐ n.v.t. ☐ meestal 1 dag ☐ meestal meerdere dagen per week ☐ vrijwel iedere dag
Engelstalige verhaaltjes of liedjes (via tv, tablet, cd of met gezinsleden)	<input type="text"/>	<input type="text"/>	☐ n.v.t. ☐ meestal 1 dag ☐ meestal meerdere dagen per week ☐ vrijwel iedere dag
Het herhalen van wat uw kind op school heeft geleerd in het Engels (bijvoorbeeld: woorden of andere lesinhoud)	<input type="text"/>	<input type="text"/>	☐ n.v.t. ☐ meestal 1 dag ☐ meestal meerdere dagen per week ☐ vrijwel iedere dag

Deel 2: Thuis taal en mogelijkheden om Engels te spreken

4. Welke taal **hoort** uw kind het meest ...
Per regel steeds één antwoord kiezen

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	n.v.t.
van uzelf?	☐	☐	☐	☐	☐
van uw partner?	☐	☐	☐	☐	☐
van broers of zussen?	☐	☐	☐	☐	☐
van andere gezinsleden?	☐	☐	☐	☐	☐
van vriendjes of vriendinnetjes?	☐	☐	☐	☐	☐

Als uw kind thuis een buitenlandse taal hoort, om welke taal (of talen) gaat het?

5. Welke taal **spreekt** uw kind het meest ...
Per regel steeds één antwoord kiezen

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	n.v.t.
met uzelf?	☐	☐	☐	☐	☐
met uw partner?	☐	☐	☐	☐	☐
met broers of zussen?	☐	☐	☐	☐	☐
met andere gezinsleden?	☐	☐	☐	☐	☐
met vriendjes of vriendinnetjes?	☐	☐	☐	☐	☐

Als uw kind thuis een buitenlandse taal spreekt, om welke taal (of talen) gaat het?

6. Heeft uw kind wel eens contact met mensen buiten het gezin die geen Nederlands, maar wel Engels spreken?
 Spreekt het kind zelf dan ook Engels?
 Kies het juiste antwoord ja of nee en vul het aantal weken in.

	Contact	Weken per jaar	Kind spreekt zelf dan ook Engels
- Thuis	☐ ja ☐ nee	<input type="text"/>	☐ ja ☐ nee
- Tijdens vakantie in het buitenland	☐ ja ☐ nee	<input type="text"/>	☐ ja ☐ nee
- Bij bezoek aan Engelstalige familie en vrienden (in Nederland of het buitenland)	☐ ja ☐ nee	<input type="text"/>	☐ ja ☐ nee
- In andere situaties, namelijk:	☐ ja ☐ nee	<input type="text"/>	☐ ja ☐ nee

Deel 3: De betrokkenheid van uw kind bij het leren van Engels

7. Komen de volgende gebeurtenissen thuis regelmatig voor, dat wil zeggen gemiddeld minimaal één keer per week?

Uw kind vertelt over de schooldag	☐ ja ☐ nee
Uw kind vertelt over de lessen die in het Engels plaatsvinden	☐ ja ☐ nee
Uw kind laat zien wat het heeft geleerd tijdens de lessen in het Engels	☐ ja ☐ nee
Uw kind oefent thuis Engels	☐ ja ☐ nee
Uw kind vraagt om te helpen met Engels	☐ ja ☐ nee

8. Wat vindt uw kind van het leren van het Engels?

Uw kind wil graag Engels leren	helemaal mee oneens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ helemaal mee eens
Uw kind is er trots op dat het Engels leert	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
Uw kind vindt Engels leren moeilijk	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
Uw kind vindt het leuk om Engels te spreken	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
Uw kind voelt zich onzeker over het spreken van Engels	☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Deel 4: Uw mening over het vroegvreemdetalenonderwijs (vvto)

9. Wat vindt u van het vroegvreemdetalenonderwijs (vvto)?
 Met vvto bedoelen we het onderwijs dat op deze school wordt gegeven: vanaf groep 1 meerdere keren per week aanbod van Engels.

- Vvto is nuttig voor jonge kinderen	helemaal mee oneens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ helemaal mee eens
- Vvto is nuttig voor kinderen van alle achtergronden	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- Vvto is geschikt voor kinderen met een meertalige achtergrond	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- Vvto is leuk voor kinderen	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- Vvto is te moeilijk voor jonge kinderen	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- Vvto helpt om het Engels later beter te beheersen	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- Vvto heeft een negatieve invloed op andere vakken	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- Vvto heeft een positieve invloed op de houding tegenover andere culturen	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- Vvto heeft geen invloed op iemands latere mogelijkheden op de arbeidsmarkt	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- In de toekomst zal een goede beheersing van het Engels net zo belangrijk zijn als een goede beheersing van het Nederlands	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- Hoe eerder vreemdetalenonderwijs begint, hoe beter	☐ ☐ ☐ ☐ ☐

10. Waarom heeft u gekozen voor een vvto-school of vvto-klas?

Meerdere antwoorden mogelijk

- Mijn kind ging al naar deze school
- Deze school is de dichtsbijzijnde school
- Ik wil dat mijn kind zo vroeg mogelijk Engels leert
- Ik vind meertaligheid belangrijk
- Andere reden, namelijk: _____

Deel 5: Uw eigen achtergrond

Als er geen partner is, hoeft u de betreffende vragen niet te beantwoorden

11. In welke land zijn u, uw partner en uw kind geboren?

- Uzelf: Nederland anders, namelijk: _____
- Uw partner: Nederland anders, namelijk: _____
- Uw kind: Nederland anders, namelijk: _____

12. Wonen u, uw partner en uw kind altijd al in Nederland?

Als u niet altijd in Nederland hebt gewoond, hoeveel jaar woont u nu dan in Nederland?

- Uzelf: ja, altijd al nee, het aantal jaar in Nederland is:
- Uw partner: ja, altijd al nee, het aantal jaar in Nederland is:
- Uw kind: ja, altijd al nee, het aantal jaar in Nederland is:

13. Wat is het **hoogste** onderwijsniveau dat u heeft gevolgd?

geen onderwijs gevolgd	☐	<i>uzelf</i>	☐	<i>uw partner</i>
basisonderwijs	☐	☐	☐	☐
lager beroepsonderwijs (LBO / VBO / VMBO-beroepsgericht)	☐	☐	☐	☐
MAVO / VMBO-theoretisch / VMBO-gemengd	☐	☐	☐	☐
HAVO / VWO	☐	☐	☐	☐
middelbaar beroepsonderwijs (MBO)	☐	☐	☐	☐
hoger beroepsonderwijs (HBO)	☐	☐	☐	☐
wetenschappelijk onderwijs (universiteit)	☐	☐	☐	☐

14. Wat is uw moedertaal (of moedertalen) en wat die van uw partner?

En als u of uw partner een buitenlandse taal als moedertaal hebben, welke is dat dan?

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	welke buitenlandse taal?
Uzelf	☐	☐	☐	☐	_____
Uw partner	☐	☐	☐	☐	_____

15. Welke taal spreken u en uw partner het meest met elkaar?

Wanneer u of uw partner meestal een buitenlandse taal spreken, welke is dat dan?

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	welke buitenlandse taal?
Ouders onderling	☐	☐	☐	☐	_____

16. In welke mate beheersen u en uw partner de **Nederlandse** taal?

Het gaat hier **niet** om Fries, streektaalen of dialecten. Per regel steeds één antwoord kiezen

	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
Uzelf					
verstaan/begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐
spreken	☐	☐	☐	☐	☐
lezen	☐	☐	☐	☐	☐
schrijven	☐	☐	☐	☐	☐
Uw partner					
verstaan/begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐
spreken	☐	☐	☐	☐	☐
lezen	☐	☐	☐	☐	☐
schrijven	☐	☐	☐	☐	☐

17. In welke mate beheersen u en uw partner de **Engelse** taal?

	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
Uzelf					
verstaan/begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐
spreken	☐	☐	☐	☐	☐
lezen	☐	☐	☐	☐	☐
schrijven	☐	☐	☐	☐	☐
Uw partner					
verstaan/begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐
spreken	☐	☐	☐	☐	☐
lezen	☐	☐	☐	☐	☐
schrijven	☐	☐	☐	☐	☐

18. Moet u voor u werk soms Engels gebruiken? Zo ja, hoe vaak?

	dagelijks	wekelijks	maandelijks	nooit	n.v.t / werk niet
Uzelf	☐	☐	☐	☐	☐
Uw partner	☐	☐	☐	☐	☐

*Dit is het einde van de vragenlijst. Nogmaals hartelijk dank voor het invullen.
Wilt u de vragenlijst in de bijgevoegde envelop aan de leerkracht van uw kind geven?*

Oudervragenlijst

versie eibo

Naam kind:

Naam school:

Leerlingnummer:

Klas:

Met zwarte of blauwe pen invullen. Hokje duidelijk inkleuren. Corrigeren met kruisje door foutieve antwoord, dus zo: ✘

Beste ouders of verzorgers,

Dit schooljaar is op 12 basisscholen het zogenaamde Tweektalig Primair Onderwijs (tpo) gestart. Op deze scholen wordt vanaf groep 1 tot 50% van de onderwijstijd Engels gebruikt. Om na te gaan wat hiervan het effect is, wordt er onderzoek uitgevoerd door de universiteiten van Nijmegen, Utrecht en Maastricht. Uw school doet ook hieraan mee als vergelijkingschool, dat wil zeggen als school waar de kinderen geen Engels krijgen. We kunnen dan de ontwikkeling van kinderen op tpo-scholen vergelijken met die van kinderen op scholen met minder of geen Engels.

In het kader van dit onderzoek hebben wij enkele vragen over uw kind en zijn/haar achtergrond. De informatie die wij via deze vragenlijst verzamelen is van onmisbaar belang voor een juiste interpretatie van de onderzoeksresultaten. Wij verzoeken u daarom vriendelijk om deze vragen zo volledig mogelijk te beantwoorden.

De coördinatie van het onderzoek is in handen van het ITS van de Radboud Universiteit Nijmegen. Mocht iets niet helemaal duidelijk zijn, dan kunt u ons maandag – donderdag onder werktijd telefonisch bereiken onder nummer 024-3615581 of 024-3653545 of via een email aan tpo-veld@its.ru.nl. Alle antwoorden worden anoniem verwerkt en vertrouwelijk behandeld.

Wilt u de vragenlijst in de bijgevoegde envelop **binnen één week** weer inleveren bij de leerkracht van uw kind?

Alvast onze hartelijke dank!

Ik ga er mee akkoord dat mijn kind aan dit onderzoek deelneemt. De onderzoekers garanderen dat de gegevens anoniem en vertrouwelijk behandeld zullen worden.

- ja, ik ga akkoord
 nee, ik ga niet akkoord

Mocht u het onverhoopt niet goed vinden dat uw kind aan het onderzoek deelneemt, dan hoeft u de vragenlijst niet verder in te vullen en kunt u deze aan de leerkracht van uw kind geven.

1. Welke ouders of verzorgers zijn er in uw gezin?

Kies het juiste antwoord

- beide ouders (of verzorgers)
 alleen moeder (of verzorgster)
 alleen vader (of verzorger)
 anders, namelijk:

2. Wie vult deze vragenlijst in?

Eén antwoord kiezen

- moeder (of verzorgster) van het kind
 vader (of verzorger) van het kind

Deel 1: Contact met het Engels buiten school

3. Ook al krijgt uw kind geen Engels op school, het kan buiten school wel in contact komen met Engels. Hoeveel minuten per week besteedt uw kind **thuis** gemiddeld genomen aan ...
Invullen en telkens één antwoord kiezen

		min. / week	Dit gebeurt ...
(Grotendeels) Engelstalige spelletjes of apps op de computer, telefoon of tablet	<input type="text"/>		☐ n.v.t. ☐ meestal 1 dag ☐ meestal meerdere dagen per week ☐ vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor <i>Engelstalige</i> kleuters (bv. Postman Pat, Peppa Pig, Charlie and Lola, Balamory of andere Cbeebies programma's)	<input type="text"/>		☐ n.v.t. ☐ meestal 1 dag ☐ meestal meerdere dagen per week ☐ vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor <i>Nederlandstalige</i> kleuters (bv. Muzzy, maar <i>niet</i> een programma als Dora)	<input type="text"/>		☐ n.v.t. ☐ meestal 1 dag ☐ meestal meerdere dagen per week ☐ vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor oudere kinderen of volwassenen (bv. series, films of documentaires)	<input type="text"/>		☐ n.v.t. ☐ meestal 1 dag ☐ meestal meerdere dagen per week ☐ vrijwel iedere dag
Engelstalige verhaaltjes of liedjes (via tv, tablet, cd of met gezinsleden)	<input type="text"/>		☐ n.v.t. ☐ meestal 1 dag ☐ meestal meerdere dagen per week ☐ vrijwel iedere dag

Deel 2: Thuis taal en mogelijkheden om Engels te spreken

4. Welke taal **hoort** uw kind het meest ...
Per regel steeds één antwoord kiezen

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	n.v.t.
van uzelf?	☐	☐	☐	☐	☐
van uw partner?	☐	☐	☐	☐	☐
van broers of zussen?	☐	☐	☐	☐	☐
van andere gezinsleden?	☐	☐	☐	☐	☐
van vriendjes of vriendinnetjes?	☐	☐	☐	☐	☐

Als uw kind thuis een buitenlandse taal hoort, om welke taal (of talen) gaat het?

5. Welke taal **spreekt** uw kind het meest ...
Per regel steeds één antwoord kiezen

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	n.v.t.
met uzelf?	☐	☐	☐	☐	☐
met uw partner?	☐	☐	☐	☐	☐
met broers of zussen?	☐	☐	☐	☐	☐
met andere gezinsleden?	☐	☐	☐	☐	☐
met vriendjes of vriendinnetjes?	☐	☐	☐	☐	☐

Als uw kind thuis een buitenlandse taal spreekt, om welke taal (of talen) gaat het?

6. Heeft uw kind wel eens contact met mensen buiten het gezin die geen Nederlands, maar wel Engels spreken? Spreekt het kind zelf dan ook Engels?
Kies het juiste antwoord ja of nee en vul het aantal weken in.

	Contact	Weken per jaar	Kind spreekt zelf dan ook Engels
- Thuis	☐ ja ☐ nee	<input type="text"/>	☐ ja ☐ nee
- Tijdens vakantie in het buitenland	☐ ja ☐ nee	<input type="text"/>	☐ ja ☐ nee
- Bij bezoek aan Engelstalige familie en vrienden (in Nederland of het buitenland)	☐ ja ☐ nee	<input type="text"/>	☐ ja ☐ nee
- In andere situaties, namelijk:	☐ ja ☐ nee	<input type="text"/>	☐ ja ☐ nee

Deel 3: Uw eigen achtergrond

Als er geen partner is, hoeft u de betreffende vragen niet te beantwoorden

7. In welke land zijn u, uw partner en uw kind geboren?

Uzelf: Nederland anders, namelijk:

Uw partner: Nederland anders, namelijk:

Uw kind: Nederland anders, namelijk:

8. Wonen u, uw partner en uw kind altijd al in Nederland?

Als u niet altijd in Nederland hebt gewoond, hoeveel jaar woont u nu dan in Nederland?

Uzelf: ja, altijd al nee, het aantal jaar in Nederland is: | Uw partner: ja, altijd al nee, het aantal jaar in Nederland is: |
| Uw kind: ja, altijd al nee, het aantal jaar in Nederland is: |

9. Wat is het **hoogste** onderwijsniveau dat u heeft gevolgd?

geen onderwijs gevolgd	☐	<i>u zelf</i>	☐	<i>uw partner</i>
basisonderwijs	☐		☐	
lager beroepsonderwijs (LBO / VBO / VMBO-beroepsgericht)	☐		☐	
MAVO / VMBO-theoretisch / VMBO-gemengd	☐		☐	
HAVO / VWO	☐		☐	
middelbaar beroepsonderwijs (MBO)	☐		☐	
hoger beroepsonderwijs (HBO)	☐		☐	
wetenschappelijk onderwijs (universiteit)	☐		☐	

10. Wat is uw moedertaal (of moedertalen) en wat die van uw partner?

En als u of uw partner een buitenlandse taal als moedertaal hebben, welke is dat dan?

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	welke buitenlandse taal?
Uzelf	☐	☐	☐	☐
Uw partner	☐	☐	☐	☐

11. Welke taal spreken u en uw partner het meest met elkaar?
 Wanneer u of uw partner meestal een buitenlandse taal spreken, welke is dat dan?

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	welke buitenlandse taal?
Ouders onderling	☐	☐	☐	☐	-----

12. In welke mate beheersen u en uw partner de **Nederlandse** taal?
 Het gaat hier **niet** om Fries, streektalen of dialecten. Per regel steeds één antwoord kiezen

	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
Uzelf					
verstaan/begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐
spreken	☐	☐	☐	☐	☐
lezen	☐	☐	☐	☐	☐
schrijven	☐	☐	☐	☐	☐
Uw partner					
verstaan/begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐
spreken	☐	☐	☐	☐	☐
lezen	☐	☐	☐	☐	☐
schrijven	☐	☐	☐	☐	☐

13. In welke mate beheersen u en uw partner de **Engelse** taal?

	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
Uzelf					
verstaan/begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐
spreken	☐	☐	☐	☐	☐
lezen	☐	☐	☐	☐	☐
schrijven	☐	☐	☐	☐	☐
Uw partner					
verstaan/begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐
spreken	☐	☐	☐	☐	☐
lezen	☐	☐	☐	☐	☐
schrijven	☐	☐	☐	☐	☐

14. Moet u voor u werk soms Engels gebruiken? Zo ja, hoe vaak?

	dagelijks	wekelijks	maandelijks	nooit	n.v.t. / werk niet
Uzelf	☐	☐	☐	☐	☐
Uw partner	☐	☐	☐	☐	☐

*Dit is het einde van de vragenlijst. Nogmaals hartelijk dank voor het invullen.
 Wilt u de vragenlijst in de bijgevoegde envelop aan de leerkracht van uw kind geven?*

Parent questionnaire

tpo version

Name of child:

Name of school:

Pupil number:

Class:

Please use black or blue pen and fill the whole circle. Make a correction by crossing out the wrong answer, like this:

Dear parents/guardians,

This school year has seen the introduction of *Tweetalig Primair Onderwijs* (tpo, bilingual primary education) in twelve primary schools. Starting in the first grade, the language of instruction in these schools will be English for 30 to 50 percent of the teaching time. To assess the effects of tpo, the universities of Nijmegen, Utrecht and Maastricht are jointly carrying out a research project.

As part of this project, we would like to ask you some questions about your child and his or her background. The information collected with this questionnaire is essential for a correct interpretation of the research findings. Therefore, please answer the following questions as accurately and completely as possible.

The research project is coordinated by ITS, Radboud University, Nijmegen. If anything is unclear to you, please contact us by telephone on (024) 3615581 or (024) 3653545 during business hours from Monday to Thursday. You can also send an e-mail to tpo-veld@its.ru.nl. All answers will remain confidential.

Please hand in the questionnaire in the enclosed envelope to your child's teacher **within a week**.

Thank you very much for your cooperation!

1. Which parents of guardians are part of your family?

Please select the most appropriate answer

- Both parents (or guardians)
- Mother (or female guardian) only
- Father (or male guardian) only
- Other (please specify)

2. Who is filling out this questionnaire?

Please select one answer

- Child's mother (or female guardian)
- Child's father (or male guardian)

Part 1: Contact with English outside the school

3. At home, how many minutes per week does your child spend on average on; *Please select one answer for each item*

Playing games or using apps that are (mainly) in English on a computer, telephone or tablet	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> min. / week	This happens ... ☐ n/a ☐ usually on 1 day ☐ usually on several days per week ☐ almost every day
Watching TV shows in English intended for <i>native English</i> preschoolers (e.g. Postman Pat, Peppa Pig, Charlie and Lola, Balamory or other CBeebies shows)	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> min. / week	☐ n/a ☐ usually on 1 day ☐ usually on several days per week ☐ almost every day
Watching TV shows in English intended for <i>Dutch</i> preschoolers (e.g. Muzzy, but <i>not</i> shows like Dora)	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> min. / week	☐ n/a ☐ usually on 1 day ☐ usually on several days per week ☐ almost every day
Watching TV shows in English intended for older children or adults (e.g. series, films or documentaries)	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> min. / week	☐ n/a ☐ usually on 1 day ☐ usually on several days per week ☐ almost every day
Listening to stories or singing songs in English (on TV, tablet, CD or with family members)	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> min. / week	☐ n/a ☐ usually on 1 day ☐ usually on several days per week ☐ almost every day
Repeating in English what your child has learnt in school (e.g. vocabulary or other lesson content)	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> min. / week	☐ n/a ☐ usually on 1 day ☐ usually on several days per week ☐ almost every day

Part 2: Home language and opportunities for speaking English

4. Which language does your child **hear** most of the time ... *Please select one answer for each item*

	Dutch	English	Frisian, regional language, local dialect	Other foreign language (or languages)	n/a
from you?	☐	☐	☐	☐	☐
from your partner?	☐	☐	☐	☐	☐
from siblings?	☐	☐	☐	☐	☐
from other relatives?	☐	☐	☐	☐	☐
from friends?	☐	☐	☐	☐	☐

If your child hears a foreign language at home, which language (or languages) does this involve?

5. Which language does your child **speak** most of the time ... *Please select one answer for each item*

	Dutch	English	Frisian, regional language, local dialect	Other foreign language (or languages)	n/a
with you?	☐	☐	☐	☐	☐
with your partner?	☐	☐	☐	☐	☐
with siblings?	☐	☐	☐	☐	☐
with other relatives?	☐	☐	☐	☐	☐
with friends?	☐	☐	☐	☐	☐

If your child speaks a foreign language at home, which language (or languages) does this involve?

6. Does your child have contact with people outside the family who do not speak Dutch but who do speak English? If so, does your child also speak English on those occasions?
Please select the appropriate answer (yes or no) and enter the number of weeks

	Contact	Weeks per year	Child also speaks English
- At home	☐ yes ☐ no	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐ yes ☐ no
- During holidays abroad	☐ yes ☐ no	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐ yes ☐ no
- When visiting English-speaking relatives and friends (in the Netherlands or abroad)	☐ yes ☐ no	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐ yes ☐ no
- In other situations (please specify):	☐ yes ☐ no	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐ yes ☐ no

Part 3: Your child's commitment to learning English

7. Do one or more of the following regularly occur at home, that is on average at least once a week?

Your child talks about what happened at school	☐ yes ☐ no
Your child talks about the classes taught in English	☐ yes ☐ no
Your child shows what he or she has learned during the classes taught in English	☐ yes ☐ no
Your child practices English at home	☐ yes ☐ no
Your child asks you to help him or her with English	☐ yes ☐ no

8. How does your child feel about learning English?

Your child wants to learn English	completely disagree ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ completely agree
Your child is proud of the fact that he or she is learning English	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
Your child finds it difficult to learn English	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
Your child likes speaking English	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
Your child feels insecure about speaking English	☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Part 4: Your opinion about bilingual primary education (tpo)

9. How do you feel about bilingual primary education (indicated here with Dutch abbreviation tpo)?

- Tpo is useful for young children	completely disagree ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ completely agree
- Tpo is useful for children of all backgrounds	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- Tpo is suitable for children with a multilingual background	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- Tpo is fun for children	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- Tpo is too difficult for young children	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- Tpo helps children to attain a better command of English later in life	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- Tpo has a negative impact on other school subjects	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- Tpo has a positive impact on children's attitudes towards other cultures	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- Tpo does not have an impact on future job prospects	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- In the future, proper command of English will be as important as proper command of Dutch	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- The sooner children start to learn foreign languages, the better	☐ ☐ ☐ ☐ ☐

10. Why have you chosen a tpo-school or tpo-class for your child?

You can give more than one answer

- My child was already attending this school
- This school is closest to our home
- I want my child to start learning English as soon as possible
- I believe being multilingual is important
- Other reason (please specify):

Part 5: Your own background

If you do not have a partner, please skip those items

11. In which country were you, your partner and your child born?

- You: Netherlands Other, please specify _____
- Your partner: Netherlands Other, please specify _____
- Your child: Netherlands Other, please specify _____

12. Have you, your partner and/or your child always lived in the Netherlands?
If not, how many years have you been living in the Netherlands?

- You: yes, always no, the number of years in the Netherlands is:

--	--
- Your partner: yes, always no, the number of years in the Netherlands is:

--	--
- Your child: yes, always no, the number of years in the Netherlands is:

--	--

13. What is the **highest** form of education you have received?

no formal education
primary education
junior secondary vocational education (LBO/VBO/VMBO-beroepsgericht or equivalent)
MAVO / VMBO-theoretisch / VMBO-gemengd or equivalent
HAVO / VWO or equivalent
secondary vocational education (MBO or equivalent)
university of applied sciences (HBO or equivalent)
university | You
☐
☐
☐
☐
☐
☐
☐
☐
☐ | Your partner
☐
☐
☐
☐
☐
☐
☐
☐ |
|---|--|--|

14. What is your native language (or languages)? And what is your partner's native language (or languages)?
If you and/or your partner have a non-Dutch native language, which language is that?

	Dutch	English	Frisian, regional language, local dialect	Other foreign language (or languages)	Which foreign language?
You	☐	☐	☐	☐	_____
Your partner	☐	☐	☐	☐	_____

15. Which language do you and your partner usually use when speaking to each other?
If you and your partner usually use a foreign language, which language is that?

	Dutch	English	Frisian, regional language, local dialect	Other foreign language (or languages)	Which foreign language?
Parents among themselves	☐	☐	☐	☐	_____

16. To what extent do you and your partner have command of **Dutch**?

*This does **not** concern Frisian, a regional language or local dialect. Please select one answer for each item.*

	absent or very poor	poor	moderate	good	very good
You					
understanding	☐	☐	☐	☐	☐
speaking	☐	☐	☐	☐	☐
reading	☐	☐	☐	☐	☐
writing	☐	☐	☐	☐	☐
Your partner					
understanding	☐	☐	☐	☐	☐
speaking	☐	☐	☐	☐	☐
reading	☐	☐	☐	☐	☐
writing	☐	☐	☐	☐	☐

17. To what extent do you and your partner have command of **English**?

	absent or very poor	poor	moderate	good	very good
You					
understanding	☐	☐	☐	☐	☐
speaking	☐	☐	☐	☐	☐
reading	☐	☐	☐	☐	☐
writing	☐	☐	☐	☐	☐
Your partner					
understanding	☐	☐	☐	☐	☐
speaking	☐	☐	☐	☐	☐
reading	☐	☐	☐	☐	☐
writing	☐	☐	☐	☐	☐

18. Do you use English in your work? If so, how often?

	every day	each week	each month	never	n/a or not working
You	☐	☐	☐	☐	☐
Your partner	☐	☐	☐	☐	☐

This is the end of the questionnaire. Once again, thank you for completing it. Please hand in the questionnaire to your child's teacher in the enclosed envelope.

Bijlage 2: ERK zelfinschattingsvragenlijst

NB: in deze versie zijn ter informatie de ERK-niveaus weergegeven waarop de 'ik kan'-beschrijvingen betrekking hebben. In de versie voor de docenten waren deze niveau-aanduidingen niet aanwezig.

Toelichting

Nu volgt een aantal uitspraken met betrekking tot uw vaardigheden in de Engelse taal. Het gaat hierbij om een zelfinschatting van uw eigen niveau. Kruis aan:

- Ja, indien u deze vaardigheid beheerst
- Nee, indien u deze vaardigheid niet beheerst

Vraag 1: Spreken interactie A1

Ik kan eenvoudige vragen stellen en beantwoorden die een directe behoefte of zeer vertrouwde onderwerpen betreffen.

- Ja
- Nee

Vraag 2: Spreken interactie B1

Ik kan de meeste situaties aan die zich kunnen voordoen tijdens een reis in een gebied waar de betreffende taal wordt gesproken.

- Ja
- Nee

Vraag 3: Spreken interactie C1

Ik kan de Engelse taal flexibel en effectief gebruiken voor sociale en professionele doeleinden.

- Ja
- Nee

Vraag 4: Spreken productie B2

Ik kan duidelijke, gedetailleerde beschrijvingen presenteren over een breed scala van onderwerpen die betrekking hebben op mijn interessegebied

- Ja
- Nee

Vraag 5: Spreken productie B2

Ik kan een standpunt over een actueel onderwerp verklaren en de voordelen en nadelen van diverse opties uiteenzetten.

- Ja
- Nee

Vraag 6: Spreken productie A1

Ik kan eenvoudige uitdrukkingen en zinnen gebruiken om mijn woonomgeving en de mensen die ik ken, te beschrijven.

- Ja
- Nee

Vraag 7: Spreken interactie C2

Ik kan mezelf vloeiend uitdrukken en de fijnere betekenisnuances precies weergeven.

- Ja
- Nee

Vraag 8: Spreken productie B1

Ik kan in het kort redenen en verklaringen geven voor mijn meningen en plannen.

- Ja
- Nee

Vraag 9: Spreken interactie B2

Ik kan binnen een vertrouwde context actief deelnemen aan een discussie en hierin mijn standpunten uitleggen en ondersteunen.

- Ja
- Nee

Vraag 10: Spreken interactie B1

Ik kan onvoorbereid deelnemen aan een gesprek over onderwerpen die vertrouwd zijn, of mijn persoonlijke belangstelling hebben of die betrekking hebben op het dagelijks leven (bijvoorbeeld familie, hobby's, werk, reizen en actuele gebeurtenissen).

- Ja
- Nee

Vraag 11: Spreken interactie A2

Ik kan communiceren over eenvoudige en alledaagse taken die een eenvoudige en directe uitwisseling van informatie over vertrouwde onderwerpen en activiteiten.

- Ja
- Nee

Vraag 12: Spreken interactie C1

Ik kan ideeën en meningen met precisie formuleren en mijn bijdrage vaardig aan die van andere sprekers relateren.

- Ja
- Nee

Vraag 13: Spreken interactie C1

Ik kan mezelf vloeiend en spontaan uitdrukken zonder merkbaar naar uitdrukkingen te hoeven zoeken.

- Ja
- Nee

Vraag 14: Spreken interactie B2

Ik kan zodanig deelnemen aan een vloeiend en spontaan gesprek, dat normale uitwisseling met moedertaalsprekers redelijk mogelijk is.

- Ja
- Nee

Vraag 15: Spreken productie A2

Ik kan een reeks uitdrukkingen en zinnen gebruiken om in eenvoudige bewoordingen mijn familie en andere mensen, leefomstandigheden, mijn opleiding en mijn huidige of meest recente baan te beschrijven.

- Ja
- Nee

Vraag 16: Spreken productie C2

Ik kan een duidelijke, goedlopende beschrijving of redenering presenteren in een stijl die past bij de context en in een doeltreffende logische structuur, zodat de toehoorder in staat is de belangrijke punten op te merken en te onthouden.

- Ja
- Nee

Vraag 17: Spreken productie B1

Ik kan een verhaal vertellen, of de plot van een boek of film weergeven en mijn reacties beschrijven.

- Ja
- Nee

Vraag 18: Spreken interactie C2

Als ik een probleem tegenkom, kan ik mezelf hernemen en mijn betoog zo herstructureren dat andere mensen het nauwelijks merken.

- Ja
- Nee

Vraag 19: Spreken productie B1

Ik kan uitingen op een simpele manier aan elkaar verbinden, zodat ik ervaringen en gebeurtenissen, mijn dromen, verwachtingen en ambities kan beschrijven.

- Ja
- Nee

Vraag 20: Spreken interactie C2

Ik kan zonder moeite deelnemen aan welk gesprek of discussie dan ook en ben zeer vertrouwd met idiomatische uitdrukkingen en spreektaal.

- Ja
- Nee

Vraag 21: Spreken productie C1

Ik kan duidelijke, gedetailleerde beschrijvingen geven over complexe onderwerpen en daarbij subthema's integreren, specifieke standpunten ontwikkelen en het geheel afronden met een passende conclusie.

- Ja
- Nee

Bijlage 3: Observatie-instrument

Les- beschrijving			1	2	3	4	5
Didactiek	1.1	De leerkracht legt de Engelse lesstof duidelijk uit.					
	1.2	De leerkracht legt de Engelse lesstof op verschillende manieren uit, houdt rekening met de leerstijlen van leerlingen.					
	1.3	De leerkracht hanteert afwisselende werkvormen passend bij de taaldoelen en de onderwijsbehoefte van de leerlingen.					
	1.4	De leerkracht ondersteunt de Engelse taal met gebaren, lichaamstaal, voorwerpen en plaatjes.					
	1.5	De leerkracht maakt gericht gebruik van een diversiteit aan (digitale) leermaterialen.					
	1.6	Het gebruikte materiaal is aantrekkelijk, passend bij de leerlingen wat betreft taalgebruik, cultuur en belevingswereld.					
	1.7	De leerkracht creëert een zintuiglijk rijke omgeving, zodanig dat leerlingen uitgedaagd worden om de Engelse taal te gebruiken.					
	1.8	De leerkracht geeft de leerlingen de gelegenheid om op verschillende manieren mee te doen.					
Input	2.1	De les is gericht op betekenis.					
	2.2	De les is gericht op communicatie.					
	2.3	De leerkracht past Child Directed Speech toe (aangepaste toonhoogte, snelheid en intonatie).					
	2.4	De leerkracht richt zich op het begrijpelijk aanbieden van de basiswoordschat Engels.					
	2.5	De leerkracht zorgt voor talige ondersteuning (door parafrases, herhalingen, eenvoudige maar wel correcte zinnen, enz.).					
	2.6	De leerkracht maakt leerlingen bewust van vormkenmerken.					
	2.7	De leerkracht zorgt voor voldoende herhaling zodat leerlingen woorden of structuren kunnen gaan onthouden.					
Interactie	2.8	De leerkracht geeft de les zo goed als volledig in het Engels.					
	3.1	De leerkracht stimuleert de leerlingen om zich in het Engels uit te drukken.					
	3.2	De leerlingen krijgen voldoende spreektijd in het Engels.					
	3.3	De leerkracht stimuleert luisteren naar elkaar en vragen stellen.					
Feedback	3.4	De leerkracht stelt open vragen.					
	4.1	De leerkracht geeft impliciete feedback op het Engelse taalgebruik van de leerlingen (bijv. recasts).					
	4.2	De leerkracht geeft expliciete feedback op het Engelse taalgebruik van de leerlingen.					
	4.3	De leerkracht geeft leerlingen positieve feedback op het gebruik van de Engelse taal.					
	4.4	De feedback is gericht op inhoud.					
	4.5	De feedback is gericht op vorm.					

